... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai, bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Voruta

Nr. 5 (835) 2017 m. gegužės 27 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR

Šiame numeryje

3 *Akad. prof. dr. Eugenijus JOVAIŠA, LR Seimo Švietimo ir mokslo komiteto pirmininkas*

A. Kubiliaus pasiūlytas nelietuviškų asmenvardžių rašybos projektas sukurtų diskriminaciją kalbiniu pagrindu

5 *Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis*

Paslaptingi Alovės dvaro ir Lietuvos nacionalinio muziejaus paveikslai

8–9

Tėviškės aušra

11 *Prof. habil. dr. Alvydas BUTKUS, Kaunas*

Visuomeninis transliuotojas. Kurios visuomenės?

Sąmokslas prieš abėcėlę ir valstybinę kalbą

Habil. dr. Kazimieras GARŠVA, Vilnius

Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektas Nr. XIIIP–535 (2017-04-04) numato, kad nelietuviškomis raidėmis būtų galima rašyti Lietuvos Respublikos piliečių asmenvardžius, taip pat užsienio valstybių piliečių ir su jais susijusių asmenų, gyventojų be pilietybės ir keičiančių pilietybę gyventojų asmenvardžius. Lietuvoje asmenvardžius rašyti nelietuviškai galėtų visi, pateikę dokumento šaltinį, kuriame pavardė įrašyta nelietuviškais „lotyniško pagrindo rašmenimis ir kuris įrodo, kad asmuo arba jo protėviai pagal tiesioginę giminystės liniją turėjo užsienio šalies pilietybę arba su užsieniečiu sudarė santuoką ir perėmė jo pavardę“ (2017-04-05 Seimo TS-LKD frakcijos pranešimas). Taip kiekvienas Lietuvos gyventojas galėtų rasti ir šaltinį, kur jis arba jo protėviai Sovietų Sąjungos, Vokietijos, Lenkijos, Rusijos okupacijų arba Žečpospolitos laikotarpiu buvo rašomi rusiškai, vokiškai, lenkiškai, lotyniškai ir pavardę, vardą pasikeisti, nors tada asmenvardžiai būtų neautentiški, iškraipyti. Dėl to įstatymo projektas nesirūpina, trumpiau jį galima vadinti asmenvardžių nulietuvinimo įstatymu. Vardų ir pavardžių rašymo taisykles tvirtintų Vyriausybė, kurioje vardyno specialistų nėra.

Lenkijos laikraštis „Rzeczpospolita“ 2017-04-06 pranešė: A. Kubilius įsitikinęs, kad „tai pirmas žingsnis, kuris leis tolesnius veiksmus“. Tomaševskininkų teisininkė numato, kad priėmus projektą „atsiras prielaida išplėsti nelietuviškų pavardžių rašybos teisę“. VSD pastebėjo, jog specialios teisės autonomininkams būtų grėsmė valstybės saugumui. Ši problema gegužės 3 d. nuo 12 val. buvo aptariama Lietuvos Sąjūdžio Vilniaus skyriaus Atgimimo bangoje, vykusioje Nepriklausomybės aikštėje prie Seimo.

Gegužės 9 d. prie LR Seimo vyko mitingas dėl pristatomų vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektų. Jono Česnavičiaus nuotr.

Nukelta į 10 p.

Lietuvių švietimo draugija „Rytas“

S. Rapolionio premija – už lietuvybės puoselėjimą

Irena BLAŽUKONIENĖ, Šalčininkų r. Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė

Šalčininkų r. Eišiškių S. Rapolionio gimnazija, 2017 m. gegužės 12 d. S. Rapolionio premijos įteikimo šventės dalyviai (iš kairės): pirmoje eilėje B. Šaknys, pradinių klasių vyr. mokytoja L. Talmontienė, lietuvių kalbos mokytoja metodininkė L. Bandalevičė, J. Vasiliauskas, lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas A. Masaitis, V. Vansavičius, laureatė, „Lietuvių godų“ redaktorė M. Šaknienė, Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininkė D. Sabienė, lietuvių kalbos mokytoja metodininkė I. Blažukonienė, G. Kazėnas, V. Dailidka, istorijos mokytoja metodininkė L. Jurgelevičienė, Eišiškių S. Rapolionio gimnazijos direktorė D. Zuzo; antroje eilėje S. Rapolionio gimnazijos kanklininkų ansamblio „Versekėlė“ dalyviai – vadovė muzikos mokytoja metodininkė J. Sinkevič Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Nukelta į 11 p.

Valstybinė lietuvių kalba

Kalba negali būti geopolitinių mainų objektu

Dr. Laurynas KASČIŪNAS, Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcija

Esu su jumis su asmenvardžių rašybos projektu, kuris remiasi patikrinta latviška patirtimi. Priminsiu, jog Latvijoje leidžiama užsirašyti savo vardą ir pavardę lotyniškais rašmenimis kitų įrašų puslapyje. Šitas variantas yra patikrintas įvairių tarptautinių institucijų, atitinka visus svarbiausius tarptautinius standartus, bet svarbiausia, mūsų lietuviškame kontekste jis saugotų mūsų valstybinės lietuvių kalbos konstitucinį statusą. Taigi, tam tikra prasme tai yra žingsnis ir galimybė sustiprinti savo asmeninę identifikaciją, kultūrinę identifikaciją, kartu aiškiai išlaikant valstybinės kalbos statusą.

Aš galbūt mažiau kalbėsiu apie tuos techninius dalykus, kuriuos jūs gerai suprantate. Mano pasiūlymo esmė yra labai konkreti ir aiški: lietuviškais rašmenimis rašoma pirmame puslapyje, originaliame puslapyje ir kitų įrašų puslapyje būtų galima įrašyti pavardę lotyniškais rašmenimis. Bet noriu paliesti tuos aspektus, kurie yra galbūt dar svarbesni, nes tai yra diskusija ne tik dėl asmenvardžių, tai yra diskusija ir geopolitinė, tai yra diskusija ir galbūt netgi dėl Lietuvos tolesnės vizijos.

Dr. Laurynas Kasčiūnas

Nukelta į 16 p.

Mažosios Lietuvos istorija

Knyga apie Klaipėdos regiono senovę ir Vokietijos archyvai

Doc. dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

2015 m. Klaipėdoje išleista vertinga Juliaus Žuko monografija apie to miesto ir regiono ekonominę istoriją XIII–XVI a. Knygoje profesionaliai apibūdinama viduramžių Klaipėda, nagrinėjama miesto ir regiono ūkinė raida nurodytu laikotarpiu.

Veikalas kartu ir nuliūdins vyresnės kartos žmones – jame bene pirmą kartą Lietuvoje nuodugniau aptarinėjami dar XIX a. Vakaruose publikuoti istoriniai šaltiniai (antai, senųjų dokumentų rinkinys „Akten der Standetage Preussens...“ Vokietijoje buvo paskelbtas dar 1878–1886 m., „Codex diplomaticus Prussicus“ – 1848 m. ir t. t.). Galima būtų padejuoti, kad tokie veikalai apie mūsų krašto praeitį galėjo pasirodyti dar prieš kelis dešimtmečius, kad jau kažin kada visi norintys būtų galėję susipažinti su viduramžių dokumentais apie Baltijos kraštus.

Deja, prieškarinėje Lietuvos Respublikoje stigo išteklių ir kvalifikuotų istorikų, o galop ir istorijos skirtojo laiko rimtesniems ir platesniems praeities tyrimams. Užsitęsusiais bolševikinio ideologinio teroro dešimtmečiais „netinkami“ istoriniai šaltiniai negalėjo būti minimi – visos žinios „reikiamai“ buvo patiekiamos iš Rytų. Uoliai naikinant senųjų dokumentų ir Vakaruose išleistų knygų rinkinius, aršiai „valant“ bibliotekas (dar ir šiandien kai kur galima surasti senesnių knygų su bent keliais pokarinių laikų antspaudėliais „Patikrinta 1948 m.“ ir t. t.), Lietuva stumta į okupaciniam režimui naudingą informacinį vakuumą. Anais laikais dalį vertingų senųjų veikalų neoficialiai „priglausdavo“ kai kurie bolševikų partijos veikėjai ar saugumo struktūrų bendradarbiai, kūrę savo neviešas kolekcijas. Tuomet nesunaikintos senosios knygos atsidurdavo vadinamuose „specfonduose“, kur pakliūdavo tik išrinktieji okupacinio režimo atstovai ar trumpalaikius leidimus gaudavę atkaklesni tyrėjai. Prisimenama, kaip galop įžengus į „specfondą“, jo darbuotoja atnešdavo susipažinti leistą veikalą ir atversdavo būtent tą puslapį, kuris buvo nurodytas taip sunkiai gautame leidime. Mokslininkui skaitant nurodytą puslapį, reikiamo rango prižiūrėtoja akylai sekdavo, kad veikalas nebūtų vartomas – neduokdie, koks smalsuolis dar įžvelgs, kas jam neleista. Jau prieš ketvirtį amžiaus praeities tyrėjams prasidėjo beveik stebuklingi laikai – bibliotekose ir kitur galima laisvai vartyti iki tol slėptus senuosius ar sovietmečiu „ideologiškai kenksmingais“ pripažintus veikalus. Tiesa, po pirmųjų džiaugsmų pasirodė, kad Lietuvoje po visų „valymų“ ir nelaimių išliko ne tiek jau daug vertingų senų leidinių. Užtat atsivėrė platus pasaulis – dabar beveik ranka pasiekiama didžiosios Vakarų bibliotekos, garsiausieji archyvai ir kiti rinkiniai. Deja, visu tuo neskubama pasinaudoti.

Šiuo požiūriu kiek nuliūdina ir aptariamoji J. Žuko knyga. Jos šaltinių sąraše rūpestingai nurodyti „klasikiniais“ laikomi ir dar XIX a.–XX a. pradžioje paskelbti senovinių dokumentų rinkiniai, po Antrojo pasaulinio karo Vakaruose skelbti panašūs veikalai. Visa tai papildo tik vienintelė šaltinių sąrašo pozicija: „Lietuvos jūrų muziejuje saugomų Prūsijos kultūros paveldo slaptojo valstybės archyvo dokumentų fotokopijos...“, nurodant, kad buvo pasinaudota vos keliais kadrais iš vienos juostos. O kur sensacingi nauji atradimai, kur iki šiol neaptarinėtų (ir bent Lietuvoje nežinomų) archyvinių dokumentų publikacijos?

Knygos viršelis

Vokietijos archyvuose ir kitur prabėgom teko matyti gana įspūdingos medžiagos apie viduramžius ir kiek vėlesnius laikus mūsiškėje Baltijos pakrantėje. Deja, neteko pastebėti, kad tie savaip reikšmingi dokumentai būtų publikuojami ir aptarinėjami Lietuvoje. Keliolika metų Vokietijos archyvuose stebint ten besidarbuojančius tyrėjus, teko matyti daugelio tautų atstovų, atvykėlių iš tolimų kraštų (nuo Kanados iki Japonijos). Deja, tarp jų beveik nebūdavo lietuvių. Iš tenykščių darbuotojų tekdavo išgirsti linksmesnių istorijų apie retus atvykėlius iš Lietuvos – esą kiek pasėdėjusi prie senųjų dokumentų dažna moteriškė išbėga į prekybos centrus, o vyriškiai – į alaus barus.

Prisimindami sensacingą Vasario 16-osios akto istoriją, nepamirškime, kad ir po 1990 m. tas dokumentas dar ketvirtį amžiaus ramiai gulėjo Vokietijos archyve, taip ir nesulaukdamas tyrėjų iš Lietuvos. Matyt, tik dėl prof. Liudo Mažylio atkaklumo ir sumanumo tas simbolinis dokumentas galop iškeltas į viešumą. Kada bus pasidomėta ir kitomis archyvinėmis vertybėmis netolimos šalies rinkimuose? Kada ten bus darbuojamasi profesionaliai ir sąžiningai?

Prof. L. Mažylio teigimu, svarbiojo dokumento paieškai jis iš viso skyręs gal pusę metų. Kiek gausios Lietuvos istorikų gretos būtų galėjusios aptikti svarbių dalykų per ketvirtį amžiaus? Kur tos gausios senųjų dokumentų iš Vokietijos archyvų publikacijos, esmingai keičiančios mūsų sampratas apie krašto prie Baltijos praeitį?

Įprasta teisintis skurdžiu mokslinių tyrimų finansavimu ir panašiomis priežastimis, dangstant ir paprasčiausio noro stoką. Antai, man (su ilgamete pagalbininke Marija Purviniene) keliolika metų pavyko darbuotis Vokietijos archyvuose ir kituose rinkiniuose, ten aptinkant daugybę vertingos medžiagos mūsų tiriamame bare, bet taip ir nesusilaukiant valstybės paramos (išlaidas padengiant patiems ar gelbstint negausiems rėmėjams).

Dar kalbama apie neva „sunkiai įkandamą“ vokiečių kalbą ir jos senąsias formas. Išties patogu laukti – gal kas nors kada nors išvers milijonus senųjų dokumentų iš Vokietijos archyvų į lietuvių ar bent į madingąją anglų kalbą. Kada vysimės Europą kalbų mokėjimu – tenykščiai specialistai moka ir po kelias europines kalbas?

Pastebimi ir seniai įdiegti ideologiniai štampai – esą ką nors svarbaus Lietuvai tegalima aptikti Lenkijos, Gudijos ar Rusijos archyvuose, kokia Vokietija ar Švedija gal nevertos dėmesio... Taip toliau driekiasi didžiulės spragos daugelio žiniose apie baltiškųjų kraštų praeitį (tokį savo neišmanymą demonstravo, pavyzdžiui, A. Bumblauskas vadinamojoje 2015 m. nacionalinėje ekspedicijoje Nemunu).

Nestinga ir kitokių kliūčių. Jei daug kas suprato, kad Lietuvos valstybės kūrimo dokumentas yra reikšmingas dalykas, tai pakanka abejingų „smulkesniems“ dalykams – esą kam čia reikia aiškintis, kas ten buvo senais laikais. Pakanka ir lietuviškų momentų. Antai, mums Vokietijoje surinkus daugybę senų (ir Lietuvoje iki šiol nežinomų) dokumentų ir pradėjus juos publikuoti, tam netrukus užkirstas kelias – 2016 m. pradžioje žinomoms jėgoms užblokavus mokslo monografijų ciklo „Lietuvos kaimų istorinė raida“ tolesnį leidimą. Iki tada išleistos tik pirmosios knygos apie Rytų Lietuvos ir Mažosios Lietuvos kaimų istoriją, o Žemaitijos ir kitų regionų apibūdinimai teliko autoriaus planuose.

Grįžtant prie minėtos J. Žuko knygos, dar privalu ją pagirti dėl daugelio reikšmingų dalykų. Antai, pasitelkęs svarbius naujesnių laikų veikalus autorius solidžiai apibūdina viduramžių Europos miesto ypatumus. Gal jau kiti tyrėjai kada nors pajėgs sulyginti vakarietiškų ir pirmųjų LDK miestų pobūdį, atskleisti jų savitus bruožus, buvusius skirtingumus ir kt.

J. Žuko knygoje profesionaliai apibūdinami tokie svarbūs momentai kaip vokiškoji Baltijos jūros regiono urbanizacija, Vokiečių (Kryžiuočių) ordino valstybės miestų ypatumai. Daug kam bus naudinga susipažinti su šiame veikale glaustai apibūdintais viduramžių Europos ekonomikos bruožais, su tų laikų prekyba ir laivyba Baltijos jūroje, amatais, žvejyba ir žemės ūkiu platesniame europiniame areale ir pačioje Klaipėdoje. Surinkta ir paskelbta daug žinių apie tą seniausią (formalia vakarietiška prasme) dabartinės Lietuvos miestą. Deja, nors knygos pavadinime ir minėtas Klaipėdos regionas (teritorija nuo Rusnės iki Nemirsetos), tačiau jis apibūdintas labai jau kukliai – daugybė istorinės medžiagos apie tą teritoriją vis dar lieka gulėti rimčiau netiriamuose Vokietijos archyvuose.

Ne viena tyrėjų karta nepajėgdavo visapusiškai apibūdinti mūsų pajūrio ir pamario ypatumų. Antai, dar prieškariu stebėtasi, kad „Prekyba Nemunu pasirinko ne patogų kelią į šiaurės vakarus Rusnės upe ir mariomis, bet kelią į pietvakarius Gilija...“ (p. 70). Patiems Nemuno vandens kelio neišbandžiusiems istorikams prekybinės kelionės Kuršių mariomis atrodė „patogios“. Tačiau senais laivais plaukiojusieji žino, kad tos romantiškos marios (liūdnai garsėjusios savo orų kaita, agresyviu bangavimu, seklumomis ir kt.) pražudydavo daugybę krovinių ir žmonių gyvybių. Tad daugelis patyrusių laivininkų mieliau rinkdavosi nelengvą, bet saugesnį kelią per Gilijos vingius ir seklumas.

Būta ir kitų momentų. Svarbia baltiškojo krašto užkariavimo baze ilgam liko Karaliaučius, iš ten ieškota tiesesnių kelių į Nemuno baseiną. Nedaug kas susigundydavo audringa Baltijos jūra (apie ten vykusias laivų katastrofas J. Žuko knygoje pateikta nemažai žinių) kapstytis iki Klaipėdos, o iš ten beveik atgal grėsmingomis Kuršių mariomis brautis iki Nemuno žiočių. Jau labai seniai suvokta, kad nelengvas kelias Gilija gal kelis kartus trumpesnis už aplinkinį žygį jūra ir mariomis.

Savotiškas J. Žuko teiginys, kad svarbiu jūriniu priešuosčiu buvusi Balga (p. 70). Ta vietovė buvo reikšminga kovų laikais, ten statant stiprią pilį, tačiau laivybai ten buvo nepatogu. Nepaminėtos Frišingo žiotys, kurtas Brandenburgo uostas ir kitos jūrinei laivybai svarbios vietos Karaliaučiaus apylinkėse.

J. Žuko knygoje bandyta tiesmukiškai gretinti tris didžiausias upes Baltijos jūros pietryčiuose: Vyslą, Nemuną ir Dauguvą, stebintis, kad Gdanskas (Dancigas) Vyslos ir Ryga Dauguvos žiotyse vystėsi kur kas sėkmingiau nei Klaipėda. Čia derėtų prisimint kur kas platesnio masto dalykus – labai seniai aptikta, kad iš Vyslos ir Dauguvos aukštupių įmanoma patekti į labai tolimus kraštus. Vyslos upe kažkada keliauta Romos imperijos valdų link, iš Dauguvos sugebėta patekti į Juodąją jūrą ir Bizantiją. Daug kam Lietuvoje nelengva pripažinti, kad Nemunas geografine (ir geopolitine) prasme tebuvo akligatvis, kad mažai kas (iki Oginskio kanalo įrengimo) ryždavosi per gūdžius Gudijos pelkynus brautis iki Dniepro intakų ir tolyn. Tektų pritarti teigiantiems, kad Nemuno akligatvis (nedominęs užkariautojų) ilgam padėjo išlikti vienam iš paskutiniųjų Europos užkampių, o ten prisiglaudę baltai daugelį šimtmečių galėjo puoselėti savas tradicijas kaip kokie indėnai savoje rezervacijoje, kurią lenkė naujesnio gyvenimo sraujymės. Taip būta ir su Priegliumi – kur kas mažesnio masto upe, kurios baseine ilgai glaudėsi senųjų prūsų gentys.

Dar būtų galima prisiminti skirtingus upių ilgius, baseinų plotus ir tų teritorijų pobūdį (antai, kažkada Vysla iš aukštupio galėjo būti plukdoma ir kalnakasybos produkcija), tad kuklesnis Klaipėdos likimas nebuvo vien koks blogio jėgų sąmokslas ar pan.

Baigiant dar reikia pasidžiaugti išties rimtai parengtu J. Žuko veikalu, profesionaliai apibūdinančiu savitą vieno regiono (pirmiausiai vieno miesto) istorinės raidos tarpsnį. Galima pasvajoti, kad sulaukus kelių dešimčių tokio lygio veikalų Lietuvos istorija atsiskleistų daug plačiau ir giliau nei ligi šiol, kad taip žengtume nemažą žingsnį civilizuotos šalies link.

Literatūra

1. Žukas J., Klaipėdos miesto ir regiono ekonominė istorija XIII–VI amžiais: Ūkinė raida ikiindustrinėje epochoje, monografija, Klaipėda, 2015, 176 p.
2. Purvinas M., „Prūsijos archyvas ir Lietuva“, in: *Voruta*, 2015 m. liepos 25 d., Nr. 7, p. 14.
3. Purvinas M., „Nacionalinė ekspedicija Nemunu – 2015: liapsusai ir paskleisti mitai“, in: *Voruta*, 2016 m. vasario 27 d., Nr. 2, p. 1–2, 12.

Muziejus laikraštyje Nr. 53 (470)

Krepšiniui 125 metai

Krepšinio žaidimą 1891 metais sugalvojo kanadietis, Springfildo koledžo kūno kultūros mokytojas ir treneris Džeimsas Naismitas (James Naismith, 1861-1939). Naujosios sporto šakos paskirtis buvo užimti studentus šaltuoju metų laiku, kai nėra sąlygų žaisti beisbolą ar amerikietišką futbolą. Pradžioje žaidime buvo naudojamas futbolo kamuolys ir krepšiai su dugnu, tad po kiekvieno pataikyto metimo, kamuolį reikėdavo ištraukti iš krepšio. Šį naują žaidimą norėta pavadinti neismitobolu, bet pats D. Naismitas reikalavo vadinti krepšiniu.

Lietuvoje krepšinis pradėtas populiarinti 1921 m. Labiausiai prie šito prisidėjo karininkas, lakūnas Steponas Darius (1896–1933). Jis 1922 m. buvo išrinktas Lietuvos fizinio lavinimo sąjungos pirmininku. S. Darius aktyviai sportavo, užsiiminėjo krepšiniu, beisbolu, ledo rituliu, futbolu, boksu, lengvąja atletika, moto lenktynėmis. Buvo vienas „Sporto“ žurnalo (1922 m.) steigėjų ir žurnalo redakcinės komisijos narys. S. Dariaus manymu, krepšinis, kaip intelektualus sportas, tinkamas lietuviams. 1922 m. balandžio 23 d. vyko pirmos oficialios rungtynės Lietuvos vyrų krepšinio istorijoje. Žaidė LFLS ir Kauno miesto komandos. Jas laimėjo LFLS komanda rezultatu 8 : 6, kurioje žaidė ir S. Darius. Tais pačiais metais moterų komanda dalyvavo pirmajame nacionaliniame čempionate. 1924 m. S. Dariui suteikta pirmos kategorijos krepšinio teisėjo kvalifikacija. 1926 m. S. Darius išleido vadovėlį „Basketbolo žaidimas ir Lietuvos sporto lygos oficialios basketbolo taisyklės“, kuri kainavo 2,5 lito.

Pirmasis lietuvis, tapęs krepšinio olimpiniu čempionu 1936 m. buvo Pranas Lubinas (1910–1999). Per trumpą Lietuvos krepšinio istoriją mūsų rinktinė tris kartus tapo olimpinių žaidynių prizininkais: 1992 m., 1996 m. ir 2000 m. jie iškovojo bronzos medalius. Tris kartus Lietuvos krepšininkai tapo Europos čempionais: 1937 m. Rygoje, 1939 m. Kaune ir 2003 m. Stokholme. Dukart tapo Europos vicečempionais: 1995 m. Atėnuose ir 2013 m. Liublianoje. 2007 m. Ispanijoje laimėjo bronzinius apdovanojimus. Savo kolekcijoje Lietuvos krepšininkai turi bronzos medalius, kuriuos iškovojo Turkijoje 2010 m. Vykusiame XVI Pasaulio vyrų krepšinio čempionate. Lietuvos moterų rinktinė taip pat gali didžiuotis Europos čempionių (1997 m. Budapešte) ir vicečempionių (1938 m. Roma) vardais.

Moneta. 25 Kanados doleriai. Skirta krepšinio 125-čiui. Kanada, 2016 m. A. Valužio nuotr.

Krepšinio 125 -mečiui paminėti, Kanados karališkoji kalykla 8500 vnt. tiražu išleido sidababrinę, puoštą emaliu 25 Kanados dolerių monetą. Masė 30,75 g., skersmuo 36 mm. Monetos dailininkai Susana Blunt ir Glen Green. Trakų istorijos muziejuje saugomos dar trys monetos, skirtos krepšiniui, nukaldintos 1996 m. ir 2011 m. UAB „Lietuvos monetų kalykloje“. Pirmoji 50 litų moneta, skirta XXVI olimpinėms žaidynėms Atlantoje. Moneta sidabrinė, masė 23,3 g., skersmuo 34 mm. Tiražas 6000 vnt. Monetos dailininkas G. Paulauskis. XXXVII vyrų Europos krepšinio čempionatas 2011 m. rugpjūčio 31 d. – rugsėjo 18 d. vyko Lietuvoje. Tai progai buvo išleista 5000 vnt. tiražu 50 litų auksinė moneta ir 1 mln. vnt. tiražu 1 lito apyvartinė moneta. Abiejų monetų dailininkai L. Parulskis ir G. Paulauskis.

Trakų istorijos muziejaus direktorius
Virgilijus Poviliūnas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Valstybinė lietuvių kalba

A. Kubiliaus pasiūlytas nelietuviškų asmenvardžių rašybos projektas sukurtų diskriminaciją kalbiniu pagrindu

Akad. prof. dr. Eugenijus JOVAIŠA, LR Seimo Švietimo ir mokslo komiteto pirmininkas

Seimas po pateikimo balsavo dėl asmenvardžių rašymo pasuose projektų. Akivaizdu, kad Seimas šiuo klausimu nėra pasiekęs sutarimo. Ir pirmojo puslapio, ir latviškajam variantui pritarta po pateikimo. Abiem pritarė ir dauguma valstiečių.

Kadangi diskusijos dėl šių projektų apipintos daugybe mitų ir klaidinančios informacijos, norėtųsi pabrėžti kelis dalykus:

Šiandien Seimui teikiamo Andriaus Kubiliaus inicijuoto projekto (Nr. XIIIP-535) 4 straipsnio 1 dalis dėl asmenvardžių rašymo teigia:

„Lietuvos Respublikos piliečio prašymu jo vardas ir pavardė rašomi lotyniškos abėcėlės rašmenimis ir pagal Tarptautinės civilinės aviacijos organizacijos Mašininio skaitymo kelionės dokumentų taisykles (toliau – ICAO taisyklės), jeigu vardas ir pavardė šiais rašmenimis įrašyti dokumento šaltinyje ir dokumento šaltinis įrodo, kad asmuo arba jo protėviai pagal tiesioginę giminystės liniją turėjo kitos užsienio šalies pilietybę arba su užsieniečiu sudarė santuoką ir jo pavardę paėmė.“

Kaip žinia, Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad įrašai nevalstybine kalba galimi tik tais atvejais, kuriais tą leidžia kalbos komisija. A. Kubiliaus projektas tokia savo formuluote akivaizdžiai pretenduoja remtis valstybinės kalbos komisijos numatyta išimtimi.

Tačiau iš tiesų ji yra radikaliai išplečiama. Kalbos komisija nurodė, kad galima leisti nevalstybine kalba rašyti pilietybę gavusių užsieniečių, jų sutuoktinių ir vaikų vardus ir pavardes. A. Kubiliaus projekte ši teisė išplečiama žodžiais: „asmuo arba jo protėviai turėjo kitos šalies pilietybę.“ Tokiu būdu vietoje dabar turinčių kitos šalies pilietybę, kaip numatė Valstybinė lietuvių kalbos komisija (VLKK), atsiranda turėję anksčiau (tai visi gyvenę SSRS okupacijoje) ar tokių žmonių palikuonys (gali apimti ir nacistinę, ir Lenkijos okupaciją). Praktiškai tai reiškia, kad pagrindiniame paso puslapyje nevalstybine kalba galėtų rašyti absoliučiai bet kuris to norintis Lietuvos pilietis. Taip išimtis paverčiama bendra taisykle.

Seimo teisės departamentas šiuo klausimu pateikė labai konkrečią išvadą: „Tokios nuostatos neatitinka Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nurodytų oficialių išvadų, į kurias įstatymų leidėjas, anot Konstitucinio Teismo, negali neatsižvelgti.“ Trumpai tariant, A. Kubiliaus inicijuotas projektas prieštarauja Konstitucijai [nors tai mėginama paslėpti po subtilia, ne vieną politiką suklaidinusia formuluote]. Iš esmės tą patį

Akad. prof. dr. Eugenijus Jovaiša
Jono Česnavičiaus nuotr.

savo išvadose pasakė ir Europos teisės departamentas: „Projekto 4 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos išimtys neatitinka VLKK siūlymų, nes, visų pirma, pagal Projektu siūlomą reglamentavimą galėtų susidaryti situacija, kai Lietuvos Respublikos piliečiams, net neturėjusiems kitos valstybės pilietybės, būtų leista asmenvardžius rašyti lotyniškais rašmenimis. […] Toks reglamentavimas nepagrįstai išplėstų VLKK siūlomą išimtį.“ Apskritai teisininkų išvados šiam projektui itin kritiškos ir jų labai daug. Abejojančius mano žodžiais kviečiu su jomis susipažinti.

Tačiau A. Kubiliaus projektas ne tik prieštarauja Konstitucijai. Juo sukuriama nauja diskriminacinė tvarka mūsų šalyje. Šiuo metu Lietuvoje paso įrašų kalbos požiūriu egzistuoja visiška piliečių lygybė prieš įstatymus: visi piliečiai, nepriklausomai nuo savo gimtosios kalbos ir tautybės, pasuose vardus ir pavardes rašo valstybine kalba. Natūralu, jog valstybinė kalba kartu yra ir gimtoji kalba absoliučiai daugumai Lietuvos piliečių, kaip yra ir beveik visose Vakarų valstybėse.

A. Kubiliaus pasiūlytas asmenvardžių rašymo pasuose projektas leistų be lietuvių abėcėlės rašmenų vartoti ir dar tris raides: *W*, *Q* ir *X*. Tokios pataisos Lietuvoje sukurtų diskriminaciją kalbiniu pagrindu, sukuriant skirtingai įstatymo gerbiamas ir saugomas grupes. Kaip praktiškai reikštųsi diskriminacija?

Pirma grupė bus piliečiai, kuriems taisyklingam asmenvardžių užrašymui užteks leidžiamų trijų raidžių.

Antra grupė – pati gausiausia – bus piliečiai, kuriems taisyklingam pavardžių užrašymui leidžiamų trijų raidžių neužteks. Absoliuti dauguma užsienio šalių piliečių, kuriems apskritai gali būti reikalingi įrašai ne Lietuvos Respublikos valstybine kalba, atsiduria šioje grupėje. Pavyzdžiui, iš A. Kubiliaus leidžiamų trijų raidžių Lietuvos lenkams aktuali vienintelė *W*. Bet lenkų kalboje ir piliečių pavardėse yra dar šešios raidės, kurių vartoti nebūtų galima. Čekų kilmės piliečiams reikėtų dar dvylikos raidžių, danų – dar trijų, estų – taip pat trijų, latvių – septynių. Tai vien mūsų regiono tautos. Prancūzų kalboje yra dar bent septyniolika rašmenų. Kalbininkai suskaičiuoja per šimtą penkiasdešimt tokių ženklų skirtingose lotyniško pagrindo kalbose.

Norint išvengti daugumos kitakalbių piliečių diskriminacijos, reikėtų vietoje valstybinės kalbos rašyti jas visas, bet tai tik dar labiau diskriminuotų Lietuvos piliečius, ypač valstybės tarnautojus, kurie būtų priversti išmokti naudotis (ištarti ir užrašyti) visas šias nevalstybinės kalbos raides. Akivaizdu, kad eidami šiuo keliu trokštamos piliečių lygybės niekada nepasieksime.

Apibendrinant – siūlomomis pataisomis atskiriamos piliečių grupės: 1) turintys lietuvių abėcėle ir „trimis raidėmis“ užrašomas pavardes; 2) turintys lotyniško pagrindo rašmenimis rašomas pavardes, kuriose yra A. Kubiliaus pataisose nenumatytų ženklų. Tik pirmosios grupės piliečiai galėtų rašyti pasuose vardus ir pavardes gimtąja kalba. Antrosios grupės piliečiai galėtų rašyti tik išskreipta forma (ne visais ženklais). Pastarųjų yra daug daugiau nei pasitenkinančių trimis raidėmis. Tai, kad ne visi gali rašytis gimtąja kalba, yra normalu ir priimtina, kol vienoda tvarka (lygybė prieš įstatymą) galioja visiems piliečiams, kaip yra dabar – visų piliečių pasuose rašoma pagal gimtosios kalbos skambesį valstybinės kalbos rašmenimis. Tai vakarietiškas ir europietiškas principas.

Jokia Vakarų šalis neleidžia rašymo pasuose nevalstybine kalba vietoje valstybinės. Tačiau bandant suteikti galimybę pasuose rašyti tik daliai, – tą projekto šalininkai klaidinančiai vadina pažanga ir mažesne diskriminacija, – skirtingą statusą prieš valstybę įgauna tiek atskirų tautybių / kalbų atstovai (anglas, kuriam gana „trijų raidžių“, pranašesnis už latvį ar lenką), tiek tos pačios tautinės bendrijos atstovai tarpusavyje (lenkas su *w* pavardėje pranašesnis už lenką su *ł*, prancūzas su *x* pranašesnis už prancūzą su *ü*), nes vieno piliečio pavardės autentišką formą užrašyti įstatymai leis, o kito – ne.

Šaltinis – <http://alkas.lt/2017/05/11/e-jovaisa-a-kubiliaus-pasiulytas-nelietuvisku-asmenvardziu-rasybos-projektas-sukurtu-diskriminacija-kalbiniu-pagrindu>.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Lietuvos istorijos sukaktys

Prieš 300 m. vyko Nebylusis Seimas, prieš 250 m. Radome buvo paskelbta generalinė konfederacija, 200 m. nuo T. Kosciuškos mirties

Prieš 300 metų, 1717 m. sausio 30 d., Varšuvoje įvyko Nebylusis Seimas, kuris be diskusijų patvirtino nutarimus, kuriuos padiktavo Rusija – pastarosios kariuomenės apsuptyje ir vyko Seimas. Jis faktiškai pripažino Rusijos teisę kištis į Abiejų Tautų Respublikos reikalus ir perpus sumažino kariuomenę.

Prieš 250 metų, 1767-aisiais, įvykęs simbolinis įvykis mena, kaip Rusija vairavo Abiejų Tautų Respublikos gyvenimą, kad ji nepajėgtų atsigauti. Tų metų birželio 23 d. Radome paskelbta generalinė konfederacija, nukreipta prieš vadinamąsias Čartoriskių reformas, kuriomis bandyta sustiprinti karaliaus valdžią ir išvesti šalį iš krizės. Konfederatai nesibodėjo Rusijos parama, o Rusija, suprantama, kurstydama reformoms priešiškus konfederatus, siekė neleisti sustiprėti savo kaimynei, kuriai, kaip žinome, žvelgdami iš laiko perspektyvos, jau nebeilgai bebuvo likę gyventi… Betgi negalima būtų sakyti, kad Radomo konfederatų lozungai būtų buvę negražūs – viskas buvo daroma, kaip ir šiandien, laisvių ir teisių vardan… Užmirštant pareigas bei valstybės interesą.

Šiemet **sukanka ir 200 metų** nuo paskutinio Abiejų Tautų Respublikos pasipriešinimo neišvengiamai žūčiai vado Tado Kosciuškos – mirties (1817 m. spalio 15 d.). Jaunesnioji gi Lietuvos bajorų karta tais pačiais 1817 m. kreipėsi į Rusijos carą ir kėlė valstiečių baudžiavos naikinimo idėjas, suvokdama, kad ši santvarka neturi perspektyvų, ką dar sunkiai suvokė ir Kosciuškos karta.

Tomas BARANAUSKAS

Tadas Kosciuška. Dail. Juliušas Kosakas

Muziejus laikraštyje Nr. 1 (471)

Moneta, skirta Ugninio Gaidžio metams

Moneta. 8 doleriai, skirta Gaidžio metams. Polinezija, Niue, 2017 m. A. Valužio nuotr.

II tūkst. prieš Kristų pradėtas naudoti kinų kalendorius iki šiol yra viena labiausiai paplitusių metų skaičiavimo sistemų. Šio lunosoliarinio (saulės – mėnulio) tipo kalendoriaus vieną ciklą sudaro 12 metų, o kiekvienus iš jų simbolizuoja toteminiai gyvūnai. Pasak vienos kinų legendos, kadaise šie gyvūnai susiginčijo, kuris iš jų yra viršiausias, o nesugebėdami tarpusavyje išsiaiškinti kreipėsi pagalbos į dievus. Dievai nutarė ginčą išspręsti surengdami lenktynes – kokia eilės tvarka gyvūnai perplauks upę, taip jie išsirikiuos 12-os metų cikle. Po lenktynių paaiškėjo, kad kalendoriuje jie rikiuosis tokiu eiliškumu: žiurkė, jautis, tigras, kiškis, drakonas, gyvatė, arklys, ožka, beždžionė, gaidys, šuo ir kiaulė. Taigi, 2016 metus simbolizavusi Ugninė Beždžionė 2017-aisias vietą užleidžia Ugniniam (arba Raudonajam) Gaidžiui. Tiesa, pagal kinų kalendorių oficialiai gaidžio metai prasideda ne sausio 1-ąją, o sausio 28 d., kuomet įvyks pirmoji 2017-ųjų metų mėnulio jaunatis.

Gaidys – išdidus, gracingas, savimi pasitikintis gyvūnas, simbolizuojantis kovą, drąsą, narsą, atvirumą, stropumą, jaunystę, budrumą ir vaisingumą. Gaidys laikomas ir naujos dienos skelbėju, giedodamas jis pirmasis praneša apie patekančią saulę. Aušrą skelbiančio gaidžio motyvas yra plačiai naudojamas daugelio kultūrų mitologijoje. Pagal kinų astrologiją, gaidžio metais gimę žmonės yra gabūs, protingi, drąsūs, globėjiški, tačiau nekantrūs.

Toteminis metų gyvūnas visada tampa viena populiariausių figūrų taikomosios ir vaizduojamosios dailės darbuose. Ne išimtis ir numizmatikos sritis. Pietinėje Ramiojo vandenyno dalyje, Polinezijoje esančioje Niujė (*Niue*) saloje yra leidžiama kolekcinių monetų serija, skirta metus reprezentuojantiems gyvūnams. 2016 m. pradžioje Trakų istorijos muziejaus projekte „Muziejus laikraštyje“ buvo pristatyta viena šios serijos monetų, skirta Ugninės Beždžionės metams.

Tęsdami tradiciją, 2017-uosius pradedame pristatydami muziejaus rinkiniuose saugomą tos pačios serijos kolekcinę 8 dolerių nominalo paauksuotą, sidabrinę monetą, skirtą Gaidžio metams. Moneta kaldinta 2017 m. svoris 141,74 g, skersmuo 65 mm. Monetos averse pavaizduotas karalienės Elžbietos II portretas profiliu, o aplink jį užrašas anglų kalba: ELIZABETH II · NIUE 2017 · 8 DOLLARS · 5 OZ 999 SILVER. Monetos reverse – giedantis gaidys, o šalia jo višta ir trys viščiukai. Reverso viršuje – paauksuotas kiniškas hieroglifas, simbolizuojantis gaidžio metus, dešiniajame kampe – tekanti saulė. Užrašas puslankiu anglų kalba: „YEAR OF THE ROOSTER“. Moneta komplektuojama kartu su prabangia medine dėžute. Ši moneta yra autentiškas sertifikuotas dirbinys, tiražas – 500 vnt. (aptariamasis egzempliorius yra 232-as, jo numeris įrašytas sertifikate ir monetos briaunoje).

Muziejininkas Tomas Petrauskas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

„Vorutos“ interviu

Gerimantas Statinis: „Džiazo groti nemoku, tačiau gyvenu jo ritmu“

Per gyvenimą *džiazuojantis* Gerimantas Statinis – gerai pažįstamas muzikinio, žurnalistinio, o labiausiai – kelionių pasauliuose, daugeliui – kaip Lietuvos radijo ir televizijos (LRT) laidos „Kelionės“ veidas. Žingeidumu, smalsumu ir aktyvumu pasižymintis muzikantas laisvą laiką nuo grojimo valstybiniame pučiamųjų orkestre „Trimitas“ paskiria pažinimui, kurio rezultatas – 60 aplankytų šalių, trys parašytos ir dvi eilėje laukiančios knygos, V. Kudirkos premija apdovanotas dokumentinis filmas apie Lietuvos Respublikos Prezidentą A. Stulginskį, įsteigtas ir jau dešimt metų veikiantis Lietuvos žurnalistų sąjungos kelionių ir pramogų klubas. Tačiau į pasaulį išleistų kūrybinių ir Lietuvos istoriją garsinančių darbų bei į Lietuvos rekordų knygą du kartus įrašytos pavardės G. Statinis nevertina kaip didelio pasiekimo, priešingai, vadina save diletantu: „Kartą, keliaudamas po Lietuvą, paklausiau merginos informacijos apie objektą. Ji atsakė, kad nežino. Dar kartą paklausiau, o kodėl ji vietinė ir nežino? Ji piktokai atšovė, o kodėl aš nežinau? Tuomet supratau vieną dalyką, mus abu sieja – nežinojimas. Tik buvo skirtumas, kad aš norėjau sužinoti, o ji, ten visą gyvenimą praleidusi, ne.“

Su G. Statiniu kalbamės apie muziką, žurnalistiką ir svarbiausia – keliones.

Gerimantai, žiniasklaidoje esate įvardijamas kaip daugiafunkcis asmuo – žurnalistas arba rašytojas, keliautojas, muzikantas. Kurį įvardijimą labiausiai mėgstate?

Daugiafunkciu dar niekas nevadino, nors tai geriau negu mažafunkcis. Kitą vertus, kuomet daug visko imiesi, nieko gerai nepadarai, tiesiog plaukioji paviršiumi ir tiek. Nelaikau savęs nei žurnalistu, nes iš to turėčiau valgyti duoną, nei rašytoju – dabar juo kas antras save vadina. Tikri keliautojai – tai vienetai, visi dabar turi puikias galimybes judėti iš vienos vietos į kitą. Tai ir aš, kai yra galimybė, kur nors pasitrankau. Norėčiau būti tikru keliautoju, tačiau juo būti yra tas pats kaip tapti vienuoliu ir atsisakyti viso kito. Muzikantas esu irgi vidutiniokas, nes kažką kitą darydamas, neskiriu pakankamai laiko grojimui. Esu diletantas, norintis daug, o sugebantis mažai ir neskiriu daug dėmesio į tai, kaip mane vadina, nes tai puikuolių reikalas.

Dieną dauginame iš trijų. Gaunasi trys. Tačiau Jūs susitvarkote su trimis užduotimis ir per vieną. Keliaujate su orkestru į Vokietiją koncertuoti, laisvu laiku aplankote visas nematytas miesto, į kurį atvykstate, vietas, drauge viską fiksuojate popieriuje ir fotoaparate. Tada koncertuojate, grįžtate namo ir visus kelionių įspūdžius straipsnio pavidalu pateikiate skaitytojams. Kaip Jums tai pavyksta?

Žmonės, kurie gyvena kaime ir turi ūkį, jie nuveikia septynis kartus daugiau, tačiau apie juos niekas nerašo, o vertėtų, nes tai tikros darbščiosios bitelės. Esu žingeidus, nežinau, kas perdavė man šį virusą, gal jį pasigavau vaikystėje, nes augau šalia garsaus tarpukario keliautojo Antano Poškos, mat mūsų kolektyviniai sodai buvo greta. 1972 m. kartu su G. Ilgūnu keliaudamas motociklu po Kaukazą ir pamatęs Juodosios jūros paplūdimiuose besideginančius žmones. Poška rašė: „Nejaugi šitie žmonės neturi ką veikti, nejaugi jie jau viską gyvenime padarė, kad taip gali ištisas dienas čia drybsoti…“ Panašiai mąstau ir aš, kai yra laisva valandėlė nuo grojimo, ją išnaudoju pažinimui, negi visą dieną drybsosi pramogų arenoje, kur tau duoda ir valgyti, ir atsigerti. Pastebėjau, kad bendraminčių, norinčių prasmingai išnaudoti kiekvieną akimirką, vis daugėja.

Apie muziką. Esate valstybinio pučiamųjų orkestro „Trimitas“ muzikantas. Pučiate itin retą instrumentą – eufoniją. Kodėl būtent šis instrumentas? Kiek metų grojate orkestre?

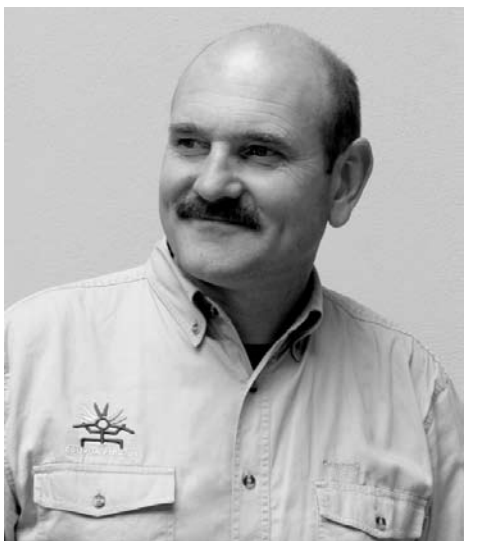
„Trimite“ groju jau 25-erius metus, todėl labai gerai pažįstu šį kolektyvą, netgi dabar ėmiausi rašyti knygą apie jau Anapilin iškeliavusį šio orkestro ilgametį puoselėtoją ir dirigentą Romą Balčiūną. Sovietmečiu šiuo instrumentu grojančių profesionalų nebuvo visai. Aš pirmasis baigiau tuometinę konservatoriją (dabar – Lietuvos muzikos ir teatro akademija), pamenu, kad reikėjo išskirtinai

G. Statinis Gvatemaloje su LŽS kelionių ir pramogų klubo vėliava – sraige

Užkietėję keliautojai ir bendraminčiai G. Statinis ir G. Babravičius

Gerimantas Statinis

Švietimo ministro leidimo tokiai specialybei atsirasti, galbūt norėjosi pralaužti ledus?

Ar Jūsų šeima – muzikantų? Kada į Jūsų gyvenimą atėjo muzika ir kokią vietą jame ji užima?

Mano šeimoje nėra muzikantų. Jaunystėje lankiau muzikos mokyklą ir turėjau puikią akordeono mokytoją Ireną Galkauskienę. Neapleidžiu šio instrumento iki šiol, kai užtraukiu Blindos polką, kaimynai iškart eina šokti. Grojau vidurinės mokyklos pučiamųjų orkestre „Septima“, kuriam vadovavo garsus pedagogas Vytautas Skripkauskas. Tikriausiai tai jo nuopelnas, kad pasirinkau su pučiamųjų muzika susietą gyvenimo kelią.

Kas labiausiai Jus žavi orkestriniame, artistiniame darbe? Kelionės?

Kuomet koncertuojame pilnoje žiūrovų salėje, grojame itin gražią muziką, kartais pagaunu save – esu laimingas. Skleisti žmonėms gerą energiją ir emocijas, jaudinti jų širdis, tai, manau, išskirtinės profesijos bruožas, todėl didžiuojuosi ja. Čia kaip F. Sinatros dainoje „My Way“, žodžiai: „Taip, aš laimingas! Kad einu keliu, kuris yra gan sudėtingas.“ Lygiagrečiai esu laimingas ir būdamas kelionėse, kitaip tariant, vėl dainos žodžiais, būdamas sudėtingame kelyje...

Draugai Jus vadina Džiazu... Kodėl?

Turbūt pagalvosite, kad puikiai groju džiazą. Paradoksas – jo groti visiškai nemoku, tačiau gyvenu jo ritmu. Improvizuoju, kai tik galima, ir žurnalistikoje, ir kelionėse. Tai padeda išgyventi šiame, be galo intensyviame, postmodernistiniame pasaulyje.

Apie keliones. Esate Lietuvos žurnalistų sąjungos kelionių ir pramogų klubo įkūrėjas ir valdybos pirmininkas. Žiniasklaidoje įvardijamas klajokliu, draugų – kelionių fanatiku, pats save esate įvardinęs bastūnu. Kokią vietą Jūsų gyvenime užima kelionės?

Šiemet Lietuvos žurnalistų keliautojų klubui sukanka dešimt metų ir turime šešiasdešimt penkis narius. Po jo vėliava nemažai nuveikta: įvairios ekspedicijos, iniciatyvos, konkursai. Keliaudami visuomet išsikeliame klubo vėliavą – oranžinę linksmąją sraigę. Daugelis klausia, o kodėl jūsų simbolis sraigė? Ogi todėl, kad jos kuprinė visuomet už nugaros...

„Kelionės suteikia daugiau laimės nei vestuvės ar nauji pirkiniai“ – tokį naujausią šmaikštų ir originalų kelionių apibūdinimą neseniai perskaičiau. Man kelionės – tai pažinimas, nauji potyriai, dozė adrenalino, leidžianti pamiršti gyvenimo rutiną. Esu priklausomas nuo jų, jeigu ilgiau neišvykstu į kelionę, jaučiu tam tikrą abstinenciją...

Ar suskaičiavote, kiek šalių esate aplankęs?

Esu palyginti nedaug apkeliavęs, tik šešiasdešimt valstybių ir tai tik trečdalis viso pasaulio šalių. Taigi yra dar kur pakeliauti.

Kuri iš kelionių Lietuvoje ir už jos ribų liko nepamirštamiausia?

Mažiausiai pamirštamos paskutinės kelionės, nes po jų prabėgo nedaug laiko. Tokia ekspedicija buvo prieš porą metų į Centrinę Ameriką, beieškant prof. Kazio Pakšto „Dausuvos“. Praėjusios vasaros ekspedicija „Baltoscandia 2016“ aplink Baltijos jūrą buvo labai prasminga – tikrai garsinome Lietuvos vardą aštuoniuose mūsų kaimyninių šalių universitetuose. Aplink Lietuvą 2006 m. esu apvažiavęs dviračiu, o 2015 m. paspirtuku nuriedėjęs per ją skersai, šių žygių dėka patekau į Lietuvos rekordų knygą.

Kokią artimiausią kelionę(-es) jau esate suplanavęs?

Esu sumanęs su draugais vasarą vykti į įdomią ir intriguojančią antropologinę ekspediciją, tačiau negali garsiai jos įvardyti, nes tikiu, kad tai gali atbaidyti sėkmę.

Apie žurnalistiką. Esate minėjęs, kad ji Jums – gyvenimo būdas. 2002 m. Vilniaus universitete baigėte žurnalistikos magistrantūros studijas. Ar jos buvo reikalingos gyvenimo būdo tobulinimui?

Žurnalistikoje atradau galimybę kurti ir atsisakiau daugelio kitų dalykų, kurie tą kūrybą suvaržytų. Muzika, pedagoginis darbas ir kelionės nevaržo, o papildo ją. Pasodinti medį, pastatyti namą ir užauginti vaikus, to nepakanka. Reikia palikti po savęs kažką daugiau... Sakoma, kad rašytojai labai bijo mirties, todėl norėdami įsiamžinti, rašo knygas. Gal tai ir tiesa. Savo knygas esu paskyręs Tėvams, dukrai, žmonai, taip norėjau juos įamžinti.

Kartą keliaudamas po Lietuvą, paklausiau merginos informacijos apie objektą. Ji atsakė, kad nežino. Dar kartą paklausiau, o kodėl ji vietinė ir nežino? Ji piktokai atšovė, o kodėl aš nežinau? Tuomet supratau vieną dalyką – mus abu sieja nežinojimas. Tik buvo skirtumas, kad aš norėjau sužinoti, o ji, ten visą gyvenimą praleidusi, ne. Panašiai yra ir su tobulėjimu. Gali baigti mokslus ir su diplomo gavimu padėti tašką. Tačiau kiti ir mokslų nebaigę gali būti visa galva pranašesni.

Esate į dienos šviesą išleidęs ne tik tris pripažinimą pelniusias knygas, bet ir dokumentinį Lietuvos žurnalistų sąjungos įsteigtą Vinco Kudirkos premiją pelniusį filmą apie Lietuvos Respublikos Prezidentą Antaną Stulginskį. Kaip kristalizuojate šias leidybines, reportažines idėjas? Kiek laiko Jums tai kainuoja?

Esu parašęs knygą „Pasiklydęs Amazonijoje. Mato Šalčiaus klajonių pėdsakais“ apie garsų tarpukario keliautoją Matą Šalčių. Ji gimė po 2005 m. ekspedicijos į Pietų Ameriką. Knyga buvo įvertinta Lietuvos žurnalistų sąjungos įsteigta M. Šalčiaus vardo premija. Antroji knyga buvo apie muzikos pedagogą Kazimierą Balčėtį. Trečioji, kuri ir pelnė Jūsų minėtą V. Kudirkos premiją, buvo Lietuvos alpinizmo 50-mečiui skirta knyga apie lietuvių alpinizmo pionierių – „Gedimino Akstino viršūnė. Senojo ledkirčio istorijos“. Knygą rašau apie trejus metus, neskubėdamas, apgalvodamas ir bandydamas ją įvertinti. Dabar Lietuvos rašytojų sąjungos leidykloje eilės laukia nauja knyga – istorinis romas apie Vilniaus tarpukarį „Ponas Zy“.

Ar turite savo komandą, padedančią įgyvendinti knygų ir filmų leidybos idėjas?

Su knygomis jokių komandų nereikia. Su filmais kitaip, čia be jos neišsiversi. Po įvairių ekspedicijų dažnai atsiranda dokumentiniai filmai. Tai pradėjau daryti nuo televizijos laikų, kuomet LRT dirbau „Kelionės“ laidoje. Idėjas realizuodavome su režisieriais: Aida Vėželiene-Verdi, Justinu Lingiu, Migle Greičiuviene.

Visuomenėje esate gerai žinomas kaip įdomių idėjų generatorius, tokių kaip aštuonių dienų kelionė paspirtuku iki Palangos ir Lietuvos rekordo siekimas. Kas yra Jūsų mūza?

Mano mūza atplevena labai anksti, dažniausiai 4–5 val. ryto, svarbu, kad jos niekas neišbaidytų, net kiemsargio šluota. Tačiau bėda ta, kad dažnai dieną pamirštu tą įkvėpimą, o, be to, ji mane aplanko rečiau, negu norėčiau...

Dėkoju už pokalbį!

Kalbino Evelina KISLYCH
Nuotr. iš G. Statinio asmeninio archyvo

Vasario 16-osios akto signataras Donatas Malinauskas

Paslaptingi Alovės dvaro ir Lietuvos nacionalinio muziejaus paveikslai

Kunigaikščių portretų galerija Alovės dvare

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis

Prieš daugiau nei dvidešimt metų Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, kai dar buvo tikima, kad sovietinės okupacijos pasekmės bus likviduotos, Lodzėje aplankiau paskutiniųjų Alovės dvaro savininkų dukterį tremtinę Haliną Gediminaitę-Žilinskienę ir paklausiau apie dvaro kambarių sienas puošusius paveikslus, jų autorius. Halinos tėvas Jonas Gediminas, anot jos pačios tvirtinimo, kilęs ne iš kunigaikščių Kęstučių-Gediminų giminės. Halina gerai prisiminė, kad dvare, be Lietuvos didžiųjų kunigaikščių palikuonio Jokūbo Kęstučio-Gedimino ir jo žmonos Franciškos Kušelevskos portretų, buvo ir Lietuvos didžiųjų kunigaikščių Gedimino, Kęstučio, Algirdo ir Vytauto portretai. Kas šių darbų autoriai, Halina tiksliai nurodyti negalėjo, bet teigė, kad dalis jų galėjo būti nutapyti garsaus dailininko Jono Rustemo mokinio kunigaikščio Bernardo Kęstučio-Gedimino. Kiek dvare buvo paveikslų, Halina tiksliai neprisiminė. Paklausus, ką žino apie paveikslų likimą ir kur jie gali būti, spėjo, kad jie gali būti Lietuvos muziejuose, o gal net Alytaus muziejuje. Alovės dvaro archyvas išbarstytas po įvairias bibliotekas ir muziejus. Viena dalis dokumentų yra Lietuvos nacionaliniame muziejuje, kita dalis Vilniaus universiteto bibliotekoje, dar viena – sunkiai pasiekiama – Alytaus kraštotyros muziejuje. Koks Alovės dvaro paveikslų likimas šiandien, nėra žinoma. Sunku pasakyti, ar bus įmintos paveikslų likimo ir jų autorių mįslės, ar bus nustatyta jų buvimo vieta, nes senosios praeities tyrinėjimas nepatinka dvarus ir jų vertybes išsidalijusiems įtakingiems valdžiažmogiams. Iki šios dienos nėra paskelbti konfiskuotų dvarų bei juose buvusių vertybių aprašai ir nusavintų žemių valdų sąrašai, nėra atsiskaityta su savininkais. Apie dvaruose buvusias vertybes galima spręsti iš kultūros vertybių aprašų, parengtų 1940 m. Nors yra paskelbti nukankintų ir ištremtų iš Lietuvos piliečių sąrašai, bet nėra ne tik nusavinto kilnojamojo turto savininkų sąrašo, bet ir išgrobstytų iš dvarų vertybių sąrašų. Ne paslaptis, kad dvarų vertybėmis prekiauja dažniausiai ne jų savininkai, o kolekcionieriai. Gal todėl muziejų rinkinius iki šiol gaubia paslaptys...

Suvalkų krašto muziejus

1910 m. kunigaikštytė Jadvyga Kęstutytė-Gediminaitė-Skaržinskienė (*Skarżińska*) po savo tėvo kunigaikščio Ignacijaus Kęstučio-Gedimino mirties (jo paminklas Seirijų kapuose – *aut. pastaba*) padovanojo Suvalkų krašto muziejui dvylika Lietuvos didžiųjų kunigaikščių portretų, kaip spėjama, tapytų kunigaikščio Bernardo Kęstučio-Gedimino[1]. Jų likimas taip pat nėra žinomas. Suvalkų krašto muziejaus (*Muzeum Okręgowe w Suwałkach)* direktorius Jerzy Brzozowski 2011 m. nurodė, kad Pirmojo pasaulinio karo metais paveikslai buvo išvežti į Rusiją, po karo sugrįžo į Varšuvą ir dingo sukilimo liepsnose. Kieno tai buvo tapyba, muziejaus direktorius nenurodė. Beje, kunigaikštis Bernardas Kęstutis-Gediminas jam buvo žinomas. 1940 m. sovietų įvykdyta Lietuvos okupacija pakeitė ne tik paskutiniosios Alovės dvaro paveldėtojos Halinos Gediminaitės[2] gyvenimą, bet sunaikino ir sudarė sąlygas išgrobstyti dvare buvusias meno vertybes. Dar 1940 m. rudenį Halinos šeima buvo priversta palikti Alovės dvarą. Į Sibirą dvylikametė Halina su mama Jadvyga[3] buvo išvežtos 1941 m. birželio 14-ąją iš Nedzingės dvaro, kur gyveno pas Žilinskus. Ji mūsų pokalbio metu, 1995 m., gerai prisiminė dvare buvusius paveikslus. Alovėje likusią Halinos senelę kunigaikštytę Jadvygą Kęstutytę-Gediminaitę-Skaržinskienę[4] priglaudė Jurgis Aukštuolis iš Janapolio. Ten ji ir mirė 1944 m. (palaidota Alovės kapuose). 1941 m. rudenį Jadvyga su vyriausiąja dukterimi Janina Hopeniene sugrįžo į Alovės dvarą, tačiau jau 1942 m. rudenį Jadvyga vokiečių okupacinės valdžios buvo išsiųsta į Alytaus lagerį. Visi ten buvę turėjo būti nužudyti, pasakojo Halina, buvo net duobės iškastos, tačiau po kurio laiko egzekucija buvo atšaukta, o belaisviai pervežti į Radviliškį durpių kasti. Už kyšį iš Radviliškio lagerio Jadvygą išpirko Jurgis Aukštuolis. Šis lageris likviduotas 1942 m. 1997 m. Jurgio Aukštuolio artimieji pasakojo apie iš dvaro išmestus paveikslus... Kaip atrodė kunigaikščio Bernardo tapyti portretai, nėra žinoma. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos nacionaliniame muziejuje yra kunigaikščių portretų, kurių tikrieji savininkai neįvardinti – nežinoma, kurio dvaro nuosavybė jie buvo.

Paslaptingi Lietuvos nacionalinio muziejaus portretai

Lietuvos nacionaliniame muziejuje yra saugomi Žygimanto Kęstutaičio ir jo sūnaus Mykolo portretai. Minimų paveikslų apatinėje dalyje yra užrašai, skelbiantys, kad atvaizduoti asmenys yra tam tikros giminės pradininkai. Deja, giminės pavardė išskusta. Pastangos atkurti įrašus palaikymo nesulaukė. Oficialiai (Lietuvos nacionaliniame muziejuje prie eksponatų esančiose lentelėse) nurodoma, kad paveikslai yra iš Lietuvių mokslo draugijos fondų. Verta pastebėti, kad prie vieno iš portretų yra dr. Jono Basanavičiaus nuotrauka[5]. Šiandien nežinoma, iš kokio dvaro į Lietuvos mokslo draugijos rinkinius pateko minimi paveikslai. Be to, 2000 m. Lietuvos nacionalinis muziejus įsigijo dar du kunigaikščių portretus: Vytauto ir Žygimanto Kęstutaičio[6]. Kam jie priklausė ir kieno tai tapyba, lieka neaišku.

Kas išskuto tekstą po kunigaikščio atvaizdu?

Iš kur dr. Jonas Basanavičius gavo Žygimanto Kęstutaičio portretą, lieka neaišku, gal tai signataro Donato Malinausko ar jo giminių, o gal vieno iš garsiųjų Vilniaus 12-ikos apaštalų dovana Lietuvių mokslo draugijai. Minimo kunigaikščio portreto apačioje yra tekstas: „Sigismundus Kiejstutides: I Filius Kiejstuti: I Wojdat Sigajllo Magnus Dux Lithuania Protopasto Domos Principum I: Ducum: I [tekstas išskustas] Dominabusur od Anno 1432 ad 1440.“ Tačiau teksto vidurys, bylojantis apie giminę, kuriai priklausė paveikslas, išskustas[7]. Kitame portrete, pastaruoju laiku saugomame Lietuvos nacionaliniame muziejuje, atvaizduotas Mykolas Kęstutaitis, tekstas: „Michael Sigismundides: I Filius Sigismundi: I Dux Lithuaniae caput Familiae Principum [tolimesnis tekstas išskustas].“ Kokia giminė minėta tekste, kad pavardę sovietiniams muziejininkams reikėjo išskusti. Visos pastangos atkurti tekstą rezultato nedavė. Nuostabą kelia tai, kad sovietams ne tiek buvo baisus pats kunigaikštis, kiek jo kilmė. Matyt, šios giminės atstovas buvo aktyvus tarpukario Lietuvoje. Dar 1960 m. p. Šalūga[8] tarp asmenų, ieškojusių Vytauto palaikų, paminėjo ir Donatą Malinauską. Sovietmečiu Donato Malinausko darbai nebuvo užmiršti. Nėra abejonių, kad Donato Malinausko darbus žinojo ir liūdnai pagarsėjęs teismo medicinos atstovas Juozas Markulis-Erelis. Jis kartu su Vytautu Urbanavičiumi dalyvavo atkuriant Kristijono Donelaičio atvaizdą iš kaukolės. Be Juozo Markulio-Erelio (gimė 1913 m. kovo 1 d. Pitsburge, Pensilvanija, JAV, mirė 1987 m. gruodžio 10 d. Vilniuje) sovietmečiu neapsiėjo ir Ldk Vytauto palaikų paieškos. Su J. Markulio pagalba nežinia kur buvo paslėpti Šventosios Barboros Žagarietės palaikai. Naivu būtų tikėtis, kad J. Markulio aplinka kitaip pasielgė su visa informacija apie Vytauto Didžiojo palaikus. Manau, J. Markulio aplinkos žmonės yra prisidėję prie teksto naikinimo Žygimanto Kęstutaičio paveiksle, nes tikslas – paslėpti visus galus...

Mykolas Žygimantaitis (?–1452). Dail. nežinomas. XIX a. pab.–XX a. pr. Pav. iš Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkinių (LNM, T 1335)

Žygimantas Kęstutaitis (apie 1350–1440). Dail. nežinomas. XIX a. pab.–XX a. pr. Pav. iš Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkinių (LNM, T 1328)

Siaubinga vertybių apsauga

1940 m. rugpjūčio 19 d. buvo surašytos Alovės dvaro vertybės. Alovės dvaro, kaip buvusio turto, savininkė nurodyta Jadvyga Skaržinskienė. Panašus likimas ištiko ne vieną dvarą. Turto aprašui buvo panaudotas standartinis Valstybės archeologijos komisijos blankas, kuriame jo pavadinimas užbrauktas, o viršuje uždėtas Kultūros paminklų apsaugos įstaigos spaudas. Toliau aprašomas globojamas – paimtas žinion – nusavintas (pabraukta) kilnojamasis turtas. Blanko dešinėje viršutinėje dalyje antspaudas su Vyčiu ir įrašas: „Vytauto Didžiojo kultūros muziejus. Aš dail. Česl. Janušas ir mokytojas Šimanskas švietimo ministerijos įgalioti raštu Nr. 20632 paimti iš Alytaus apskr. Alovės valsč. Alovės dvaro kultūros, meno ir istorijos turtą apsaugon. Paimta peizažai: Paveikslas (nežinomo autoriaus) Reg. Nr. 18 (pažymėtas varnele). Paveikslas (nežinomo autoriaus) Reg. Nr. 19 (pažymėtas varnele). Abu paveikslai seni dideli apie 150–200 centimetrų ilgio. Vytauto portretas. Kęstučio portretas. Gedimino portretas Reg. 15, 16, 17. Visi paminėti paveikslai sukrauti sieninėn spinton užantspauduoti Registru Nr. 20. Be to, dvare rasta spinta – namų biblioteka, kuri jau anksčiau vietos kompartijos buvo peržiūrėta ir knygos suregistruotos dalyvaujant vienam iš vietos kompartijos sekretorių, dalyvavusiam prie ankstyvesnio knygų apžiūrėjimo Aleksandravičiui Adolfui ir spinta su knygomis užantspauduota Reg. 21. Turto apžiūrėjime dalyvavo vietos komiteto pirmininkas Koncevičius Juozas, milicijos atstovas Savickas Jonas ir turto savininkės atstovės įgal. Z. Žilinskas. Milicijos atstovas (parašas). Įgal. Z. Žilinskas. Dvaro komiteto pirmininkas J. Kuncewicz. Dail. Č. Janušas. Kompartijos sekretorius A. Aleknavičius. Visą užantspaudavimą palieka saugoti Komiteto pirmininkui ir dvaro įgaliotiniui kurie gavo 78 instr. nuorašus. Antspaudas Alytaus apskr. Policijos nuov. Alovės punktas.“

Komisijoje dalyvavęs dailininkas Česlovas Janušas[9] neįvardijo nei tapybos laikotarpio, nei dailininkų. 1997 m. Alytaus kraštotyros muziejuje buvo eksponuojami kunigaikščių Mindaugo ir Vytauto tapyti portretai. Norėjome portretus nufotografuoti ir pateikti juos atpažinti ir identifikuoti Halinai Žilinskai iš Lodzės. Tačiau muziejaus direktorė Audronė Jakunskienė neleido jų ne tik nufotografuoti, bet ir kopijų profesionaliam dailininkui atlikti. Liko neaišku, kokias paslaptis norėjo išsaugoti Alytaus kraštotyros muziejaus direktorė. Iki šiol portretų autorius lieka nežinomas, neaišku, kaip paveikslai pateko į Alytaus muziejų, nors tapybos darbai buvo restauruoti Prano Gudyno restauravimo centre. Restauravimo centrui nebuvo suformuoti tiksliniai klausimai. 2015 m. lapkričio 5 d. Anelė Kalašnikovienė nurodė, kad muziejuje yra saugomi paveikslai: „AKM GEK 1236 – Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas ir AKM GEK 1237 – Lietuvos didysis kunigaikštis Mindaugas [...] Deja, informacijos apie autorius, sukūrimo metus, kaip ir iš kur pateko į muziejų, neturime. Prašome parašyti, kokiu tikslu domitės šiais paveikslais.“ Prašymas labai svarbus kiekvienam muziejaus lankytojui. Lietuvos dailės muziejus, P. Gudyno restauravimo centras, 2004 m. restauruodamas 68x50 cm dydžio paveikslą, pastebėjo, kad Ldk Mindaugo portrete „tapyba, ankstyvesnio restauravimo metu buvo perlakuota laku, kuris laikui bėgant stipriai patamsėjo. Kadangi anksčiau paveikslas buvo su rėmais, o lakas teptas jų nenuėmus, uždengtos vietos prie UV spindulių nešvytėjo. Pro stipriai patamsėjusį laką vietomis sunku įžiūrėti piešinį bei kompoziciją.“[10] Paveikslo dydis atitinka H. Žilinskienės nurodytus, apibūdinant kunigaikščių atvaizdus. Ji gal

Nukelta į 15 p.

Ldk Vytautas. Pav. iš Alytaus kraštotyros muziejaus rinkinių

Ldk Mindaugas. Pav. iš Alytaus kraštotyros muziejaus rinkinių

Lietuvos menininkai

Menininkų Jakševičių gyvenimo ir kūrybos kelias

Aldona TOLEIKĖ, Šilutė

Pradžia Nr. 4 (834)

Vincentas buvo patyręs savo profesinėje veikloje, pats sudarydavo projekto sąmatas, nustatydavo medžiagų kiekius, kuriuos bendrovė pirkdavo pati, ruošė apmokėjimo darbuotojams sutartis, numatydavo laiką darbų atlikimui. Vadovavo visam bendrovės atliekamam darbui, drauge kūrė ir lipdė skulptūras, iš medžio drožė bažnyčiai reikalingus baldus ar dekoratyvinius elementus. Kaišiadorių katedroje puikuojasi Vincento drožtas Vyskupo sostas, krėslai garbingiems svečiams, šventųjų skulptūros ir daugelis kitų detalių, kurios iki šių dienų savo nuostabia išvaizda stebina menotyrininkus ir lankytojus.

Vincentas buvo suformavęs kompetentingą, profesionalią ir atsakingą menininkų grupės jėgą, kuri tapo pranašumu prieš konkurentus. Komandos branduolį sudarė trys vienos šeimos nariai – skulptorius Vincentas Jakševičius ir du jo sūnūs, skulptoriai-dailininkai Silvanas ir Adomas. Organizacijos lyderystę, sėkmingą veiklą Vincentas siejo su orientacija į savo vaikų užtikrintą ateitį, suteiksiančią jiems išskirtinį dėmesį, talento įvertinimą ir pripažinimą. Profesionalus, greitas, kompleksiškas darbų atlikimas, pagrįstas atviru, visapusišku bendravimu, tvirtino ryšį su užsakovais ir kėlė kartelę kitiems konkurentams. Pasitikėjimą užsakovams stiprino įspūdinga, inteligentiška Vincento išvaizda, aukštas bendravimo lygis, o svarbiausias dalykas, kad skulptorius profesionaliai galėjo atsakyti į bet kokį iškilusį klausimą, susijusį su vykdoma veikla. Jakševičių šeimoje buvo kalbama lenkiškai, jie gerai mokėjo rusų ir vokiečių kalbas.

Šio trejeto gyvenimo ir kūrybos vertybės buvo vienodos – talentas menui, tarpusavio supratimas, meilė vienas kitam, pasitikėjimas ir begalinė atsakomybė už savo veiklą. Jakševičių komandos verslo pagrindas buvo jų talento menui galimybių įgyvendinimas. Kūrybiškiems ir darbštiems, turintiems aukščiausią išsilavinimo lygį, ši draugija buvo priedanga, leidžianti susiburti į vieną erdvę kūrybiniam procesui. Praktiškai įdiegę savo įgūdžius buvo sukūrę apie save kieto riešutėlio įvaizdį, kurio prisibijodavo užsakovai, bandę kištis į kuriamo objekto formą ar išraišką. Vincentas ir jo sūnūs gerai žinojo religinio meno istoriją, klasikinius veikėjų įvaizdžius, todėl suglumindavo nekompetentingų užsakovų pastabas, priversdami juos pasijausti nepatogiai. Šiuos ir kitus atvejus, įvykusius kūrybinio proceso metu, pabaigę darbus ir grįžę į namus Švėkšnoje, tarpusavyje ir su draugais garsiai aptarinėdavo, pasakodavo ir smagiai juokdavosi. Dirbdami grupėje, visi jos nariai įgijo geros patirties organizuojant darbus, tobulėjo profesinėje veikloje. Vincentas žinojo savo sūnų stipriąsias talento puses ir galimybes, leido jiems laisvai rinktis ir kartu buvo šalia – stebėjo, taisė ir mokė. Kiekvienas jų nešė individualų įnašą į bendrą kūrybinę aplinką. Pirmasis, rimčiausias ir profesionaliausias užbaigto darbo įvertintojas, sekant sukurto objekto tikslinę išraišką, buvo grupės vadovas Vincentas Jakševičius. Tai jis buvo tas žmogus, kuris atsilaikydavo prieš griežtą komisiją, tyrinėjančią kiekvieną detalę ir gal kelerių metų darbą. Vincentas, mokęsis pas garsiausius to meto Vilniaus ir Peterburgo akademijų dėstytojus, lengvai atremdavo visus priekaištus, iškilusius neaiškumus, netgi sukeldavo abejonių priėmimo komisijos nariams apie jų turimų žinių teisingumą.

Laisvės paminklo (aut. Adomas Jakševičius) šventinimas Švėkšnoje 1928 m. Nuotr. iš V. Astrauskienės archyvo

Menininkai įvairiose Lietuvos vietovėse yra įrengę nemažai Lurdo grotų. Inkaklių (Šilutės r.) grota laikoma viena didžiausių ir gražiausių Lietuvoje. Įspūdingoje kaimo vietoje, prie kelio Švėkšna–Klaipėda, Vincentas su broliu, apie 1912-uosius suprojektavo ir pastatė visą nedidelį Lurdo kompleksą: nulipdė Švč. Mergelės Marijos skulptūrą, ant kalno pastatė bažnytėlę. Ši vieta visada yra gražiai prižiūrima vietinių, iki šiol čia laikomos šv. Mišios, švenčiamos bažnytinės šventės. Jakševičių įkurtos Veiviržėnų, Ablingos (Klaipėdos r.), Gardamo (Šilutės r.), Dembavos (Panevėžio r.) Lurdo grotos ir sovietiniais laikais buvo vietinių prižiūrimos, tvarkomos, puošiamos, nepaisant persekiojimo ir draudimo. Po nakties prie Švč. Mergelės Marijos kojų būdavo padėta gėlių, uždegtos žvakės.

Panevėžio, Švėkšnos ir kitų Lietuvos vietovių kapinėse tebestovi Jakševičių statyti paminklai, iš jų daugelis įtraukti į Kultūros paveldo vertybių sąrašą, turi išliekamąją meninę vertę.

Dailininkas Silvanas Jakševičius (1900–1933)

Skulpt. Silvanas Eugenijus Jakševičius apie 1933 m. Nuotr. iš Remos Bartkienės asmeninio archyvo

Vyriausias sūnus Silvanas buvo pagrindinis tėvo ramstis visose kūrybos proceso srityse, dešinioji ranka priimant sprendimus, organizuojant. Vaikinas buvo kupinas jaunystės džiaugsmo, kūrybinės energijos ir idėjų, atviras naujovėms, eksperimentams, kurie kartais gąsdindavo tėvą. Manoma, kad šių savybių buvo įgijęs besimokydamas meno mokyklose. Silvanas buvo išsimokslinęs, gerai žinantis ne tik religinio meno istoriją, bet ir turintis dailės, skulptūros, projektavimo pagrindų. Kiek žinoma, Vincento vaikai mokslo siekė ne tik Lietuvoje. Šeimos finansinė padėtis leido Vincentui suteikti talentingiems vaikams mokslo pagrindus ir gauti profesinį išsilavinimą. Silvano savybė, keldavusi aplinkiniams baimę, buvo savo fizinių ir kūrybinių galių viršijimas. Kūryboje menininko fantazija ar nereali svajonė pasiteisindavo, suteikdama sparnus kitam iššūkiui, o asmeniniame gyvenime ši savybė menininką pražudė pačiame jėgų žydėjime. Nuo mažens, kaip ir jo broliai Romanas ir Adomas, sportavo, namuose Švėkšnoje buvo įsirengę nedidelę patalpą, kurioje turėjo įvairių tam reikalingų priemonių. Pasportuoti ir pasigalynėti pas juos užsukdavo vietos jaunimas, draugai ir kaimynai. Išlikusiuose prisiminimuose Silvanas, kaip ir jo tėvas Vincentas, grojo smuiku, kartais naktimis piktindamas namiškius. Tarp draugų, švenčių metu ar pasilinksminimuose Silvanas buvo puikus oratorius, visada esantis dėmesio centre.

Silvano sukurtos didžiulės šventųjų skulptūros puošia Ukmergės Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios fasadą, miesto centre, pagal L. Truikio projektą buvo sukūręs Laisvės paminklą „Lituanika Restituta“. Molėtų r. Balninkų Šv. vyskupo Stanislovo bažnyčioje yra jo lipdytų skulptūrų, dirbo Šilalės r. Girdiškės Švč. Mergelės Marijos Snieginės bažnyčioje įrengiant centrinį altorių ir skulptūras jame, Klaipėdos r. Veiviržėnų Šv. apaštalo evangelisto Mato, Šilutės r. Gardamo Šv. Roko ir kitose bažnyčiose skulptoriaus-dailininko Silvano darbai džiugina lankytojus iki šių dienų. Dirbo įrengiant Panevėžio Kristaus Karaliaus katedros vidaus interjerą. Buvo įvaldęs sudėtingą auksavimo techniką. Jo dekoratyviai išdažytos bažnyčių sienos, altoriai, skulptūros ir šiandien dar daug kur tebėra neperdažytos, nepraradusios pirminio vaizdo. Šalia sunkaus skulptoriaus darbo laisvalaikiu piešė paveikslus. Šiandien sunku atskirti, kuris iš šios šeimyninės menininkų grupės pradėjo ar baigė vieną ar kitą kūrinį, nes jų profesinė patirtis buvo panaši. Asmeniniai darbai stiprino menininko atsakomybę už kūrinio vertę, turtino profesinę patirtį, teikė pasitikėjimo savo talentu. Kaišiadorių Kristaus Atsimainymo katedros altoriuose šiandien galime pamatyti Silvano pieštus Popiežiaus Pijaus XI, šv. Vincento Pauliečio, Angelo Sargo atvaizdus ir daugelį kitų darbų. Silvano piešti paveikslai tapymo maniera skiriasi nuo paveikslų, tapytų brolio Adomo. Broliai draugiškai konkuravo, norėdami nesikartoti, išsiskirti, nustebinti vienas kitą. Adomas, jauniausias šeimoje, norėdamas vyresniesiems įrodyti savo talento galias, per anksti subrendo kūrybiniam darbui, didelės reikšmės kultūrinėje erdvėje turintiems užsakymams.

Silvanas buvo romantikas, turėjęs savyje stiprią jėgą, ieškojęs saviraiškos kelių gyvenime ir kūryboje, per trumpą laiką brandžiai atsiskleidęs menininkas. Buvo linksmas, išradingas, kaip ir tėvas bendravo su vietos aukštuomene, buvo kviečiamas į šventes, pokylius ir priėmimus.

1933 m. Silvanas kūrė šventųjų skulptūras Balninkų bažnyčiai. Ten tuo metu laikinai gyveno su šeima. Karštą vasaros dieną su draugais maudėsi Piršeno ežere, kur linksmai lenktyniavo, kas greičiau perplauks ežerą. Vaikinui nepavyko ir Jakševičių šeimą sudrebino baisi nelaimė. Liko jaunutė žmona, tėvo dievinamos dukrelės Gražina ir Aldona. Silvano žūtis buvo pirmas juodas debesėlis menininkų komandos padangėje. 1934 m. mirė skulptorius Aleksandras Jakševičius, Vincento tėvas. Po dvejų metų, palaužta nepakeliamų sūnaus, tėvo netekčių ir sunkaus darbo, sustojo skulptoriaus, komandos vedlio, mokytojo ir tėvo Vincento Jakševičiaus širdis.

Dailininkas Adomas Jakševičius (1908–1967)

Skulpt. Adomas Jakševičius. Nuotr. iš Remos Bartkienės asmeninio archyvo

Adomo gyvenimo kelią galima pavadinti vienu iš sudėtingiausių ne tik kūrybine, bet ir žmogiškąja prasme. Tai skaudus likimo bandymas, prasidėjęs su meile, išskirtiniu dėmesiu į talento galimybes ir didžiausią ateities, kaip menininko, perspektyvą, pusiaukelėje tarsi sumanęs patikrinti ir įvertinti savo atlikto darbo rezultatus. Trisdešimt trejų vaikinas, kuris savo kelią į pripažinimą klojo nuostabiais, didelę reikšmę ir prasmę šalies kultūriniame gyvenime turinčiais kūriniais, atsidūrė ant išlikimo ribos. Vienu metu dingo visa varomoji jėga, teikusi energiją, džiaugsmą ir didelių kūrybinių užmojų įgyvendinimą. Keletą metų po tėvo mirties Adomas mėgino užbaigti pradėtus darbus, drauge apsiimdamas ir naujų, tačiau savo apimtimi mažesnių, nes komandoje buvo likęs vienas iš pagrindinių kūrėjų. Prasidėjęs karas, tarsi prakeiksmas, kaip ir daugeliui Lietuvos žmonių, galutinai išmušė iš po kojų visą žmogišką pagrindą, pastatė ant kultūrinių ir dvasinių vertybių kryžkelės, be aiškių ateities vizijų. Pirmomis karo dienomis buvo nužudyta Adomo žmona. Likęs be šeimos, darbo ir vilties ar konkretumo kūrybinėje veikloje, Adomas grįžo į tėviškę – Švėkšną, kurioje be pragyvenimo šaltinio gyveno mama ir brolis Romanas. Tiksliau grįžo abu su broliu, nes Romanas taip pat dirbo menininkų komandoje pagalbinius darbus. Derindamas puikius savo mąstymo, žinių, intelekto ir proto gebėjimus Adomas išsaugojo save ir šeimą nuo skurdo ir represijų. Patirtis, pasitikėjimas savimi ir aukštas intelekto, išsilavinimo lygis padėdavo pašalinti įtampą įvairiose situacijose, kai sovietinės valdžios atstovai manydavo jau pričiupę neįveikiamą menininką. Šie nebuvo lygūs Adomui, stovėjusiam ant kūrybinių pasiekimų aukštumų, turinčiam susiformavusį požiūrį į gyvenimo vertybes ir jų prasmės suvokimą. Tas primityvus spaudimas pasiduoti įtakai, atimančiai teisę į laisvą kūrybą, menininkui tapo grėsmingu iššūkiu, gresiančiu visišku gyvenimo prasmės sunaikinimu. Šiandien nereikia spėlioti, kas nulėmė Adomo apsisprendimą nepasiduoti spaudimui kurti komunistinius simbolius, iš naujo siekti karjeros aukštumų ir nei dienos netarnauti sovietinės valdžios įstaigose. Kokią nematomą jėgą ar paslaptį turėjo Adomas kovoje su bemoksliais pokario valdžios atstovais, kurie 28-erius metus nesugebėjo nuversti Laisvės paminklo Švėkšnoje. Tai nebuvo koks nors neryškus statinys, stovintis nuošalioje miestelio vietoje. Aukštas, sudėtingos kompozicijos Laisvės simbolis stovėjo pačiame miestelio centre, priešais „Saulės“ gimnazijos langus. Švėkšnoje buvo kalbama, kad šį kūrinį dvidešimtmetis menininkas sukūrė grįžęs iš „didelių mokslų“.

1928 m. liepos 13 d. laikraštyje „Žemaičių prietelius“ buvo rašyta, kad Pavasarininkų rūpesčiu p. Jakševičiaus pastatytas Laisvės paminklas Švėkšnoje yra daug įvairesnis ir turtingesnis negu Kauno Laisvės paminklas.

1928 m. liepos 14 d. „Rygos balse“ rašyta: „Žemaičių ateitininkų konferencijos metu, liepos 25–27 d., Švėkšnoje bus didelės iškilmės, būtent, naujų gimnazijos rūmų ir milžiniško Laisvės paminklo pašventinimas.“

1928 m. liepos 28 d. laikraštis „Lietuvos keleivis“ rašė, kad Lietuvos Respublikos Prezidentas A. Smetona važiuoja į Švėkšną dalyvauti Laisvės paminklo ir gimnazijos rūmų atidaryme. Paminklo pašventinimo šventės metu Adomo Jakševičiaus sukurtą Švėkšnos Laisvės paminklą generolas Nagevičius pavadino gražiausiu Lietuvoje („Pavasaris“, Nr. 16, 1928 m. rugsėjo 15 d.). Paminklas buvo sudaužytas praėjus metams

Nukelta į 7 p.

Kun. Adolfas Kleiba ir Šiaulių r. Kužių Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčios interjero autorius skulpt. Adomas Jakševičius (dešinėje) bažnyčioje 1934 m. Nuotr. iš Remos Barkienės asmeninio archyvo

Lietuvos menininkai

Menininkų Jakševičių gyvenimo ir kūrybos kelias

Aldona TOLEIKĖ, Šilutė

Atkelta iš 6 p.

po menininko žūties – 1968 m. – ir atstatytas 1990 m.

Netrukus po paminklo Švėkšnoje, menininkas sukuria vienu gražiausių Lietuvoje laikomą Žiežmarių (Kaišiadorių r.) „Laisvės angelą“ (sovietmečiu sudaužytas ir pagal autoriaus A. Jakševičiaus projektą atkurtas 1991 m. – aut. pastaba).

Moralinės vertybės šiam jaunam žmogui buvo aukščiau už materialinę gerovę, titulus ar kūrybinę šlovę. Žinome tik tiek, kad savo apsisprendimu jaunas menininkas užsitraukė valdžios nemalonę, bauginimus ir persekiojimus. Uždaręs duris į praeitį, Adomas įžengė į naują, jam nepažįstamą ir nepatirtą gyvenimo ir kūrybos laikotarpį, kuriame reikėjo kovoti už asmeninę laisvę, asmenybės individualumo išsaugojimą, išlaikant aukščiausias moralines vertybes ir nepriklausomybę. O reikėjo tik vieno galvos linktelėjimo... Adomo kasdienybe tapo rizika, įtampa, grasinanti ne tik represijų siaubu, bet ir harmoningos pusiausvyros suardymu, asmenybės sunaikinimu ar pažeidimu. Adomas vienišas šioje kovoje, tačiau tvirti gyvenimo principai, ryškiai rodantys asmenybės autentiškumą, kūriniai, tarnaujantys tautos tradicijų, tikėjimo ir patriotizmo įprasminimui, neleido nusileisti ir pereiti į nepažįstamą, be to, pasitikėjimo nekeliančią kūrybos sritį.

Adomas (dešinėje) ir Romanas Jakševičiai savo namų kieme Švėkšnoje. Nuotr. iš Remos Bartkienės asmeninio archyvo

Silvano ir Adomo Jakševičių kūrybines biografijas, nežiūrint į jų individualumą, būtų galima apibendrinti tuo pačiu vertinimo kriterijumi – vaikystės, paauglystės laikotarpiai buvo lemtingi, padėję tvirtus pagrindus, renkantis kūrybos kryptį, suformavę jų pasaulėžiūrą, dvasinės kultūros ir charakterio bruožus. Kūrybinę orientaciją lėmė šeimoje vyravusi religinio meno kryptis. Įžengę į jaunystės ir brandos laikotarpį, jaunieji menininkai jau buvo stiprūs ir talentingi, kūrybinėje sferoje turintys mokslo pagrindų, patirties, įgūdžių, kurie paprastai susiformuoja vėlesnėje veikloje. Tikslingas tobulinimasis religinio meno srityje, ieškojimai siekiant išryškinti, patobulinti ar atrasti vieno ar kito klasikinio kūrinio bruožą. Tos naujos kūrinio pateikimo išraiškos neretai sukeldavo diskusijų tarp darbų priėmimo komisijos narių, neretai gąsdino tėvą, tačiau jaunieji visada laimėdavo. Visos šios kūrybinio proceso detalės menininkams teikė sparnus, jaunatviškos energijos, atradimų džiaugsmo ir romantikos akimirkų. Tas begalinis darbštumas, stengimasis kuo daugiau atiduoti ir palikti savo talento ženklų, nepaisant jaunystės džiaugsmų laiko, buvo tarytum nuojauta, kad viskas greitai baigsis. Sulaukęs 33-ų, Silvanas žuvo, Adomas būdamas 33-ų prarado laisvę kūryboje ir sutiko tragišką lemtį.

2014 m. Švėkšnoje pastatytas suolelis menininkams Jakševičiams atminti. Ant suolelio sėdi menininkų Jakševičių vaikaitės, šalia – švėkšniškiai, susirinkę pagerbti savo kraštiečių Sauliaus Sodonio nuotr.

Prasidėjus karui pasibaigė įtemtas ir aktyvus kūrybinis laikotarpis. Atsisakęs dirbti pagal sovietinės valdžios nurodymus, Adomas, kad ir smulkiais, didelės meninės vertės nereikalaujančiais kūriniais, sugebėjo išlaikyti šeimą. Vietiniai gyventojai džiaugėsi menininko buvimu ir užsakinėjo antkapinius paminklus, šventųjų paveikslus. Retkarčiais menininkas išvykdavo ilgesniam laikui ir niekas nežinojo – kur. Nepamiršo menininko buvę užsakovai ir paslapčiomis savo bažnyčiose vykdė uždraustą bažnyčios puošimo ir turtinimo veiklą. Nesuprastas ir nepripažintas sovietinės valdžios, Adomas buvo gerbiamas paprastų žmonių. Užbaigęs darbą nebestovėjo ant garbės pakylos priėmimo šventėse, tačiau tos nuoširdžios vakarienės užbaigus darbą, tylus bendravimas iki paryčių nemenkino menininko savigarbos.

Labai nuoširdžiai ir gražiai apie vietinių pagarbą dailininkui pasakojo Kostas Jucius, kurio šeima pokariu buvo iššudyta. Adomas ant jų kapo sukūrė iki šiol Švėkšnos kapinėse stovintį antkapinį paminklą, autoriaus pavadintą ,,Liūdinčiu Angelu“.

1967 m. spalio 14 d. vakarą Adomą, grįžtantį iš kaimo, kur statė paminklą, partrenkė mašina. Visa Švėkšnos apylinkė gedėjo šio nuostabaus, nuoširdaus ir visų gerai pažįstamo žmogaus. Praėjus po jo žūties pusei amžiaus, jį pažinoję švėkšniškiai kalba su didžiausiu nerimu, lyg viskas būtų įvykę vakar. Šių metų spalį minėsime dail. Adomo Jakševičiaus 50-ąsias mirties metines. Menininkas palaidotas Švėkšnos kapinėse, šalia motinos Marijos Juchnevičiūtės-Jakševičienės.

Pabaiga

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Replika dėl Brunono, kurį nužudę „nedorėliai lietuviai“

Prof. habil. dr. Alvydas BUTKUS, Kaunas

Dėl Lietuvos krikšto datos iki šiol nėra vienos nuomonės. Dalis lietuvių, tarp jų ir replikos autorius, Lietuvos krikštu laiko mindauginį krikštą 1251 m., kiti gi teigia, kad Lietuva krikštyta 1387 m., vykdant Jogailos įsipareigojimą Lenkijai mainais į jos sostą. Dar kiti prie Lietuvos krikšto pritempia pirmąjį jos vardo paminėjimą per nesėkmingą vyskupo Brunono misiją 1009 m., pasibaigusią misionieriaus žūtimi. Ir misija, ir žūtis yra hiperbolizuota, sureikšminta, akcentuojant misijos pagrįstumą ir kriminalizuojant vietinių reakciją bei elgesį.

Kvedlinburgo analuose aprašytąją Brunono Bonifacijaus misiją kai kurie Lietuvos istorikai lokalizuoja Lietuvoje, analuose minimą Netimerą, kuris Brunono triukų paveiktas sutikęs apsikrikštyti, vadina Lietuvos „karaliumi“, o patį įvykį vadina ne Lietuvos krikštu, bet krikštu Lietuvoje (Bumblauskas, 2005, 18). Brunoną su aštuoniolika jo palydovų esą nužudęs kitas lietuvis – Netimero brolis Zebedenas. Ši kriminalinė interpretacija, deja, pateikiama ir užsieniečiams išverstoje Lietuvos istorijos santraukoje (LI, 2012, 26), platinamoje per mūsų ambasadas.

Brunono misijos lokalizavimas Lietuvoje motyvuojamas tuo, kad tų laikų metraštininkai esą neskyrę Prūsijos nuo Lietuvos, o vėlesni metraščiai, pvz., XII a. Magdeburgo analai, aprašę Brunono misiją, mini ją Lietuvoje, ne Prūsijoje (Bumblauskas, 2005, 16), nors kiekvienam istorikui aišku, kad juo šaltinis vėlesnis, tuo jis nepatikimesnis. Iš tikrųjų Kvedlinburgo analuose minima vieta „Rusios ir Lietuvos pasienyje“ nereiškia, jog Brunonas buvo Lietuvą pasiekęs. Pagaliau ir paties misionieriaus tikslas buvo pamėginti dar sykį tai, kas nepavyko jo pirmtakui Adalbertui – pakrikštyti Lenkijai gretimus prūsus. Netimero ir Zebedeno vardus kalbininkai laiko jotvingių, ne lietuvių, kilmės, nes vardų dėmenys artimi vakarų baltų (prūsų) leksikai ir jų asmenvardynui[1] (Zinkevičius, 2000, 14; 2009, 124–125).

Žūties vieta šaltiniuose nurodoma prie *Alstros* upės, kurios vardas gretinamas su *Aitra* (slavų *Jatra*), Molčadės dešiniuoju intaku Nemuno aukštupyje (Zinkevičius, 2009, 124). Vadinasi, įvykiai turėję vykti jotvingių žemėje, Dainavoje, į pietus nuo Lietuvos, o Netimeras galėjęs būti vienas iš jotvingių sritinių valdovų. Netgi pagal anų laikų praktiką nebūdavo keliaujama per nekrikštytų pagonių žemes (jotvingiai tebebuvo pagonys) krikštyti už jų esančių kitų pagonių (šiuo atveju – lietuvių). Prūsai irgi pradėti krikštyti nuo Kulmo ir Pamedės, t. y. nuo arčiausiai krikščioniškų žemių esančių sričių – vyskupas Adalbertas žuvęs ne kur nors Prūsijos gilumoje, o jos pakraštyje, netoli Drusens uosto Vyslos deltos rytinėje pusėje. Rytų Baltijoje ties Dauguvos žiotimis ir jos žemupiu krikštą XII a. pab. vokiečiai pradėjo nuo ten gyvenusių lyvių – net šalies pavadinimui *Livland, Livonia* pasirinktas lyvių etnonimas, nes su jais krikštytojai susidūrė pirmiausia.

Tad Brunono komanda – jis pats ir aštuoniolika galimai ginkluotų palydovų – tikrai neturėjo nei skraidyklių, nei oro balionų, kad desantininkų stiliumi peršoktų per „netikėlių“ jotvingių žemes ir atsidurtų kitų „netikėlių“ krašte, Lietuvoje, kur griebtųsi svečiams netinkamo elgesio ir imtų aiškinti, kad šeimininkų dievai niekam tikę tik todėl, jog jis, atvykėlis, tikįs kitą dievą.

Brunono žūtis Lietuvos spaudoje pateikiama kaip „nekalto žmogaus nužudymas“, „garsiausia Lietuvoje žmogžudystė“ ir pan. Nemokėjimas elgtis svečiuose nėra jokia privilegija ar nekaltumo ženklas. Be to, tai joks išskirtinis atvejis – iki tol tokio likimo sulaukdavo misionieriai Skandinavijoje, Prūsijoje, o jų žūtis brutalumu ir ciniškumu nė iš tolo neprilygsta vyskupo Stanislovo nukirsdinimui Krokuvoje 1079 m.

Šiaip nesunku įsivaizduoti, kokią reakciją gali sukelti atvykėlis, atkakliai ir netaktiškai brukantis savo religines pažiūras, niekinantis vietinius papročius ir kt., šitaip provokuojantis smurtą su išankstiniu asmenišku tikslu „patekti į dangų“. Net šiais laikais turistinėse ar tarnybinėse instrukcijose vykstantiesiems į kitos religijos šalis primygtinai rekomenduojama nediskutuoti su vietiniais religinėmis temomis, nekritikuoti jų papročių, elgesio ar pačios šalies (Engelbert, Hain, 2005). Turbūt ir dabartiniuose krikščioniškuose kraštuose koks nors aktyvus, tarkim, islamo misionierius bei jo palyda nebūtų sutikti su duona ir druska.

Krikštas Europos šalyse visada priklausė nuo valdovų apsisprendimo, ir tai būdavęs jų politinis žingsnis, bet ne susižavėjimas misionierių rodomais „stebuklais“ ar gražbylyste. Ir Mindaugas, ir Vytautas su Jogaila krikštytis nusprendė ne misionierių įkalbėti, o dėl visiems žinomų asmeninių motyvų. Kad nutrauktų kryžiuočių agresiją, buvo pasišovę krikštytis ir Vytenis, ir Gediminas (Jurginis, 1987, 118), panašias krikšto sąlygas, tik su teritorinėmis pretenzijomis, 1358 m. kėlė ir Algirdas su Kęstučiu (HVK, 90–91).

Dar viena tyrėjų praleista smulkmena: žūties vieta nurodoma „Rusios [Prūsos?] ir Lietuvos pasienyje“. Pirmiausia nurodyta Rusia, ne Lietuva. Vadinasi, Lietuva nurodyta Rusios atžvilgiu, kitaip sakant, viskas galėję vykti Rusios pasienyje su Lietuva, tad galima net sėkmingiau sukurti naratyvą, kad viskas įvyko Rusioje. Argumentai? P. Damianio (XI a.) pasakojime vietoje Zebedeno minimas Rusios karalius. Rusia krikštijosi 988 m., Brunono misija vyko 1009 m., o Rusios pakraščiai dar ilgai išliko pagoniški, nes valdovo krikštas dar nereiškia momentinio visos šalies sukrikščionėjimo. Lenkų krikšto data yra 966 m., bet 997 m. Prūsijoje žuvęs vyskupas Adalbertas pakeliui spėjo pakrikštyti „daugybę Gdansko pagonių“.

Netimero vardo sandą *-mer*, labai norint, galima susieti su slavų *-mir* (*Vladimir, Liubomir* ir pan.) – reikia tik tokių rusų TV *šoumenų*, kaip mūsų visokių „būtovių“ pasakotojai.

Tačiau gerokai tuo abejoju. Nors Rusijoje tokių irgi netrūksta, bet su komjaunuoliška bravūra paspjaudyti ant savo šalies praeities ir sukurpti pasakas apie protėvių „kriminalinius nusikaltimus“ būdinga tik Lietuvos ekskomjaunuoliams.

Literatūra

Bumblauskas, 2005 – Bumblauskas A., *Senosios Lietuvos istorija*: 1009–1795, Vilnius.

Engelbert, Hain, 2005 – Engelbert S., Hain G., *Kaip elgtis užsienyje*, Vilnius.

HVK – Hermano Vartbergės kronika; latviškasis leidimas: *Vartberges Hermaņa hronika. No latīņu valodas tulkojis, priekšvārdu un komentārus sarakstījis,* Ē. Mugurēvičs, Rīga, 2005.

Jurginis, 1987 – Jurginis J., *Lietuvos krikštas*, Vilnius.

LI, 2012 – Eidintas A., Bumblauskas A., Kulakauskas A., Tamošaitis M., *Lietuvos istorija*, Vilnius.

Zinkevičius, 2000 – Zinkevičius Z., *Lietuvių poteriai*: Kalbos mokslo studija, Vilnius.

Zinkevičius, 2004 – Zinkevičius Z., „Lietuviški poteriai – raštijos pradžia“, in: *Rinktiniai straipsniai,* IV, Vilnius.

Zinkevičius, 2009 – Zinkevičius Z., „Lietuvos vardo paminėjimo istoriniuose šaltiniuose tūkstantmetis ir lietuvių kalbos mokslas“, in: *Lituanistica*, t. 55, Nr. 3–4 (79–80), p. 116–126.

[1] Prūsų ir jotvingių kalbos buvo artimesnės nei prūsų ir lietuvių – *aut. pastaba.*

Tėviškės aušra
Nr. 5 (26) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2017 m. gegužė

Rytų Lietuvos mokyklos

Projekto „Lietuvos partizanų kovų keliais“ įgyvendinimas

Liudmila MAKSIMEC, Trakų r. Paluknio „Medeinos“ gimnazijos mokytoja

Rytų Lietuvos mokytojų sąjunga vienija šio regiono mokyklas ir mokytojus, dirbančius ne tik mokyklose, kur mokoma lietuvių kalba, bet globoja ir tautinių mažumų švietimo įstaigas. Šios nevyriausybinės organizacijos nuostatuose numatyta analizuoti ir padėti formuoti Rytų Lietuvos regiono švietimo politiką, organizuoti mokytojų švietimą, skatinti savišvietą, padėti pedagogams tobulinti ir plėsti žinias bei kelti mokytojo kvalifikaciją.

Rytų Lietuvos mokytojų sąjunga nuolat organizuoja mokytojams įvairius seminarus, konferencijas, projektus, edukacines išvykas. Šiais metais organizuotas konkursas „Istorija mano pamokose“, mokomųjų kabinetų apžiūros paskatino mokytojus pasidalyti gerąja patirtimi. Pedagogai dalyvaudami juose įgijo naujų žinių, patyrė gerų emocijų. Tokios veiklos skatina įvairių tautybių mokytojų bendradarbiavimą, tautos istorijos, kultūros savitumo, tautinės tapatybės išlaikymą ir kūrimą, stiprina pilietiškumą, patriotizmą ir profesinį meistriškumą.

Gegužės 13 d. Rytų Lietuvos mokytojų sąjunga pakvietė mokyklų vadovus, istorijos ir kitų specialybių mokytojus dalyvauti edukacinėje programoje „Lietuvos partizanų kovų keliais“. Ankstų rytą atvykome į Druskininkus. Prie rezistencijos ir tremties muziejaus mus pasitiko jo įkūrėjas ir partizanų kelių žinovas Gintautas Kazlauskas. Gintautas buvęs tremtinys, 1941 m., būdamas šešerių, ištremtas su tėvais į Altajaus kraštą. 1947 m. kartu su motina pabėgo ir sugrįžo į Tėvynę. Tačiau po dvejų metų ištremtas antrą kartą. Tik 1956 m. šeima buvo paleista iš tremties.

Klausydami Gintauto Kazlausko pasakojimų kiekvienas galėjome iš arčiau pažvelgti į tremtį, suprasti išgyvenusių asmenų patirtį, suvokti tremties padarytą įtaką. Muziejuje esanti sukaupta medžiaga, gausūs stendai atskleidė šiurpius to meto įvykius, o Gintautas, remdamasis tremtį išgyvenusių žmonių istorijomis, pasakojo, kaip toli nuo gimtinės išvežti tremtiniai stengėsi neprarasti savo žmogiškojo orumo, krikščioniškojo tikėjimo, tautinės savimonės, istorinės atminties. Sukaupta nemaža muziejaus tremties ekspozicija, kurioje vaizdžiai pateikta informacija liudija apie represijų pradžią, lietuvių tremties vietas. Pamatėme eksponatus, bylojančius apie tremtinių gyvenimą Sibire. Visa tai kiekvieną klausytoją sukrėtė iki dvasios gelmių. Muziejuje Gintautas Kazlauskas pristatė dalyviams pagal autentiškus tremtinių

Projekto dalyviai susitiko su Juozu Jakavoniu-Tigru – paskutiniu Lietuvos partizanu

Druskininkų miškuose projekto dalyviai vaikščiojo partizanų keliais, pamatė, kaip atrodė bunkeriai

pasakojimus sudarytą prisiminimų knygą „Žmonių likimai okupacijų metais“.

Kelionę tęsėme toliau. Su Gintautu Kazlausku priešakyje traukėme į miškus – „Partizanų kovų takais“. Vykome prie Krakiabalės, apie 2 km nuo Viršrudokio kaimo, ten aplankėme J. Balčiaus-Balučio vadavietę, kurioje 1947 m. išduoti žuvo už Lietuvos laisvę kovoję partizanai. Prie atstatytos vadavietės partizanų atminimą įamžino trikampio formos Vyčio Kryžius. Aplankėme Milžino būrio žūties vietą. Čia 1949 m. buvo žiauriai nužudyti partizanai. Dabar žūties vietoje pastatytas Žilio paminklas „Sušaudyta Lietuva“ bei atstatytas bunkeris. Drąsiausi ekskursijos dalyviai bandė patekti į bunkerį per slaptą angą. Užsukome į partizanų pagerbimo sąskrydžio apdovanojimų autentišką aikštelę, kurioje 1946 m. vyko trečias partizanų pagerbimo sąskrydis. Jo iniciatoriai Adolfas Ramanauskas-Vanagas ir Juozas Vitkus-Kazimieraitis jautė būtinybę morališkai skatinti pasižymėjusius kovotojus. Per gyvą Gintauto pasakojimą galėjome suvokti ir įsivaizduoti partizanų gyvenimo bei kovos sąlygas, jų kasdienybę. Šioje aikštelėje Gintautas dalyviams įteikė simbolines atminimo dovanėles.

Paskui visi patraukėme pietauti prie buvusio Antano Volungevičiaus-Desanto sodybos vietos, kur vyko iškilmingi partizanų pietūs.

Papietavę kelionę tęsėme, nes mūsų dar laukė įdomiausia edukacinės programos dalis. Važiavome pas Lietuvos laisvės kovų dalyvį, partizaną Juozą Jakavonį-Tigrą, kuris pats prižiūri savo tėvų sodyboje Kasčiūnų kaime Dzūkijos miškuose, šalia Merkio, atstatytą didelės istorinės reikšmės partizanų bunkerį. Jame 1945 m. buvo įrengta Pietų Lietuvos partizanų Dainavos apygardos vadavietė, iš kurios dvejus metus partizanų veiklai vadovavo Adolfas Ramanauskas-Vanagas ir Juozas Vitkus-Kazimieraitis. Požeminėje slėptuvėje buvo spausdinamas partizanų laikraštis „Laisvės varpas“ ir kiti štabo dokumentai. Šis bunkeris, pasak partizano, nebuvo surastas ar išduotas, o patys partizanai jį užgriovė. Juozas Jakavonis buvo kankintas, o vėliau išvežtas į Sibirą. 1959 m. pagaliau grįžo į Lietuvą. Šiandien tremtinys, laisvės kovų dalyvis, buvęs partizanas, Lietuvos kariuomenės įkūrėjas savanoris ir Vyčio kryžiaus ordino kavalierius Juozas Jakavonis kartu su žmona Zose rūpinasi savo rankomis atstatytu bunkeriu ir pats veda ekskursijas. Išklausę Juozo pasakojimų, palikę įrašą svečių knygoje, šiltai atsisveikinome su šiais garbingais ir šviesiais žmonėmis, linkėdami jiems sveikatos ir stiprybės.

Grįžome kupini įspūdžių, juk edukacinė programa suteikė ne tik naujų žinių, bet ir paskatino susimąstyti apie sudėtingą ir sunkų Lietuvos laisvės kelią. Šiandien Gintautas Kazlauskas ir Juozas Jakavonis yra mums visiems gyvi pavyzdžiai, kaip reikia mylėti, tausoti ir net aukotis dėl savo Tėvynės Lietuvos. Turime gerai žinoti savo gimtosios šalies istoriją, kad galėtume ją perteikti jaunajai kartai, tik tokiais įkvepiančiais pavyzdžiais galime ugdyti meilės Tėvynei jausmą. Juk ne veltui garsus Lietuvos partizanas Lionginas Baliukevičius-Dzūkas yra pasakęs: „... ir kas gi mus nugalės, jei mes mirti nebijome, jei mes nugalėjome mirtį...“

Nuoširdžiai dėkojame Druskininkų rezistencijos ir tremties muziejaus įkūrėjui Gintautui Kazlauskui už istorines žinias, už jo nenuilstamą rūpestį saugant ir atkuriant Lietuvos partizanų vadavietes. Už tai, kad savo pavyzdžiu skatina patriotizmą ir sunkiausiose gyvenimo situacijose nenuleidžia rankų.

Dėkojame Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininkei Danguolei Sabienei ir Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos Organizacinio skyriaus vadovei, istorijos mokytojai metodininkei Aldonai Kodytei už suteiktą galimybę pažinti savo krašto istoriją.

Gintautas Kazlauskas, buvęs tremtinys, muziejaus įkūrėjas ir buvęs direktorius, pasitiko ir parodė muziejaus ekspoziciją

Druskininkų tremties ir rezistencijos muziejuje projekto dalyviai sudainavo dvi partizanų dainas
Organizatorių nuotr.

Tėviškės aušra

Nr. 5 (26) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2017 m. gegužė

Rytų Lietuvos mokyklos

Respublikinis konkursas apie Vytautą Didįjį Trakuose

Kristina URBIENĖ, Trakų Vytauto Didžiojo gimnazijos istorijos vyresnioji mokytoja

Jau trečius metus iš eilės keturios mokyklos ir universitetas, turintis Vytauto Didžiojo vardą, tęsia bendradarbiavimą. Kauno Vytauto Didžiojo universitetas parengia užduotis konkursui apie Vytautą Didįjį, o Vilniaus Vytauto Didžiojo, Klaipėdos Vytauto Didžiojo ir Trakų Vytauto Didžiojo gimnazijos bei Jurbarko Vytauto Didžiojo pagrindinės mokyklos 7–10 kl. moksleivių komandos rungiasi tarpusavyje ir tikrinasi, kas gi geriausiai pažįsta istorinę Lietuvos asmenybę, kurios vardą turi mokykla. Universitetas įsteigė daug prizų šio konkurso nugalėtojams, nes ne tik komandos pasidalija 1–3 vietas – mokiniai individualiai siekia tapti geriausiais Vytauto epochos žinovais.

Konkursas kiekvienais metais organizuojamas vis kitoje mokykloje. Pirmoji jį organizavo Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazija, antrais metais keliavome į Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnaziją, na o šiais metais konkursą organizuoti teko garbė Trakų Vytauto Didžiojo gimnazijai. Jau nuo ryto šio konkurso dalyviai ir organizatoriai jautė šurmulį, ruošėsi sutikti svečius. Smagu buvo matyti jau pažįstamus mokytojų veidus, tik mokinių komandų sudėtis vis keičiasi. Svečius pirmiausiai supažindinome su mūsų gimnazijos istorija, pakvietėme pasižiūrėti lietuvių kalbos mokytojos Sigitos Misevičienės kartu su mokiniais parengtos meninės kompozicijos „Nieko nėra ar niekas yra?“ Atvykusių svečių pasveikinti ir kartu su gimnazijos bendruomene pasidžiaugti gražia konkurso tradicija atvyko Trakų rajono švietimo skyriaus vyriausioji specialistė Regina Žukienė. Kasmet Kauno Vytauto Didžiojo universitetas konkurso dalyviams ir konkursą organizuojančios mokyklos bendruomenei dovanoja paskaitą apie Vytautą Didįjį. Paskaitos visada yra įdomios ir naudingos, o kartais ir smagios, nes papildytos puikiu paskaitos dėstytojo humoro jausmu. Organizuojanti konkursą mokykla visada rūpinasi mokinius atlydėjusių mokytojų užimtumu. Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazija vedėsi visus mokytojus į ekskursiją po senamiestį. Klaipėdoje mokytojai buvo palydėti į laikrodžių muziejų, pasivaikščiojo po Klaipėdos senamiestį. Mūsų gimnazija pakvietė svečius į Užutrakio dvarą ir Angelų kalvą. Taip pat konkursą organizuojanti komanda rūpinasi konkurso organizavimu, rezultatų skaičiavimo komisijos sudarymu, padėkomis.

Džiaugiamės, kad antrus metus iš eilės Trakų Vytauto Didžiojo gimnazijos mokinių komanda užima šiame konkurse pirmąją vietą. Kova visada būna įtempta, visada laiminti komanda pralenkia kitas komandas nedideliu taškų skaičiumi. Vadinasi, visos mokyklos ne veltui išdidžiai vadinasi Vytauto Didžiojo mokyklomis. Šią gražią „Vytautinių mokyklų“ bendradarbiavimo tradiciją pradėjo Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazija. Kitos mokyklos palaikė šią inicia-

Trakų Vytauto Didžiojo gimnazijos komanda pristato gimnaziją – minimos svarbiausios gimnazijos datos, akcentuojama Vytauto Didžiojo svarba

tyvą ir kasmet perima viena iš kitos konkurso organizavimą. Ateinančiais mokslo metais visos Vytauto Didžiojo mokyklos ir Kauno Vytauto Didžiojo universiteto atstovai susitiks Jurbarke. Iki smagių susitikimų.

Ernesto Leškaus nuotr.

Renginio dalyviai konkurso pabaigoje prie Vytauto Didžiojo portreto

Trakų Vytauto Didžiojo gimnazijos II kl. mokinių meninė kompozicija „Niekas yra ar nieno nėra?“ (mokyt. Sigita Misevičienė)

Tarptautinis programos „Erasmus +“ projekto dalyvių susitikimas Kroatijoje

Lenie DRŪTEIKIENĖ, Ignalinos r. Dūkšto mokyklos anglų kalbos mokytoja metodininkė,
Sonata PETKŪNIENĖ, Ignalinos r. Dūkšto mokyklos biologijos mokytoja metodininkė

Š. m. balandžio 2–7 d. Ignalinos r. Dūkšto mokyklos mokiniai: S. Juravičiūtė, L. Uselytė, M. Griškys ir S. Mažalskis kartu su mokytojomis S. Petkūniene ir L. Drūteikiene keliavo į Kroatiją, kur vyko programos„Erasmus+“ antro pagrindinio veiksmo (KA2) tarptautinio projekto„On the wings of Europe“ („Ant Europos sparnų“) dalyvių susitikimas. Projekto partneriai – atstovai iš Čekijos, Latvijos, Ispanijos, Kroatijos bei Lietuvos – susitikimą pradėjo aptardami projekto eigą, pristatydami nuo paskutinio susitikimo, kuris vyko Lietuvoje, savo mokyklos atliktą veiklą, pasiektus tikslus.

Penkias dienas trukęs susitikimas buvo kupinas įspūdžių, kiekvieną dieną dalyvių laukė vis nauja įdomi veikla. Siekiant kuo aktyvesnio mokinių bendradarbiavimo sekmadienį vakare buvo suorganizuoti žaidimai, kurių metu visi mokiniai susipažino. Pirmadienį susitikome su Varaždino Prva gimnazijos direktore bei kitais gimnazijos atstovais. Mokyklos darbuotojai supažindino su šalies švietimo sistema, paruošė įdomią ir turiningą programą. Vyko diskusijos, buvo skaitomi pranešimai. Mokiniai pristatė savo šalies paukščius, kuriems gresia išnykimas. Antradienį, kad geriau suprastume paukščių gyvenimą, buvo pakviesti BIOM asociacijos atstovai, kurie nuodugniai paaiškino paukščių elgesį bei ypatumus. Šiek tiek pailsėję iškeliavome į Drava mišką, kuriame iki vėlaus vakaro tyrinėjome paukščių gyvenimą. Trečiadienį vykome į entomologinį muziejų, kuriame buvo paruoštos viktorinos visiems dalyviams. Sėkmingai pritaikę praktines žinias atsakėme į viktorinos klausimus. Ketvirtadienį keliavome į Lonjsko polje parką. Kelionės metu apsilankėme Čigočo kaime – pirmajame gandrų kaime Europoje. Gamtos saugotojas, Čigočo kaimo gyventojas papasakojo apie įdomias gandrų gyvenimo ypatybes. Penktadienį vykome į Kroatijos sostinę Zagrebą. Čia dalyvavome „Raganų medžioklėje“, apžiūrinėjome kraštovaizdį bei stebėjome paukščius.

Susitikimo dalyviai iš Čekijos, Latvijos, Ispanijos, Kroatijos ir Lietuvos dalyvavo „Raganų medžioklėje“ Zagrebe. Autorių nuotr.

Kelionės metu įgijome mokslinių žinių bei smagiai ir turiningai praleidę laiką sugrįžome į Lietuvą. Visa mūsų grupė liko sužavėta Kroatijos žmonėmis bei gamta.

Šiame straipsnyje atspindėtas Dotacijos gavėjo požiūris, o NA ir Europos Komisija nėra atsakingi už pateikiamos informacijos turinį.

Sąmokslas prieš abėcėlę ir valstybinę kalbą

Habil. dr. Kazimieras GARŠVA, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

Priežastys, dėl kurių projektą būtina atmesti

Prieškonstitucinis projektas

Projekto autoriai bando prisidengti LR Konstitucinio Teismo išaiškinimu ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) komentaru, juos iškraipydami. Nesigilinę į projektą ir jo padarinius prie jo pasirašė septyniasdešimt LR Seimo narių.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2017-02-28 ir vėliau galutinai ir neskundžiamai atmesdamas nepagrįstus ir nepakankamai kompetentingus apylinkių teismų sprendimus dėl vad. Europos žmogaus teisių fondo skųstų asmenvardžių rašybos, dar kartą nurodė ir svarbiausius LR Konstitucinio Teismo teiginius dėl asmenvardžių rašybos dokumentuose, kurių kiekvienas pilietis ir tuo labiau LR Seimo narys ar ministras privalo laikytis.

Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad [visur paryškinta mūsų – *aut. pastaba*] „**raštvedyba, apskaitos, atskaitomybės, finansiniai dokumentai privalo būti tvarkomi lietuvių kalba; valstybės ir savivaldos institucijos, įstaigos, įmonės bei organizacijos tarpusavyje susirašinėja valstybine kalba**. [...]. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos piliečio pasas yra oficialus dokumentas, patvirtinantis asmens ir valstybės nuolatinį teisinį ryšį, t. y. asmens pilietybę, kad pilietybės santykiai yra viešojo valstybės gyvenimo sritis, **asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba. Kitaip būtų paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos statusas**. [...]. Jeigu teisės normomis būtų nustatyta, kad šių piliečių vardai ir pavardės Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi kitokiais nei lietuviškais rašmenimis, būtų ne tik paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos principas, bet ir **sutrikdyta valstybės ir savivaldybių įstaigų, kitų įmonių, įstaigų bei organizacijų veikla. Dėl to piliečiams būtų sunkiau įgyvendinti savo teises bei teisėtus interesus ir būtų pažeistas Konstitucijoje įtvirtintas jų lygybės įstatymui principas**. [...]“.

Konstitucijos 29 straipsnis primena, ir kad „žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pagrindų pagrindu“. Turėdami geriausias pasaulyje sąlygas kultūrai palaikyti tik Lietuvos lenkai šiuo projektu dar gautų privilegiją asmenvardžių rašybai dokumentuose lenkų kalba. Tai pažeistų gudiškai, rusiškai kalbančių lenkų, gudų, rusų ir dar bent 140 tautinių bendrijų teises. VSD duomenimis kai kurios iš jų ir viena valstybė tik ir laukia progos tuo skųstis ir imtis priemonių ginti „rusakalbių teises“. Visų tų problemų išvengiama priimant dar 2015 m. „Talkos“ judėjimo pateiktą įstatymo projektą.

Įrašų Lietuvos Respublikos piliečio pase rašymas valstybine kalba nepaneigia įvairioms tautinėms grupėms save priskiriančių piliečių teisės rašyti savo vardus ir pavardes bet kokia kita kalba, jeigu tai nesusiję su įstatyme nustatyta valstybinės kalbos vartojimo sritimi. Konstitucinis Teismas 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimu „Dėl Konstitucinio teismo nutarimo nuostatų, susijusių su asmens vardo ir pavardės rašymu Lietuvos Respublikos piliečio pase, išaiškinimo“ atsakė, kad Lietuvos Respublikos piliečio pase įrašius asmens vardą ir pavardę valstybine kalba, to paties paso kitų įrašų skyriuje galima įrašyti asmens vardą ir pavardę kitokiais, ne lietuviškais, rašmenimis ir nesugramatinta forma, kai asmuo to pageidauja; toks asmens vardo ir pavardės įrašas paso kitų įrašų skyriuje nelietuviškais rašmenimis neturėtų būti prilygintas įrašui apie asmens tapatybę valstybine kalba. Konstitucija aiškiai įtvirtina lietuvių kalbos, kaip valstybinės kalbos, statusą, kuris reiškia, kad visų Lietuvos Respublikos piliečių vardai ir pavardės asmens dokumentuose, patvirtinančiuose jų pilietybę, turi būti rašomi valstybine kalba, t. y. lietuviškai, pagal lietuvių kalbos rašymo ir gramatikos taisykles, raidėmis, kurios yra lietuvių kalbos raidyne.

Žala valstybinei kalbai, Lietuvos Respublikos teritorijos vientisumui

Neatlaikęs liberalių politikierių spaudimo Konstitucinis Teismas 2014 m. vasario 27 d. pažymėjo, kad gali būti įstatymu nustatytos ir kitokios asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės nei nustatytosios Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ 2 punkte, kai jas keisti siūlo valstybės institucija, turinti įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu. Tokiu atveju įgaliota institucija turi teikti oficialią išvadą, ar konstitucinio reikalavimo „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba“ formuluotė „valstybine kalba“, taip pat formuluotė „lietuviškais rašmenimis“ gali būti suprantamos taip, kad Lietuvos Respublikos piliečio pase kai kuriais atvejais rašant nelietuviškus vardus ir pavardes galima vartoti ne tik lietuvių kalbos abėcėlės raides, bet ir kitus tik lotyniško pagrindo rašmenis tiek, kiek jie dera su lietuvių kalbos tradicija, nepažeidžia lietuvių kalbos sistemos, lietuvių kalbos savitumo.

Dėl to įstatymų leidėjas „turi gauti specialių (profesinių) žinių turinčių asmenų (institucijų), *inter alia* pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų – lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, – ir kitų lingvistikos šakų atstovų) sudarytos valstybės institucijos, turinčios įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu, pagal savo kompetenciją nustatyti valstybinės politikos gaires“.

Atsakant į šiuos klausimus, 2014-04-25 Lietuvių kalbos institute vyko profesionalių kalbininkų diskusija. Joje dalyvavo apie pusę VLKK narių, buvę jos nariai V. Ambrazas, P. Kniūkšta, V. Labutis, A. Paulauskienė, A. Piročkinas, Lietuvių kalbos instituto (LKI) vyriausieji, vyresnieji mokslo darbuotojai, tautinių bendrijų atstovai ir kiti, išvadoms pritarė akad. Z. Zinkevičius. Diskusijos apibendrinimą ir rekomendacijas 2014-06-11 įteikėme LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui, VLKK.

Diskusijos išvada: nelietuviškos raidės Lietuvos Respublikos piliečių asmens dokumentuose būtų abėcėlės pakeitimas, nes pagal įstatymus šiuose dokumentuose piliečių asmenvardžiai turi būti rašomi valstybine lietuvių kalba, taigi ir lietuviškais rašmenimis. Teisiškai nelietuviškos raidės reikštų ir valstybinės lietuvių kalbos konstitucinės nuostatos pažeidimą. Jokių kalbinių priežasčių keisti lietuvių kalbos abėcėlę ar šioje valstybinės kalbos vartojimo srityje pripažinti lygiavertes kitų kalbų abėcėles nėra. Kitų valstybių piliečių asmenvardžiai gali būti rašomi papildomame dokumento puslapyje: šios pavardės neturi griauti visos lietuvių kalbos rašybos sistemos. Jokia piliečių grupė, skiriama tautiniu pagrindu, dėl kalbos vartojimo negali turėti jokių privilegijų. Dabartiniame geopolitiniame kontekste siektina integralios, pilietiškai susitelkusios visuomenės, kuri sugebėtų išlaikyti valstybinės kalbos savitumą ir vartojimo tradiciją, kad nebūtų pažeista Konstitucija, įteisinusi lietuvių kalbą kaip valstybinę prieš 95-erius ir 25-erius metus.

Šias nuostatas patvirtino LKI Mokslo taryba.

VLKK, atsakydama LR Seimui dėl įstatymų projektų (Nr. XIIP–1675, XIIP–1653(2) nurodė, jog LR piliečių vardai ir pavardės asmens dokumentuose turi būti rašomi lietuviškais rašmenimis, o tam tikros išimtys galimos tik užsieniečiams, jų sutuoktiniams ir vaikams (remiantis tarptautine praktika diakritiniai ženklai dėl techninių galimybių gali būti neperteikiami). Naujų įstatymų projektų, bylų, besiskiriančių nuo minėtų projektų, nuostatos negali paraidžiui remtis vien ankstesnėmis VLKK išvadomis ir dėl to, kad: 1) 2016–2017 m. teismuose VLKK buvo trečiuoju suinteresuotu asmeniu dėl asmenvardžių rašybos dokumentuose ir reikalavo nepažeisti Konstitucijos, 2) dar nebuvo galimybės suvienodinti 2012, 2014 m. profesionalių kalbininkų diskusijų, LKI Mokslo tarybos ir VLKK išvadų, 3) jokia kalbininkų institucija nesiūlė keisti lietuvių kalbos abėcėlės, asmenvardžių rašybos dokumentuose taisyklių ir nesakė, jog tai nepažeistų lietuvių kalbos sistemos, jos savitumo ir tradicijos, rašybos taisyklių, nemažintų valstybinės kalbos vartojimo, nesiaurintų jos funkcijų.

Lietuvių kalbos raidyne yra trisdešimt dvi raidės. Kiekviena jų žymi atskirą garsą. Lotyniškosios abėcėlės pagrindu susiformavę kitų kalbų vardynai nuo lietuvių kalbos raidyno skiriasi šiais rašybos ir tarties principais: 1) vartojamos naujos raidės, plg. *w*, *q*, *x* ir t. t., 2) vartojamos raidės su diakritikais, kurių nebuvo lotynų kalbos abėcėlėje ir kurių tarimą reikia žinoti kaip ir naujų raidžių, plg. lenkų kalbos *ć*, *ł*, *ń*, *ó*, *ś*, *ź*, *ż*, 3) vartojamos raidės, kurios sutampa pagal tartį, bet skiriasi rašyba, plg. lenkų *Wanagel*, *Wilkel*, *Wietnam* ir lietuvių *Vanagėlis*, *Vilkelis*, *Vietnãmas*, 4) vartojamas garsas, kuris rašomas trejopai: garsas *k* lotynų kalboje prieš *u* rašytas *q*, prieš kitus balsius – *k* ir *c*, 5) vietoj dviejų garsų (fonemų) *ks* (gz) rašoma viena raidė *x*, plg. lotynų *exãmen* „egzaminas“, lenkų *ą*, *ę* tariami *on*, *ėn*, 6) vienas garsas žymimas dviem raidėmis, plg. lenkų *sz*, *rz* tariami *š*, *ž*.

Neteisingas įstatymo projekto pristatymas

Projekto autoriai siekia apgauti mažiau patyrusius LR Seimo narius, rinkėjus, piliečius, nutylėdami, kiek naujų raidžių rašyboje atsirastų, kur jos būtų vartojamos, kaip būtų tariamos, kiek žmonių jas vartotų ir kiek piliečių to turėtų mokytis, kiek tai kainuotų, kokie būtų neigiami padariniai, kiek tai griautų valstybingumą, tautiškumą. Teiginiai skiriasi įstatymo projekte ir paaiškinime.

Lotyniško pagrindo abėcėlių naujų raidžių iš viso būtų apie 150 (latvių k. – 9, lenkų k. – 12 ir t. t.), o naujų tarimo būdų per 50, kuriuos tiksliai būtų neįmanoma išmokti. Visa tai perkeliant į pirmąjį paso puslapį būtų keičiamas tradicinis lietuvių kalbos raštas, abėcėlė ir tarties principai. Norint tai pradėti įgyvendinti, būtina keisti LR Konstituciją: jos įvadiniame skyrelyje „Lietuvių tauta“ išbraukti ar iš esmės perdirbti sakinį „išsaugojusi savo dvasią, gimtąją kalbą, raštą ir papročius“, o 14 straipsnį redaguoti maždaug taip: „Valstybinė kalba – lietuvių kalba su pakeista abėcėle.“ Reikėtų keisti ir Valstybinės kalbos įstatymą, Civilinio kodekso 3.282 str.

Dezinformuojama, kad „šiuo metu galiojantis įstatymas nenumato situacijos, kai Lietuvos Respublikos piliečiai įgyja nelietuviškos formos pavardes, taip pat ir galimybės tokių asmenų pavardes jų pasirinkimu rašyti lietuvių kalbos rašyba arba kitais lotyniško pagrindo rašmenimis“. Visa tai leidžia LR AT 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ 3 punktas: „Asmenų, turėjusių kitos valstybės pilietybę, vardai ir pavardės išduodamame Lietuvos Respublikos piliečio pase gali būti rašomi pagal tos valstybės piliečio pasą ar jį atitinkantį dokumentą“.

Neteisingai skelbiama, jog kenksmingas valstybei projektas remiasi „Konstitucinio Teismo (KT) išaiškinimu bei Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) suformuluotomis nuostatomis, kurias prievarta reikalavo rengti kai kurie projekto iniciatoriai. Esą taip rašoma „daugumoje Europos šalių (išskyrus Lietuvą ir Latviją)“ – tai valstybių grupei dar priklauso Anglija, Danija, Italija, Prancūzija, Lenkija. Pase užsirašius asmenvardžius savo kalba, Lenkijoje jie su diakritikais neįtraukiami į valstybės registrą, o visur kitur *Tamašauskas* rašomas *Tomaszewskiu*, *Tamašauskienė* – *Tomaszewska* (Lietuvoje taip nedaroma). Europos Sąjungoje *Rūta Meilutytė* rašyta *Ruta Meilutyte*, o JAV *Adamkienė* buvo *Adamkus*, bet niekas dėl to neprotestavo – tik Lietuvoje kai kam vis blogai.

Įstatymo iniciatoriai aiškina: „tokias kasdienį žmonių gyvenimą apsunkinančias teisines problemas turime kuo greičiau išspręsti“. Tai galima lengvai išspręsti pagal „Talkos“ projektą Latvijos pavyzdžiu, dėl to galima išduoti ir papildomą pažymėjimą, bet dėl 30 ar 300 nepakankamai lojalių Lietuvai piliečių nesidrovima apsunkinti gyvenimo 3 milijonams ir ardyti valstybę. Apgaudami didelę dalį rinkėjų, projekto autoriai esą vadovaujasi negirdėtu TS-LKD rinkimų programos teiginiu. Skelbdami, „jog kai kurie Lietuvos teismai jau yra priėmę sprendimus, tenkinančius Lietuvos piliečių skundus dėl galimybės rašyti originalias pavardes su nelietuviškais lotyniškais rašmenimis asmens dokumentuose“ nutyli, kad tuos prieškonstitucinius sprendimus Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas teisėtai panaikino (leido rašyti papildomame puslapyje). Konstitucinis Teismas panaikins ir šį įstatymą, jeigu jis bus priimtas.

Pradėjo autonomininkai, tęsia liberalai

1991 m. paleidus Vilniaus, Šalčininkų rajonų savivaldybes, kūrusias teritorinę autonomiją su 3 valstybinėmis kalbomis, užsienietišką asmenvardžių, gatvių pavadinimų rašybą bandoma primesti per Tautinių mažumų, Vardų ir pavardžių rašybos dokumentuose, Valstybinės kalbos įstatymus. Nuo 2010 m. tą darbą atlieka ir vad. Europos žmogaus teisių fondas (EŽTF). Pažeisdamas LR Konstituciją, įstatymus, savo įstatus, jis savo tinklapyje (žr. www.efhr.eu) paskelbė instrukciją „Pakeisk vardą ir pavardę“. Gavęs duomenų, fondas nemokamai teikia konsultacijas sau naudingiems fiziniams ir juridiniams asmenims: pakeičia asmenvardžius Gyventojų registro tarnyboje ir teismuose reikalauja tai įteisinti dokumentuose. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2017-02-23 nustatė, kad Lietuvos Respublikos gyventojų registre įrašyti duomenys gali būti klaidingi: Lietuvoje gimusiam ir augančiam vaikui A. G.-Mickevič 2015-04-28 Prancūzijos ambasadoje Lietuvoje išduotas ir Prancūzijos Respublikos piliečio pasas, iki šiol Migracijos tarnybai nepranešus apie įgytą kitos valstybės pilietybę, neatsisakius Lietuvos Respublikos pilietybės ir bylinėjantis dėl savo Lietuvos Respublikos paso užrašo, pažeidžiant LR pilietybės įstatymo 26 str. ir 45 str. 10 dalį. Siekiant paveikti paskutinį ir neskundžiamą Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimą 2017-03-05 prieš LTV „Panoramą“ organizuota dezinformacija, o teismą pralaimėjus – daromas spaudimas LR Seimui.

EŽTF grupelės asmenų norai svarbiau negu seniausios iš gyvųjų indoeuropiečių (lietuvių) kalbos sistemos, kalbos ir raidyno savitumo išlaikymas. Privatūs kelių dešimčių asmenų mažareikšmiai reikalai fondui svarbiau už valstybės ir tautos viešąjį interesą, kultūrinio ir kalbinio tapatumo išsaugojimą, teismų sistemos neišbalansavimą bei autoriteto išlaikymą, Konstituciją ir įstatymus. Nepagrįstas ir fondo teiginys, esą Latvijos pavyzdys Lietuvai dėl asmenvardžių rašybos nėra sektinas dėl to, kad JTO Žmogaus teisių komitetas pripažino Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 17 punkto pažeidimą pavardę *Raihman* rašant *Raihmans*. Nesąmonė, kad tai yra „priverstinis vardo ir pavardės keitimas“ ir „neteisėtas kišimasis į privatų gyvenimą“. Tai yra tik normalus fleksinės valstybinės kalbos funkcionavimas – slavų kalbose ryšį su kitais žodžiais kitaip nurodo kiti linksniai ir dėl to taip pat turi kitokias galūnes. Be to, piliečiui pageidaujant, asmenvardžio vardininke galūnės jis gali nenurodyti, bet dėl to pats gali susidurti su papildomais nepatogumais: pavyzdžiui, sakinyje *Ivanov* kviečia *Stepanov* bus neaišku, kas ką kviečia. Lietuva kaip tik savo įstatymus turi derinti daugiausia su Latvija, nes esame paskutinės baltų kalbos (iš buvusių aštuonių).

Atitaisome apie asmenvardžius skelbtas neteisingas žinias liberalių „intelektualų“, LLRA, EŽTF ir kituose raštuose:

„Originali istorinių protėvių pavardžių rašyba dokumentuose neturi keistis“. Kaip ir kitur, Lietuvoje krikščioniški lietuvių vardai ir pavardės, kilę iš lotynų, graikų, germanų, hebrajų, slavų kalbų (žr. 1 lentelę) ir buvo rašomi „neoriginaliai“, t. y. ne autentiškai (lotynų, graikų, germanų, hebrajų, slavų kalbomis), o pritaikius lietuvių kalbos sistemai, fonetikai, grafikai. Lietuvos asmenvardžiai iki Lietuvos Respublikos susikūrimo 1918 m. buvo rašomi lotyniškai, LDK kanceliarine kalba, lenkiškai, lietuviškai, rusiškai, vokiškai. Kiekvienoje kalboje asmenvardžiai buvo pritaikomi prie savo kalbos sistemos, bent kiek buvo keičiami, bet nuo to asmenų tapatybė nepasikeitė. Svarbiausia buvo ne rašto kalba, o kaip žmonės save ir kitus vadino. Šios formos įamžintos lietuvių pavardžių žodyne ir yra tikrosios (autentiškos) pavardės, o tariamai „autentiškas“ galima suprasti kaip svetimkalbiuose raštuose iškraipytas jų formas.

Tęsinys kitame numeryje

Mažoji Lietuva

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Kapinių šventė Bitėnuose

Giedrė SKIPITIENĖ, Bitėnai, Pagėgių sav.

Šiltą, ramų, saulėtą gegužės 6-osios rytą Rambyne, prie Bitėnų–Užbičių kapinių, vadinamų Mažosios Lietuvos panteonu, vartų lūkuriavo būrys žmonių. Tai neabejingi Mažosios Lietuvos istorijai, tradicijoms Rambyno apylinkių, Pagėgių gyventojai, tarp kurių buvo Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis, muziejininkai, draugijos Lietuvai pagražinti nariai. Buvo laukiama autobuso iš Klaipėdos, kuriuo kasmet atvyksta Mažosios Lietuvos bendrijos nariai, pakeliui surinkdami norinčius dalyvauti Bitėnų kapinių šventėje priekuliškius, šilutiškius. Kaip visada atvyksta evangelikai liuteronai iš Kretingos, Kretingalės, Tauragės. Mažosios Lietuvos bendrijos, kuriai vadovauja energinga kraštotyrininkė, rašytoja Edita Barauskienė, narių atvyko kaip niekada daug.

Bitėnų kapinių pagerbimo šventė vyksta kasmet, pirmąjį gegužės šeštadienį. Pagarba atgulusiems amžinojo poilsio – krikščioniškojo pasaulio tradicija. Šią evangelikų liuteronų tradiciją, kaip ypač svarbią paveldo vertybę, Lietuvos liaudies kultūros centras įtraukė į nematerialiojo kultūros paveldo sąrašą.

Susirinkusieji meldėsi ir giedojo kartu su Vilkyškių parapijos evangelikų liuteronų kunigu Mindaugu Kairiu, prisiminė mirusius gimines, kaimynus, artimuosius, Bitėnų panteone amžinam poilsiui sugrįžusius Vilių Storostą-Vydūną, Martyną Jankų, Joną Vanagaitį, Valterį Didžį, Valterį Kristupą Banaitį, kurių artimieji negrįžtamai pasklidę po pasaulį. Jų kapus ir visas kapines tvarko Lumpėnų seniūnijos darbuotojai. Pamaldose dalyvavo paskutinės Bitėnų lietuvininkės, Rambyno vaidilute vadintos krašto šviesuolės Elenos Grigolaitytės Kondratavičienės dukros, vaikaičiai ir provaikaitė. Įvairiaspalviais tulpių žiedais ir žvakutėmis buvo

Pamaldų Bitėnų kapinaitėse dalyviai

papuošti ne tik kapai, bet ir kenotafai (atminties ženklai), pastatyti šiose kapinėse tiems, kurių žemės kauburėlių jau niekas niekada neatseks ir neras – Martynui Mažvydui, Liudvikui Rėzai, Kristijonui Donelaičiui, Enziui Jagomastui, 1918 m. lapkričio 30 d. Tilžės akto signatarams, Martai Raišukytei, Vydūno žmonai Klarai Fiulhazei.

Po pamaldų Bitėnų panteone buvo pagerbtos ir pietiniame kaimo gale esančios Bitėnų–Šilėnų kapinės. Tradiciškai Mažojoje Lietuvoje kiekvienas kaimas visada turėjo savo kapines. Tačiau Bitėnai, išsidėstę ant paties Nemuno kranto, tęsiasi tolyn Ragainės link daugiau kaip du kilometrus ir turi dvejas kapines. Bitėnų–Šilėnų kapinės buvo labai suniokotos lobių ieškotojų, tad ilgai jų niekas nepagerbė, neieškojo. Martyno Jankaus vaikaitė Eva Milda Jankutė-Gerola, ne savo noru gyvenimo blaškyta Vokietijoje, Italijoje, Amerikoje, gyvenimo saulėlydį nusprendusi pasitikti gimtajame krašte, pasiryžo sutvarkyti ir atgaivinti Bitėnų–Šilėnų kapines. Šios kapinės tapo ir pačios E. Jankutės amžinojo poilsio vieta. Nuo 2015 m. kartu su Bitėnų–Užbičių pagerbiamos ir Bitėnų–Šilėnų kapinės.

Po kapinių šventės, kaip ir kasmet, Rambyno regioninio parko Lankytojų centre vyko popietė, simboliškai vadinama „Pirmaisiais gandro pavakariais“. Bendrauta prie arbatos puodelio, pasigrožėta Lankytojų centre eksponuojama Lietuvos dailininkų sąjungos Kauno skyriaus tekstilininkių darbų paroda „Baltų ženklai“, pristatytas jau 21-asis Rambyno regioninio parko leidinukas – laikraštis „Rambynas“. Po simbolinių pavakarių Vilkyškių parapijos kunigas Mindaugas Kairys pakvietė į Vilkyškių bažnyčią, kurioje vyko vargonų koncertas. Vargonavo Laura Motuzaitė-Kairienė. Po koncerto kunigas aprodė rekonstruojamus pastatus prie bažnyčios, parapijos namuose įkurtą rašytojo Johaneso Bobrovskio ekspoziciją ir iš Berlyno perkeltą jo darbo kambarį.

Vėliau autobusas su Mažosios Lietuvos bendrijos nariais aplankė Opstainių (Raudondvario, Vilkyškių), Opstainių, Šereiklaukio piliakalnius, Šereiklaukio dvarvietę, Bitėnų gandrų koloniją, pasigrožėjo saulėlydžiu nuo Rambyno kalno ir baigiantis dienai visi išsiskirstė, kad po metų vėl susitiktų Rambyne.

Dianos Milašauskienės nuotr.

Lietuvių švietimo draugija „Rytas“

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

S. Rapolionio premija – už lietuvybės puoselėjimą

Irena BLAŽUKONIENĖ, Šalčininkų r. Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė

Atkelta iš 1 p.

Kiekvieną pavasarį, įpusėjus gegužei, Šalčininkų r. Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazija sulaukia ypatingų svečių. Ir proga neeilinė – įteikiama Stanislovo Rapolionio premija vienam iš Rytų Lietuvos šviesuolių, savo gražiais darbais prisidėjusiam prie lietuvių kultūros puoselėjimo bei lietuvybės skleidimo. Gimnazijoje, pasivadinusioje lietuvių raštijos pradininko vardu, ši premija šįmet įteikiama jau septintą kartą, o apskritai ji yra teikiama jau dvyliktą kartą: 2005 m. ją gavo Vytautas Dailidka, 2006 m. – dr. Algirdas Kavaliauskas, 2007 m. – Viktorija Lapėnienė, 2008 m. – Antanas Karmonas, Algimantas Masaitis, 2009 m. – Jonas Bajorūnas, 2011 m. – Juozas Vercinkevičius, 2012 m. – Valentas Šiaudinis, 2013 m. – Antanas Lesys, 2014 m. – dr. Aldona Vasiliauskienė, 2015 m. – prof. Gražina Landsbergienė, 2016 m. – Aurelija Arlauskienė.

Šįmet, gegužės 12 d., į šventę pasveikinti nominanto atvyko Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas, Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininkė Danguolė Sabienė, lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis, buvęs Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vyriausiasis specialistas Vidmantas Vansavičius, „Vorutos“ laikraščio steigėjas, leidėjas ir vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius, Mykolo Romerio universiteto docentas Gediminas Kazėnas, Lietuvos žurnalistų draugijos narys Bernardas Šaknys.

Aktų salėje susirinkusius svečius, mokytojus ir mokinius šiltais žodžiais sveikino gimnazijos direktorė Danuta Zuzo, pabrėždama prasmingų darbų savo kraštui svarbą. Vėliau sekė mokytojų metodininkių Laimos Bandalevičės ir Jadvygos Sinkevič parengta kompozicija „Čia mūsų namai“. Padavimais, posmais, dainomis apipinta istorija apie gimtuosius namus, tėvynę įtaigiai ir jausmingai nuskambėjo mokinių lūpose. Ne vienas iš vyresniosios kartos žiūrovų kartu su programos dalyviais norėjo dainuoti nostalgiją žadinančias dainas: „Oi, atsimenu namelį“, „Už jūrų marelių“... Simboliškas programos momentas – pabaigoje ištiestas rankšluostis, kad, anot skaitovo, vaikas kelią į tėvelių namus surastų. Žiūrovai šiltais plojimais dėkojo programoje gražiai pasirodžiusiems dalyviams: penktos, aštuntos klasių mokiniams ir bebaigiančioms mokyklą dvyliktos klasės mokinėms.

Po gražaus pasirodymo lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis paskelbė svarbiausią šių iškilmių momentą: Stanislovo Rapolionio premijos laureate tapo Marija Šaknienė, Lietuvos žurnalistų draugijos narė, laikraščio „Lietuvių godos“ vyriausioji redaktorė. Ši moteris jau daugiau kaip 20 metų Gudijos krašte leidžia laikraštį, kaip žurnalistė aktyviai dalyvauja švietėjiškoje visuomeninėje veikloje, rašo straipsnius lietuvių bendruomenei aktualiomis temomis. Be to, Marija Šaknienė – ir poetė. Laureatė nuoširdžiai dėkojo visiems, kurie patikėjo jos veiklos prasme, ir priminė, kad ši šventė vyksta Kalbos metais, todėl nereikėtų pamiršti, kad „mūsų kalba – tai nenušlifuotas brangakmenis, tad ją reikia vertinti, branginti, puoselėti“. Skaitydama eilėraščius iš rinkinio „Vienatvės skonis“, poetė daugelį sužavėjo savo žodžių ir minčių nuoširdumu, paprastumu.

Padėkos ir sveikinimo žodį tarė Vytautas Dailidka, buvęs ilgametis Eišiškių Stanislovo Rapolionio vidurinės mokyklos direktorius. Skaitydamas eiles apie šio krašto šviesuolį Stanislovą Rapolionį, jis ragino nepaminti šio didžio žmogaus siekių ir neišsižadėti gimtosios kalbos.

Po renginio svečiai turėjo progą artimiau susipažinti su mokykla, pabendrauti prie puodelio kavos.

Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Lietuvos istorikai

Visuomeninis transliuotojas. Kurios visuomenės?

Prof. habil. dr. Alvydas BUTKUS, Kaunas

Lietuvos radijas ir televizija (LRT) skelbiasi esanti visuomeninis transliuotojas. Tai reikštų, kad jis apsiima pateikti kuo platesnį Lietuvos visuomenės nuomonių spektrą arba bent jau akcentuoti vyraujančias nuomones, siekti balanso, o pateikdamas informaciją, stengtis būti nešališkas. Tačiau tikrovėje, deja, taip nėra: LRT selektyvumas ir tendencingumas jau tampa parodijų ar anekdotų siužetų šaltiniu, nes esama temų, kurioms taikomas tabu, ir tokių, kurios eskaluojamos. Ir nors garsiausiai šaukiama apie galimus žiniasklaidos varžymus, pati „visuomeninė“ žiniasklaida yra susivaržiusi ir tapusi vienpusiška, dažnai net tendencinga. Pagrįstai šaipantis iš kremlinės žiniasklaidos tendencingumo, vertėtų pažvelgti ir į save, nes, kaip sako liaudies išmintis, kas nori prausti kitus, pats turi būti nupraustas.

Labiausiai glumina LRT diskusinių laidų tendencingumas: į tokias laidas dažnai kviečiami tik vienos pozicijos reiškėjai, ignoruojant oponentus, o patys laidų vedėjai nesilaiko nešališkumo ir tampa papildomu tos pačios komandos žaidėju.

Ryškiausias pastarojo laikotarpio tokios laidos pavyzdys yra gegužės 9 d. E. Jakilaičio laida „Dėmesio centre“, skirta Seime tądien svarstytiems asmenvardžių rašybos projektams. Nors projektų būta dviejų, į laidą buvo pakviestas tik vieno jų autorius – Seimo narys G. Kirkilas, siūlantis spręsti Lietuvos ir Lenkijos santykius, atsižvelgus į Lenkijos TIK LIETUVAI pareikštą ultimatumą – rašyti šių slavakalbių Lietuvos piliečių asmenvardžius lenkiškai. Trys papildomos raidės, anot G. Kirkilo, iš esmės pagerins Lenkijos nuostatą Lietuvos atžvilgiu. Gaila, kad seimūnas „užmiršęs“ neseniai paskelbtą Lenkijos prezidento patarėjo P. Žuravskio-Grajevskio ultimatumą Lietuvai, kur yra ne vienas, o jau šeši reikalavimai, irgi lauksiantys savo eilės.

Vis dėlto ne oponuosiu pačiai idėjai, bet atkreipsiu dėmesį į laidos eigą ir joje pateiktus argumentus.

Laidoje Seimo narys atvirai ir akiplėšiškai melavo – esą Lietuva įsipareigojusi Lenkijai savo piliečių lenkų asmenvardžius rašyti lenkiškai. Tą patį jis prieš tai teigė ir Seime, pristatydamas savąjį projektą.

Tokio įsipareigojimo, beje, nėra jokiame tarptautiniame dokumente – jokioje sutartyje ar ketinimų protokole! Seimūnas minėjo įsipareigojimą, neva esantį Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimo sutartyje, pasirašytoje 1994 m. Galiu įtarti, kad jis tos sutarties nėra skaitęs. Todėl, suprasdamas G. Kirkilo užimtumą, prašau jo patarėjų garsiai jam perskaityti sutarties citatą, skirtą asmenvardžių rašybai, – gal išgirdęs ją, G. Kirkilas liausis melavęs į kairę ir į dešinę, nes seimūno tai nepuošia? Ten rašoma, jog: „[…] asmenys, išvardinti 13 straipsnio 2 punkte, taip pat turi teisę: […] – vartoti savo vardus ir pavardes pagal tautinės mažumos kalbos skambesį. Detalios pavardžių rašymo normos bus nustatytos specialioje sutartyje“ (14 straipsnis).

Tokia specialioji abipusė sutartis vėliau pasirašyta nebuvo. Lietuva savo įsipareigojimo laikėsi ir tebesilaiko, skirdama lietuvį Liškauską nuo lenko Liškovskio. Lenkija šio sutarties punkto nesilaikė niekad, ir lenkas Liškovskis, ir lietuvis Liškauskas Lenkijoje turi tą pačią oficialiąją pavardę Liszkowski. Vienpusiškas vėlesnis Lenkijos leidimas lietuviams rašyti dokumentuose pavardes lietuviškais rašmenimis nesusijęs su aukščiau minėtąja sutartimi. Be to, tokie naujieji dokumentai daugeliu atvejų yra niekiniai arba suvenyriniai, nes Lenkijos gyventojų asmenvardžių registre liko senoji pavardžių rašyba, todėl naujasis „dokumentas“ negalioja, kreipiantis į policiją, banką, polikliniką ar kokią kitą įstaigą.

Žurnalistas E. Jakilaitis, matyt, norėdamas būti antruoju komandos žaidėju, pridūrė, jog žodinius pažadus lenkams rašyti Lietuvos piliečių lenkų pavardes lenkiškai yra davę prezidentai A. Brazauskas ir V. Adamkus. Ir toliau žaidimas vyko kaip toje pasakoje, kur susitarė du draugai: vienas eis per pasaulį meluodamas, kitas iš paskos – patvirtindamas. Nutylėta, kad tie žodiniai pažadai nebuvo fiksuoti net protokolu. Be to, nepasakyta, jog duoti tokius pažadus prezidentų niekas nebuvo įgaliojęs ir kad valstybinės kalbos rašyba nėra valstybės prezidentų kompetencija. „Cezaris nėra aukščiau už gramatikus“ – buvo pamokytas Romos imperatorius Tiberijus (valdė 14–37 m.), mėginęs įteisinti savo padarytą kalbos klaidą. Šią antikinę taisyklę minėtieji Lietuvos prezidentai buvo akivaizdžiai užmiršę ir įsijautę į savo vaidmenį taip, kaip Prancūzijos karalius Liudvikas XIV (valdė 1643–1715 m.), išgarsėjęs posakiu „Valstybė – tai aš!“.

Akcentuota tai, jog teikti G. Kirkilo projektą premjero S. Skvernelio pastangomis siūlė 70 seimūnų, nutylėjus, kad kitas, alternatyvusis, projektas parengtas beveik 70 000 Lietuvos piliečių teikimu.

Belieka pridurti, kad tokia tendencinga „Dėmesio centre“ laida šiuo klausimu nėra vienintelė – atmintyje išliko prieš keletą metų buvusi laida, kurioje dalyvavo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė D. Vaišnienė, žurnalistas R. Valatka ir Seimo narė I. Šiaulienė. Nors diskutavusiųjų proporcijos ir taip buvo nelygios – viena prieš du, prie tų dviejų dar prisijungė laidos vedėjas E. Jakilaitis, užuot likęs nešališku moderatoriumi, kaip to reikalavo jo funkcijos bei žurnalistinė etika.

Suprantu, kad negalima apibendrinti ir teigti, jog visos LRT laidos yra tokios. Yra ir išimčių, ir gražių pavyzdžių. Tačiau šališkos ir tendencingos laidos atima iš LRT žiūrovų bei klausytojų „teisę žinoti“, o nuo pačios LRT nuima visuomeninio transliuotojo karūną. Nebent LRT atstovautų kitos valstybės ar siauros visuomeninės grupės interesams.

Šaltinis – <http://www.propatria.lt/2017/05/alvydas-butkus-visuomeninis.html>.

Rytų Lietuvos mokyklos

Jubiliejinis 20-asis pavasaris Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijoje

Laima ZADAROCKAITĖ, Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos III gb klasės mokinė

Eisena iš Šv. Apaštalo Petro bažnyčios į Lietuvos tūkstantmečio gimnaziją

Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos bendruomenė su svečiais po šv. Mišių

Š. m. gegužės 13 d. mūsų Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijoje įvyko ilgai laukta šventė – gimnazijos 20-asis jubiliejus! Šią svarbią mums dieną į gimnaziją atvyko garbingi svečiai iš visos Lietuvos: prof. Vytauto Landsbergio fondo pirmininkė prof. Gražina Landsbergienė, šio fondo valdybos narė Gražina Vidūnienė, LR Seimo nariai Žygimantas Pavilionis ir Laurynas Kasčiūnas, Švietimo ir mokslo ministerijos kancleris Tomas Daukantas, Švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas, svečių delegacija iš Kauno, Šalčininkų rajono savivaldybės Švietimo ir sporto skyriaus vedėja Regina Markevič, Šalčininkų rajono organizacijų vadovai, mokyklų vadovai ir mokytojai, visuomeninių organizacijų atstovai. Visi jie atvyko geros nuotaikos ir su vertingomis dovanomis.

Šį giedrą ir saulėtą rytą visa mūsų gimnazija apsilankė bažnyčioje. Šv. Mišias Šalčininkų Šv. Apaštalo Petro bažnyčioje aukojo ir už Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos bendruomenę meldėsi klebonas monsinjoras Vaclav Volodkovič, kunigai Rimas Vinčaitis ir Sigitas Grigas. Po šv. Mišių kleb. mons. Vaclav Volodkovič padovanojo gimnazijai Šventosios Šeimos ikoną. Iš bažnyčios į Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnaziją vyko eisena – buvo nešama Šventosios Šeimos ikona, valstybinė, gimnazijos ir šaulių vėliavos. Kartu žygiavo atvykę svečiai, šauliai, skautai, gimnazijos bendruomenė. Gimnazijos koridoriuose mūsų svečių jau laukė puiki paroda, kurioje buvo eksponuojami buvusių abiturienčių Joanos, Simonos ir Ingridos darbai. Parodos metu savo talentu svečius stebino ir mūsų gimnazistai – smuikininkai, puikiai atlikę garsiųjų kompozitorių kūrinius.

Pasibaigus parodai prasidėjo oficialioji koncerto dalis, kurioje svečiai tarė šilčiausius žodžius gimnazijos bendruomenei. Švietimo ir mokslo ministerijos kancleris Tomas Daukantas apdovanojo garbės raštais penkis gimnazijos mokytojus, o gimnazijos direktoriui Vidmantui Žiliui įteikė Atminimo medalį už inovatyvius sprendimus ir pedagoginę lyderystę, visuomenės kultūros, žmogiškųjų ir pilietinių vertybių ugdymą vadovaujant gimnazijai. Kunigas Rimas Vinčaitis taip pat atvežė mokyklai vertingą dovaną – paveikslą, padėsiantį sukurti jaukią ir šiltą atmosferą gimnazijos erdvėse.

Be šitų dovanų, Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijai buvo įteikta Taikos vėliava už aktyvią kultūrinę veiklą, pastangas pasiaukojamai puoselėti kultūros, meno ir mokslo vertybes. Vėliavą įteikė ir palinkėjo sėkmės puoselėjant kultūros tradicijas Taikos vėliavos komiteto pirmininkė, Tarptautinio Taikos vėliavos komiteto prie Jungtinių Tautų Organizacijos koordinatorė Lietuvoje dr. Auksė Narvilienė ir Taikos vėliavos komiteto narė Birutė Kurgonienė.

Kiek vėliau žiūrovus maloniai nuteikė ir pats šventinis koncertas. Šį kartą koncerte savo talentais stebino ne tik dabartiniai gimnazistai, bet ir prieš keliolika metų gimnaziją baigę abiturientai. Koncerto vedėjai: Artūras ir Ruslanas sukūrė linksmą, šiltą, draugišką atmosferą, kuri vyravo viso koncerto metu. Jie stebino mus savo aktorystės sugebėjimais, kūrybingumu ir neblėstančiomis šypsenomis. Taip pat

Šventei pasibaigus

koncerte išgirdome ir nuostabiąją Neringą, kuri atliko savo kūrybos dainas, pamatėme įspūdingus ir jausmingus Eimanto ir Bartošo šokius… Gimnazijos moksleiviai, paruošti mokytojų Dianos Butrimienės, Natalijos Rogožienės ir Olgos Karčevskos, taip pat neatsiliko: jie šoko rokenrolą, mažieji riedutininkai paruošė išdykėlišką šokį, pasibaigusį burbuliukų sprogimu – azoto burtais, Laima, Eva ir Kotryna visus žavėjo melodingomis sutartinėmis. Štai taip nuotaikingai abiturientai sveikino savo gimnaziją jubiliejaus proga.

Šventę vainikavo ir ne ką mažesnį įspūdį paliko mokytojų šokis ir daina „Kaip žydėjimas vyšnios“, gražūs fejerverkai, konfeti lietus ir didžiulis skanus tortas.

Po koncerto visi buvo pakviesti į vakaronę gimnazijos valgykloje, kur linksmai bendravo, dalijosi savo patirtais išgyvenimais bei įspūdžiais prisimindami linksmas akimirkas, praleistas šioje mokykloje, smagiai šoko ir dainavo kartu su etnografinio ansamblio atlikėjais.

Klaudijaus Driskiaus nuotr.

Šalčininkų Stanislavo Moniuškos menų mokyklos mokinių sveikinimas

Saldžiausioji šventės dalis – tortas „Mums 20“

Lietuvos tautinės bendrijos

Lietuvos lenkai – kas jie yra?

Ryšardas MACEIKIANECAS, Vilnius

Pradžia Nr. 4 (834)

Tačiau baltarusiškumo patrauklumui būdinga tai, kad lenkinimo procesas palietė veikiau tuos kaimus, kurie buvo tuometinėje administracinės linijos b. pusėje, negu toje, kur lenkinimas buvo tarsi valstybės programa.

Paskutiniu metu ilgą laiką buvau prie senosios sienos Trakų apylinkėse. Ir štai įdomus reiškinys. Toje vietoje, „lietuviškoje" pusėje, aplinkiniai kaimai kalbėjo lenkiškai, o „lenkiškoje" pusėje kaip peiliu nupjauta: tiktai baltarusiškai" (Józef Mackewicz, „Wyjaśnić sprawę „tutejszych", in: *Gazeta Codzienna*, Nr. 22, 1940 m. sausio 28 d.).

Ne vienas dabartinių leidinių lietuvių kalba autorių pažymi, kad gyventojų lenkinimo procesas okupuotoje teritorijoje tarpukario laikotarpiu sustiprėjo, tačiau tai tik iš dalies atitinka tiesą. Valstybinė lenkinimo programa ir administracijos veikla, vykdyta šia kryptimi vaivados Bocianskio pavyzdžiu, kalbos ir kultūros srityje nedavė laukiamų rezultatų dėl kelių priežasčių.

Tarpukario laikotarpiu „[…] iki Antrojo pasaulinio karo baltarusių kalba buvo valstiečių kalba, jau nuo dešimto kilometro už miesto (Vilniaus)" (Barbara Toporska, „Polityka polska wobec Białorusinów", in: *Wiadomości*, 1962, nr. 34 (856), Londyn).

Vis dėlto vyko aiškus politinis lenkinimas, to įrodymas yra masinė Lietuvos lenkų (lenkakalbių lietuvių) emigracija į Lenkiją (žr. Vitalija Stravinskienė, *Tarp gimtinės ir tėvynės: Lietuvos SSR gyventojų repatriacija į Lenkija (1944–1947, 1955–1959 m.)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011) pagal 1944 m. rugsėjo 22 d. *Lenkijos nacionalinio išsivadavimo komiteto ir Lietuvos Tarybinės Socialistinės Respublikos Vyriausybės susitarimą dėl Lenkijos piliečių evakuacijos iš Lietuvos TSR teritorijos ir lietuvių iš Lenkijos teritorijos į LTSR*. Kitas dalykas, kokia dalimi masiniam išvykimui į Lenkiją 1944–1959 m. įtakos turėjo tarpukariu vykdytas politinis lenkinimas ir kokia dalimi – grėsmė, kurią kėlė sovietinis režimas, tokių tyrimų, regis, niekas neatliko, o šiandien tai daryti jau per vėlu. Tačiau iki šiol, nors praėjo daug dešimtmečių nuo vadinamosios evakuacijos (kai kada klaidingai vadinamos repatriacija), Lietuvos lenkų aplinkoje aiškiai matomi jos padariniai, kurie lėmė, kad dabar „sielas valdo" individai, atėję iš liumpenproletariato, visuomenės užribio ir sovietinių represinių struktūrų, atvykėliai iš Baltarusijos ir Rusijos, kuriems „lenkiškumas" tapo pelningu gyvenimo verslu, vykdomu formuojant dar vieną Lietuvos lenkų kartą pagal savo paveikslą ir panašumą.

Šia proga reikėtų pažymėti, kad ir dabar pagrindinis Lietuvos lenkų izoliavimo bei atskyrimo savo šalyje būdas yra politinis lenkinimas, turintis tylios okupacijos bruožų, ir aiški jos apraiška yra partijos veikla numanomo lenkiško tautiškumo principu bei brukama vadinamoji Lenko korta, paliudijanti tariamą priklausymą lenkų tautai. Šis reiškinys, mūsų nuomone, grėsmingesnis ir kenksmingesnis Lietuvos visuomenei, siekiančiai sukurti teisinę piliečių valstybę, negu kalbinis lenkinimas, kuris tinkamai nustačius santykį ir vietą valstybinės kalbos atžvilgiu, organizavus lietuvių kalbos mokymą reikiamu lygmeniu, gali būti netgi naudingas. Jeigu lenkų kalbą gerai mokės didesnė Lietuvos piliečių grupė, tai gali praversti plėtojant įvarius kontaktus su kaimynine Lenkija, analizuojant istorinius įvykius, dokumentus ir t. t. Kalbama tiktai apie ją vartojančių žmonių pilietiško požiūrio ugdymą. Tuo labiau, kad menkas V. Tomaševskio kultūros lygis ir agresyvus elgesys bei jo aplinka ne tik neskatina lenkų kalbos populiarinimo Lietuvoje už Rinkimų akcijos valdomos teritorijos, o veikiau atvirkščiai. Kitas dalykas, kad daugelis veikėjų ir politikų ne tik nekreipia dėmesio į politinį lenkinimą, bet dėl įžvalgos stokos ir seklaus mąstymo netgi skatina jį, tiesiogiai ir netiesiogiai teigdami, priešingai M. Romeriui, kad Lietuvos lenkai – tai neva „lenkų tautos atplaiša, gyvenanti Lietuvoje" ir… Lenkijos penktoji kolona.

Tačiau grįžkite prie lenkinimo proceso, vykdyto dviem pakopomis, su rusinimo etapu, kurį pažymėjo J. Mackevičius ir M. Romeris. Asmeniniai stebėjimai rodo, kad net praėjusio amžiaus septintajame dešimtmetyje praktiškai niekas nekalbėjo kita kalba, tiktai vadinamąja „paprasta" (panašia į baltarusių), kasdien bendraujant buityje ji buvo vartojama nuo Vilniaus ribos iki dabartinės Baltarusijos – Lavoriškėse, Rudaminoje ir Turgeliuose, Jašiūnuose ir Šalčininkuose. Pagaliau tokią pačią situaciją buvo galima stebėti ir kitoje Neries pusėje – Buivydiškėse, Čekoniškėse ir Sudervėje. Tiktai atskirose vietovėse, pavyzdžiui, Nemenčinėje, Buivydžiuose ir Eišiškėse jau buvo kalbama lenkų kalbos vilnietišku dialektu.

Perėjimas iš rusinimo etapo prie visuotinio politinio ir kalbinio lenkinimo prasidėjo likus vos keleriems metams iki Nepriklausomybės paskelbimo. Tiesą sakant, ir tiesiogiai dalyvaujant tuometiniams mūsų šalies lyderiams bei kitiems politikams. Po tam tikro Lietuvos lenkų aplinkos nusiraminimo XX a. pabaigoje naują Lietuvos lenkų izoliavimo ir politinio lenkinimo procesų bangą sužadino A. Stelmachovskio vizitas 2000 m. gegužės mėn. pas V. Adamkų ir A. Kubilių, per kurį šis pagarsėjęs Varšuvos veikėjas gavo neformalų sutikimą padidinti nekontroliuojamą Varšuvos „Wspólnotos" ir Lenkijos įtaką Lietuvos lenkų aplinkai, nustatant lyderius tai aplinkai, organizuojant globą moksleivijai, mokymų bei perkvalifikavimo ir pan. organizavimo srityje. Po šio vizito prasidėjo iki šiol trunkantis atviras V. Tomaševskio, posovietinės jo aplinkos ir sąjungos su promaskvietiškais rusais rėmimas. Valdžiai sutikus į šį procesą nepaprastai aktyviai įsitraukė net trys Nepriklausomybės Akto signatarai.

Kadangi Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija nekintamai iki šiol laikosi koncepcijos, kad šalies mokyklose su lenkų dėstomąja kalba mokymo procesas turi būti susietas su Lenkijos istorija ir kultūra, tad praktiškai nelieka jokios galimybės ugdyti pilietišką kitų Lietuvos lenkų kartų poziciją. Maža to – kai kuriuose straipsniuose ši jaunosios Lietuvos lenkų kartos dezintegravimo ir izoliavimo sistema vadinama geriausia pasaulyje „[…] Lenkų švietimo padėtį Lietuvoje pagrįstai galima vadinti geriausia pasaulyje" (J. Ambros, Rytų Europos studijų centro užsakymu).

Tai, kas paminėta pirma, mūsų nuomone, suteikia pagrindo bent jau abejonėms, ar Lietuvos lenkai iš tikrųjų yra „lenkų tautinė mažuma", ar sudaro tiktai kalbinę lenkakalbių lietuvių grupę, kurie dar kartą savo istorijoje patiria politinį lenkinimą, o kalbinis lenkinimas yra tik vienas iš pagalbinių instrumentų. Skirtingai nuo panašių procesų praeityje, dabartinis etapas yra itin rafinuoto pobūdžio, tą rodo visur esančios anuometinės sovietinės tarnybos ir posovietinė kolūkinė-partinė nomenklatūra, taip pat naudojamos šiuolaikiškos žiniasklaidos priemonės, leidžiančios organizuotai grupei už mokesčių mokėtojų pinigus turėti informacijos monopolį ir pažeidžiant Konstituciją savo valdomoje teritorijoje imtis kažko panašaus į informacinį terorą. Toks „lenkų tautinės mažumos kūrimas", jos politizavimas bei izoliavimas ir vengimas giliau analizuoti situaciją, taip pat tiesos ir istorinių faktų iškraipymas nebus niekam naudingas – nei dabar, nei ateityje, nei valstybei, o tuo labiau Lietuvos lenkams.

Šias abejones sustiprina dabartinė organizacijos ir jos lyderių veikla, sutelkiama išimtinai į politines akcijas, nesiimant spręsti esamų problemų, pavyzdžiui, žemės grąžinimo, nesirūpinant iš praeities kartų paveldėta kultūra, regiono plėtra ir jame gyvenančių žmonių ateitimi, o paisant tiktai materialinių interesų ir politinio statuso, užtikrinamo savo giminei ir partija pasivadinusiai organizuotai grupei bei šios grupės visuomeninėms organizacijoms ir sovietinės–kolūkinės nomenklatūros ratui, kur matome itin susikoncentravus tuos, kurie su mūsų protais ir sielomis darė tai, ką „hitlerininkai darė su kalinių biologiniais organizmais".

Net paviršutinis tyrimas puikiai atskleidžia, kad didinti izoliaciją ir kurti atmosferą, turinčią okupacijos požymių, nebūtų įmanoma be nuolatinės šalį valdančių politikų paramos, o skirtumas tik toks, kad konservatoriai tai daro tyliai, vengdami oficialių priemonių, o pokomunistiniai socialdemokratai – atvirai. To įrodymas – gaunamos pareigos, pinigų srautai Rinkimų akcijos paramai ir reklamai, dalyvavimas valdančiose koalicijose ir tylus taikstymasis su rinkimų teisės ir pagrindinių žmogaus bei piliečių teisių pažeidimais, dėl to, sutariant su Akcijos lyderiais, galima pasinaudoti Lietuvos lenkais nukreipiant dėmesį nuo didėjančių valstybės problemų į įvairias politines akcijas ir tvarkant privačius reikalus Vilnijos krašte.

Ilgus metus trunkantis izoliacijos didinimas ir „grėsmės iš lietuvių pusės" atmosferos, kurią imituoja organizuota grupė, kurstymas tapo nepaprastai veiksmingais instrumentais, leidžiančiais manipuliuoti pagrindine Lietuvos lenkų mase Vilniuje ir Vilnijos krašte, ir tai vyksta dėl nekritiško požiūrio į demagoginius šūkius bei raginimus, čia prisideda ir posovietinės liekanos, nepakankamas vyresniosios kartos išsilavinimas bei menkas politinis įdirbis ir esamas jaunos kartos švietimo lygis.

Keli akivaizdūs pavyzdžiai.

V. Tomaševskis, tapęs europarlamentaru, savo pirmuoju ir pagrindiniu patarėju paskyrė profesionalų KGB majorą, rusą Balakiną, gaunantį pensiją iš Maskvos, nors Lietuvos Konstitucinis Teismas nustatė, kad KGB yra nusikalstama organizacija. Ir nuvedė „mases" su skundais dėl tariamo šalies valdžios spaudimo prie… Jungtinių Valstijų ambasados. Pagaliau daro tai iki šiol. Vėliau tas Balakinas ketverius metus Tomaševskio bloko vardu atstovavo Lietuvos lenkams (?!) Vilniaus Taryboje.

Kitas Akcijos lyderis, kuris kartu yra ir Lenkų sąjungos prezidentas, M. Mackevičius, ilgametis komunistinių dienraščių „Czerwony Sztandar" ir „Советская Литва" redaktorius, Maskvos politinės akademijos prie TSKP CK auklėtinis (kiti tvirtina, kad Maskvos KGB mokyklos; jis tai kruopščiai slepia nuo visuomenės ir klastoja savo gyvenimo aprašymą, nors yra Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininko pavaduotojas) tradiciškai rinkimų į Seimą metais rengia eitynes centrinėmis sostinės gatvėmis su politiniais šūkiais ir kaimyninės Lenkijos vėliavomis – neva melstis į Aušros vartus. Jam draugiją palaiko liustracijos išvengę kaimyninės šalies ambasadoriai: anksčiau – Maskvos sovietinės diplomatijos instituto auklėtinis J. Skolimovskis, o šių metų gegužę pasikeitus ambasadoriui – diplomatas iš LLR laikų J. Czubinskis.

Kad organizuota grupė tiktai imituoja partinę veiklą ir „atstovavimą tautinei mažumai" aiškiai rodo tai, kad koalicijos susitarimą su pokomunistiniais socialdemokratais „partijos ir Lietuvos lenkų" vardu atvyko pasirašyti tiktai šeimos atstovai – V. Tomaševskis, jo pusbrolis ir svainis.

Tai, kad ir Lietuvos visuomenei trūksta gilesnės įžvalgos suvokiant pirmiau paminėtus dalykus – ar Lietuvos lenkas, ar kaimyninės Lenkijos gyventojas – vis viena, liudija gausūs straipsniai ir sakomos kalbos. Nereikia atmesti ir to, kad tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje – dviejose šalyse, kuriose santvarkos keitėsi panašiu būdu ir kuriose neįvykdyta liustracija bei desovietizacija, daug dezorganizuojančios informacijos gali būti paskelbta nurodžius atitinkamoms tarnyboms ir institucijoms, kurios suinteresuotos valstybingumo silpninimu išlaikant visuomenės susiskirstymą ir įtampas. Bemaž visų tų straipsnių bei kalbų jungiamoji gija ir bendras vardiklis yra tai, kad laikomasi pirmiau paminėtos sovietinės koncepcijos bei teiginio apie Lietuvos lenkų „lenkišką kilmę" (iš Lenkijos) ir iš čia kylančią moralinę Lenkijos teisę kištis į Lietuvos vidaus reikalus bei Lietuvos lenkų aplinką. Tokie straipsniai, mūsų nuomone, yra ir įrodymas, kad jų autoriai turi kompleksų dėl Lenkijos ir stokoja savojo orumo jausmo.

Vien paskutiniai V. Bruverio, R. Valatkos, M. Antonovičiaus, J. Ambros ir net V. Sinicos bei daug kitų ankstesnių autorių straipsniai įrodo, kad jie nesugeba atsikratyti nuvalkiotų sovietinių schemų. Net V. Landsbergis savo leidiniuose, skirtingai nuo M. Riomerio, tvirtina, kad Lietuvos lenkų kilmė yra lenkiška, ir tai visai neskatina ieškoti tiesos, trukdo tinkamai įvertinti padėtį.

Tokia žurnalistų, įvairių veikėjų ir politikų pozicija neskatina specialistų ir mokslininkų pagal savo pareigas imtis vadinamųjų tautinių mažumų temos – Valstybinė lietuvių kalbos komisija kaip ugnies vengia inicijuoti ir organizuoti lietuvių kalbos mokymą Lietuvos lenkų gyvenamose teritorijoje, Etnografijos centras nesiima tyrimų minėtose vietovėse, palikdamas tai įsibrovėliams iš Lenkijos, Lietuvos istorijos institutas nesivargina keisti vadovėlių, skirtų mokykloms su lenkų dėstomąja kalba, turinį, kad jis atitiktų šalies istoriografiją. Maža to – į savo leidinius deda melagingą informaciją, skatinančią išlaikyti susiskirstymą bei konfliktus ateityje.

Mėginimas paraginti mokslininkus istorikus, dirbančius aukštosiose mokyklose, tarp jų ir Vilniaus universitete, imtis šios opios temos paprastai baigiasi kontrpasiūlymu laukti eilės pasisakyti savotiškame „lenkų diskusijų klube" Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute, kur per pirmą susitikimą reiškėsi žinomas KGB rezervininkas Antanas Valionis, per antrą – buvęs sovietinių represinių tarnybų veiklos koordinatorius bei dienraščio „Czerwony Sztandar" redaktorius Z. Balcevičius su Č. Okinčicu, per trečią – asmenys, kurių seneliai, atrodo, buvo pagarsėję Ivanas ir Jekaterina Radčenkos, atvykę į Lietuvą iš Pskovo per pirmąją sovietinę okupaciją, kurių asmenybes, nuostatas ir veiksmus savo romanuose aprašė Juozapas Mackevičius…

Tad sunku būtų tikėtis, kad artimiausiu metu šioje srityje galėtų įvykti esminių pokyčių, tuo labiau esant daugybei paviršutiniškų straipsnių. Vis dėlto mūsų stebėjimai rodo, kad nesame vieniši šitaip vertindami situaciją, ir tiems, kurie mąsto patys, pirmiau paminėta sovietinė schema yra ankšta ir nelabai patikima. Tad turime teisę tikėtis, kad ir tiems, kurie pagal tarnybines pareigas privalo stiprinti valstybingumą bei demokratiją ir šviesti žmones, anksčiau ar vėliau baigsis abejingo neveikimo ir tylėjimo laikotarpis ir jie pajus norą pradėti spręsti visuomenei rūpimus klausimus.

Pabaiga

Šaltinis – <http://pogon.lt/straipsniai-lietuviu-kalba/1937-lietuvos-lenkai-kas-jie-yra.html>.

„Karališka senoji kibininė" –
Sausių k. ,
LT-21401 Trakų r.
(Vilnius–Kaunas automagistralė, 23 km),
tel./faks. +370 5 243 2444,
mob. tel.
+370 65908454, +370 659 08452,
el. p. info@kibinas.lt

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:
- **Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;**
- **Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;**
- **Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė „Paragauk istorijos";**
- **Parodomoji (degustacinė) „Šimtalapio" gaminimo pamokėlė;**
- **Autoparduotuvių „Senoji kibininė" tinklas Vilniuje;**
- **Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;**
- **Kibinų pristatymas į namus;**

Tad linkime akimis pamatyti,
gomuriu pajusti, širdimi įsimylėti…

„Senoji kibininė" –
Karaimų g. 65, LT-21104
Trakai, tel./faks. +370 5 285 5865, mob. tel. +370 659 72132, +370 659 08452,
el. p. senoji@kibinas.lt

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Lietuvių periodikos istorija

Redaktorė Jadvyga Šablinskaitė

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Pradžia Nr. 4 (834)

Pirmasis straipsnis persispausdintas iš kažkur ėjusio lenkiško leidinio „Nowy czas“ Nr. 21.

„Baltasis teroras dabar siaučia Lenkijoj. Vietos spauda, laikraščiai nedaug ką tegali parašyti apie terorą, kadangi visa pažangioji spauda yra be galo varžoma, kuone kiekvienas numeris yra konfiskuojamas. Jaunuomenės organizacijos dažnai kratomos ir uždaromos, profesinių sąjungų butai neteisėtai rekvizuojami.“ „Lenkijos respublikos kalėjimuose prikimšta suvirš 3000 politinių kalinių: darbininkų, suimtų už streikus, ukrainų ir gudų valstiečių, kurie reikalavo tautinės nepriklausomybės, inteligentų, kurie darbavosi organizuodami mokyklas ir kitas auklėjimo įstaigas.“ Kaliniai kankinami, nežmonišku būdu žeminami. „Vardan grynojo humanizmo protestuojame prieš tokius žiaurumus ir reikalaujame, kad [...] elementariai kalinių reikalavimai būtų patenkinti.“ Atsišaukimą pasirašė didelė grupė Prancūzijos veikėjų, tarp kurių rašytojas Romenas Rolanas (*Rolland*), du Sorbonos profesoriai, buvęs ministras pirmininkas Polis Penlevė (*Painlevé*), buvęs ministras Polis Bonkūras (*Boncour*), Paryžiaus atstovas Leonas Bliumas (*Blum*), Liono meras Erio (*Herrio*) ir kt.

Kitame straipsnyje nenustatytas autorius (parašas *-dr-*) rašo apie tai, jog lenkai susipyko su visais kaimynais, išskyrus „rumunus bičiulius“, šalyje vyksta žydų pogromai ir kt. Straipsnis yra neva lenkų profesorių polemika su prancūzais.

Teismo tardytojas 1924 m. birželio 14 d. pranešė prokuroro pavaduotojui, jog, vykdydamas jo nurodymą, pradėjęs įžanginį tardymą. Pagal BK 129 str. 1 ir 6 punktus bei 263 str. 1 p. apkaltinta J. Šablinskaitė, tardoma liepos 31 d., kalta neprisipažino, vėl rėmėsi kažkokiu Butkumi, sakė, kad iš laikraščio administracijos, iš K. Kriščiukaičio gaudavusi tik atlyginimą už prašymo pasirašymą Spaudos sektoriui (liepos mėn. gavusi 28 zl), kas rašo į laikraštį, nežino ir t. t. „Girdėjau, kad laikraštis „Lietuvos Rytai“ dabar nustojęs eiti, bet kodėl, nežinau.“ Tardomoji raštiškai pasižadėjo neišvykti iš gyvenamosios vietos (tądien ji pasakė, kad laikinai gyvenanti Jeruzalės g-vėje 12). Visus bylos dokumentus teismo tardytojas rugpjūčio 14 d. perdavė Apygardos teismo prokurorui.

Bylą turėjo nagrinėti Apygardos teismas. Vertėjas iš lietuvių kalbos teisme – Karolis Pševlockis (*Przewłocki*). J. Šablinskaitė 1924 m. spalio 10 d. paprašė į bylos nagrinėjimą pakviesti gynėją T. Vrublevskį, liudytojus K. Kriščiukaitį ir V. Liaukevičių, o jai vertėjauti – kun. A. Viskantą. Bylos nagrinėjimas prijungtas prie laikraščio 1923 m. Nr. 35 bylos, t. y. ją spręsti numatyta 1925 m. liepos 13 d. Advokato Sadkausko, liudytojų parodymai ir kt. panašūs, tad jų nekartosime. Nors pagal BK 129 str. kaltinamoji išteisinta, tačiau ji vis tiek nubausta 1500 zl arba 5 mėn. arešto, priteista 150 zl teismo išlaidų ir kt. Nespėtą išplatinti laikraščio Nr. 66 tiražo dalį nutarta sunaikinti, laikraštį uždaryti. Negalutinis nuosprendis paskelbtas 1925 m. liepos 27 d.

Taigi viename teismo posėdyje trys bylos išnagrinėtos, o ketvirtosios svarstymas pratęstas 1925 m. lapkričio 20 d. Advokatas S. Sadkauskas prašė teismo leisti kaip gynybos vertėjui procese dalyvauti kun. V. Zajančkauskui. Prokuroro pavaduotojas kaltinimą rėmė, o gynėjas prašė kaltinamąją BK 307 str. pagrindu išteisinti: atseit, redaktorė nusikalto per neapsižiūrėjimą. Teismas nusprendė už kiekvieną nusikaltimą (pagal BK 154 str. 2 p. ir 129 str. 6 p.) laikraščio redaktorę uždaryti trims mėnesiams į paprastą kalėjimą, laikant tai jungtine bausme už abu nusikaltimus: 1) už nepagarbą valdžiai, 2) už neapykantos tarp vietos gyventojų lenkų ir lietuvių skatinimą. Nuosprendis turėjo būti skelbiamas gruodžio 4 d.

Vyriausybės įgaliotinis Vilniaus miestui 1924 m. birželio 5 d. Prokuroro įstaigai prie Vilniaus apygardos teismo įteikė raportą dėl tos dienos „Lietuvos Rytų“ Nr. 67 straipsnio „Tempora mutantur“ (Laikai keičiasi) ir informacijos „Lenkija sugrąžino inkviziciją“ (*LCVA*, f. 131, ap. 5, b. 75).

Straipsnyje (autorius – G. Ainis = Rapolas Mackevičius-Mackonis) pasakojama apie parlamentų rinkimus įvairiose valstybėse bei po jų Europoje ir kitur griūvančią reakcinę valdžią. Okupacinei Vilnijos valdžiai straipsnyje galėjusi užkliūti nebent viena pastraipa: „Aklas nacionalizmas, kuris labai greit tampa aršiuoju šovinizmu, nežinančiu savo veikimui ribų, ir yra pagrindinė kliūtis geram tautų sugyvenimui, kurio šiandien ir su žvake nesurasi. Tą šėlstantį nacionalistų šovinizmą atjaučiam ir mes lietuviai Vilniaus krašte.“

Informacijoje „Lenkija sugrąžino inkviziciją“ pranešta apie birželio 2 d. po pietų Vilniaus Šv. Ignoto gatvėje ties arešto namais praeivių girdėtą baisų moterišką riksmą ir pagalbos šauksmą.

Teismo tardytojui redaktorė birželio 24 d. aiškino, kad laikraščio ji neredaguoja, redakcijoje nebūna, prašymą leisti laikraštį pasirašiusi tik dėl pinigų ir t. t. Tačiau anot kaltinamojo akto, J. Šablinsklaitė nusikaltusi pagal BK 49 str. ir 129 str. 6 p. Jos bylą turėtų nagrinėti Apygardos teismas.

Apygardos teismo prokuroras 1924 m. rugsėjo 2 d. bylą gražino savo pavaduotojui, siūlydamas ją dėl įrodymų trūkumo pagal aukščiau minėtus BK straipsnius numarinti, o J. Šablinskaitę apkaltinus pagal BK 263 str. 1 p., bylą perduoti Vilniaus m. taikos teismui. Prokuroro pavaduotojas savo ruožtu rugsėjo 19 d. pakartojo tą patį, juo labiau, kad būta 500 zl užstato. Anot BPK 518 str., šį siūlymą turėjo peržiūrėti Apygardos teismas. Pastarasis 1925 m. sausio 10 d. pranešė prokuroro pavaduotojui, jog siunčia jo žiniai teismo sprendimą: Apyg. teismas 1924 m. gruodžio 31 d. nutaręs dėl įrodymų stokos bylą pagal BK 129 str. 6 p. numarinti, 500 zl užstatą atšaukti ir bylą perduoti Taikos teismui. Tačiau kaip byla baigėsi Taikos teisme, žinių nėra.

Tuo tarpu kitos keturios J. Šablinskaitės bylos prasitęsė Vilniaus apeliaciniame teisme.

Apeliacinis teismas 1925 m. liepos 28 d. gavo J. Šablinskaitės gynėjo adv. S. Sadkausko raštą – prašymą liepos 13 d. teismo nuosprendį dėl str. „Kiti metai – kiti lapai“ panaikinti ir jo ginamąją išteisinti. Teismas rugpjūčio 17 d. nutarė apeliaciją nagrinėti 1926 m. gegužės 6 d. posėdyje, pakvietus advokatus: teismo paskirtą gynėją Ježį Praisą (*Prajss*) ir kaltinamosios pasirinktą gynėją S. Sadkauską (*LCVA*, f. 127, ap. 2, b. 237). Apeliac. teismas 1926 05 06 bausmę sumažino iki 800 zl pabaudos ir 120 zl teismo išlaidų.

Adv. Sadkauskas vėl padavė kasacinį skundą, kurį Apeliac. teismas 1926 m. birželio 9 d. persiuntė į Varšuvą Lenkijos aukščiausiajam teismui. Šis lapkričio 15 d. nutarė bylą grąžinti Vilniaus apeliaciniam teismui nagrinėti pakartotinai, apie ką pastarajam pranešė lapkričio 26 d. Apeliac. teismas gruodžio 3 d. nutarė Aukšč. teismo sprendimą priimti žiniai ir vykdymui. Pagaliau 1928 m. liepos 21 d. Apeliac. teismas nutarė, kad J. Šablinskaitei taikytinas 1928 m. birželio 22 d. amnestijos įstatymo 8 punktas ir jos byla visiškai nutraukiama. Apie tai rugpjūčio 30 d. teismas pranešė Vilniaus m. 3 policijos komisariatui.

J. Šablinskaitės gynėjas S. Sadkauskas 1925 m. liepos 27 d. Apygardos teismui padavė apeliacinį skundą dėl jo ginamajai inkriminuoto nusikaltimo už straipsnį apie Klaipėdos atvadavimo metinių minėjimą Kaune. Skundą Apyg. teismas rugpjūčio 7 d. persiuntė Apeliaciniam teismui, kuris rugpjūčio 17 d. nutarė apeliaciją nagrinėti 1926 m. balandžio 29 d., liudytojų į posėdį nekviesti, o pakviesti tik advokatus: S. Šadkauską ir teismo paskirtą gynėją Emanuelį Smilgą (*LCVA*, f. 127, ap. 2, b. 289). Apie numatomą teismo posėdį J. Šablinskaitei pranešta 1926 m. vasario 17 d.

Apeliac. teismas 1926 m. balandžio 29 d. nutarė Apygardos teismo 1925 07 13 nuosprendį pakeisti: teisiamąją nubausti 800 zl bauda arba, jeigu pinigų nesumokės, 2 mėn. arešto ir už abi teismo instancijas paimti 120 zl teismo išlaidų (vietoj anksčiau priteistos 3000 zl baudos ir 300 zl teismo išlaidų); pirmosios instancijos teismo nuosprendžio kitas dalis patvirtinti. Sprendimas paskelbtas gegužės 14 d.

Adv. S. Sadkauskas per Vilniaus apeliacinį teismą 1926 m. birželio 5 d. padavė apeliaciją Lenkijos aukščiausiajam teismui. Šis apeliaciją išnagrinėjo lapkričio 15 d. ir pripažino, kad laikraščio straipsnyje „esama BK 129 str. numatomų nusikaltimo požymių, nes jame Lenkijos gyventojai lietuviai kurstomi maištingiems ir išdavikiškiems veiksmams, teikiant pagalbą Lietuvai jėga atplėšti Vilnių nuo Lenkijos...“ Kasacinio skundo priekaištus teismas laikė nepagrįstais, skundą atmetė ir Aukščiausiojo teismo naudai iš Šablinskaitės priteisė 80 zl teismo išlaidų. Advokato 50 zl kasacinis užstatas pervestas į valstybės iždą.

Apeliacinis teismas 1925 m. liepos 28 d. gavo J. Šablinskaitės gynėjo adv. S. Sadkausko dar vieną skundą. Advokatas Apygardos teismo liepos 13 d. nuosprendį dėl J. Šablinskaitės kaltės už straipsnius „Lietuvos Rytų“ 1924 m. Nr. 66 laikė nepagrįstu ir reikalavo jį panaikinti. Mat Apyg. teismas nepriėmė domėn, jog 1) straipsnyje „Prancūzų atsišaukimas...“ perspausdinti prancūzų mokslininkų pasisakymai, spausdinti Lenkijos laikraščiuose, iš kurių nė vienas nebuvo patrauktas atsakomybėn, todėl ir kalbamu atveju netaikytinas BK 129 str. 6 p., 2) straipsnis „Gryni žodžiai prieš faktus“ yra lenkų mokslininkų polemika su prancūzų atsišaukimu ir jokios neapykantos neskatina, 3) taikyti BK 263 str. galima, kai skleidžiamos sąmoningai melagingos žinios, tuo tarpu teismas pripažino, kad straipsnis išspausdintas per neapsižiūrėjimą ir pritaikė BK 307 str., todėl kaltinimą pagal BK 263 str. reikėtų atmesti. Advokatas prašė Apygardos teismo sprendimą panaikinti ir jo ginamąją išteisinti.

Apeliac. teismas 1925 m. rugpjūčio 17 d. nutarė kasaciją nagrinėti 1926 m. gegužės 6 d.; į posėdį liudytojų nekviesti, o pakviesti tik advokatus J. Praisą ir S. Sadkauską. Apie tai rugpjūčio 20 d. pranešta ir Vilniaus m. policijos 3 komisariatui.

J. Šablinskaitė 1926 m. gegužės 6 d. atvesdinta ir pasodinta į kaltinamųjų suolą. Teisėjai – T. M. Stulginskis (*Stulgiński*) ir J. Radkevičius (*Radkiewicz*), dalyvaujant teismo prokuroro pavaduotojui J. Pšiluskiui (*Przyłuski*). Pastarasis siūlė kaltinamąją nubausti didžiausia pinigine bauda, gynėjas – mažiausia. Gegužės 20 d. paskelbtas nuosprendis: J. Šablinskaitę nubausti 800 zl arba 2 mėn. arešto ir už abi teismo instancijas paimti 120 zl teismo išlaidų.

Adv. S. Sadkauskas į valstybės iždo kasą 1926 m. birželio 4 d. įnešė 50 zl kasacinį užstatą dėl Apeliac. teismo gegužės 6 d. nuosprendžio ir birželio 9 d. įteikė apeliacinį skundą, kurį Apeliac. teismas su visais bylos dokumentais perdavė Lenkijos aukščiausiajam teismui. Šis adv. Sadkausko kasacinį skundą pripažino pagrįstu ir, remdamasis BPK 912 ir 923 str., lapkričio 3 d. Vilniaus apeliacinio teismo gegužės 6 d. nuosprendį panaikino. Nurodęs abiejų Vilniaus teismų klaidas, Aukščiausiasis teismas gruodžio 10 d. grąžino bylą nagrinėti iš naujo. Vilniaus apeliac. teismas Varšuvos teismo sprendimą 1927 m. vasario 4 d. priėmė žiniai. Pagaliau Apeliac. teismas 1928 m. liepos 21 d. nutarė J. Šablinskaitės bylą numarinti, nes kaltinamoji pateko į 1928 06 22 amnestijos įstatymo 8 str. 6 p. veikimo rėmus. Per Vilniaus m. 3 policijos komisariatą rugpjūčio 30 d. pranešta moteriai, o rugsėjo 6 d. Apeliac. teismas apie tai informavo ir prokuroro pavaduotoją.

Vilniaus apygardos teismas su J. Šablinskaitės 1925 m. lapkričio 20 d. byla Apeliaciniam teismui gruodžio 19 d. perdavė adv. S. Sadkausko gruodžio 16 d. skundą dėl jo ginamosios kaltinimo už str. „Lietuviai abiturientai nuteisti“ „Lietuvos Rytų“ 1924 m. Nr. 40 (visapusiškai tvarkyti jos bylą kaltinamoji advokatą įgaliojo gruodžio 14 d.; *LCVA f. 127, ap. 2, b. 258*). Apeliac. teismas 1926 m. sausio 4 d. nusprendė kasaciją nagrinėti 1927 m. rugpjūčio 19 d., pakvietus advokatus E. Smilgą ir S. Sadkauską bei 100 zl užstatą pateikusį S. Kairiūkštį; liudytojų nutarta nekviesti (apie teismo posėdžio datą J. Šablinskaitė supažindinta pasirašytinai 1927 m. birželio 15 d.; S. Kairiūkščio Vilniuje nerasta: jis jau beveik prieš trejus metus buvo išvykęs į Neprikl. Lietuvą).

Vilniaus apeliacinio teismo 1927 m. rugpjūčio 19 d. nuosprendis paskelbtas rugsėjo 2 d. Apeliac. teismas Apyg. teismo 1926 11 20 sprendimą panaikino ir J. Šablinskaitę išteisino. Teismo išlaidos padengtos valstybės iždo sąskaita. „Lietuvos Rytų“ 1924 m. Nr. 40 kaip daiktinis įrodymas paliktas prie bylos dokumentų.

Pabaiga

Muziejus laikraštyje Nr. 2 (472)

Trečioji „Lietuvos vaiko“ laida

Atkūrus nepriklausomą Lietuvą 1918 m. lapkričio 16 d. Lietuvos Respublikos Susisiekimo ministras Martynas Yčas (1885–1941) pasirašė potvarkį, kuriuo įkuriama Lietuvos pašto valdyba. Gruodžio 27 d. išleisti pirmieji Lietuvos pašto ženklai. 1922 m. sausio 1 d. Lietuva tapo Pasaulinės pašto sąjungos (PPS) nare. Tuo metu Lietuvoje veikė 126 pašto įstaigos ir 40 pašto agentūrų.

1932–1933 metais Lietuvos paštas išleido po keturias paprastas ir oro pašto ženklų laidas, skirtas „Lietuvos vaikui“. Tai labdaringos laidos, kurių pelnas buvo skiriamas našlaičiams ir pamestinukams remti. Trakų istorijos muziejuje saugoma keliolika šių pašto ženklų projektų.

Šį kartą pristatoma trečioji „Lietuvos vaiko“ laida, skirta laikraščio „Aušra“ penkiasdešimtmečiui pažymėti. Ženklų dailininkas, grafikas Aleksandras Šepetys (1910–1982). 1933 m. gegužės 6 d. buvo išeista šių pašto ženklų serija, kurią sudarė aštuoni ženklai. 5 ir 10 centų ženkluose Andriaus Vištelio–Višteliausko (1837–1916), vieno iš „Aušros“ steigėjų portretas; 15 ir 25 centų ženkluose Petro Vileišio (1851–1926), inžinieriaus, visuomenės ir politinio veikėjo portretas; 50 ir 60 centų ženkluose Jono Šliūpo (1861–1944), gydytojo, aušrininko, lietuvių spaudos ir politinio veikėjo portretas, o 1 ir 3 litų ženkluose Jono Basanavičiaus (1851–1927), Lietuvos nacionalinio atgimimo patriarcho portretas.

Pašto ženklo projektas. Skirtas P. Vileišiui. Kaunas, 1933 m. Dail A. Šepetys. Spaudai parengė O. Ševeliov

Pašto ženklai spausdinti Kauno vyriausybinėje spaustuvėje litografiniu būdu, lapais po 100 ženklų. Visi pašto ženklai buvo su vandens ženklais. 60 % tiražo ženklų buvo perforuoti, o 40 % – neperforuoti. Atskirų ženklų tiražas buvo po 102 tūkst., 52 tūkst. ir 37 tūkst. vienetų.

Trakų istorijos muziejuje saugomi du šios serijos pašto ženklų projektai, kuriuos piešė dailininkas A. Šepetys. Vienas projektas skirtas inžinieriui P. Vileišiui, o kitas – gydytojui J. Šliūpui. Projektas, skirtas P. Vileišiui yra 150 x 205 mm dydžio, juodai baltas, atliktas tušu. Piešinio šonuose priklijuoti dviejų nominalų – 15 ir 25 centų pašto ženklai. Po piešiniu dešiniajame kampe įrašas ranka: Tvirtinu – Min. V. Vileišis 3. III. 1933. Po užrašu dailininko parašas A. Šepetys. Kitoje projekto pusėje yra įrašas ranka: Prie šio piešinio yra priklijuoti 2 (du) papr. pašto ženklai po 15 ir 25 centų. Pr. Vilutis. Pašto ženklų spausdinimo Komisijos pirmininkas. 1933 m. V– 23 d.

Muziejuje saugomi filatelijos rinkinio eksponatai atspindi Lietuvos pašto ženklų kūrimo ir išleidimo istoriją, o tuo pačiu ir valstybės istoriją bei kultūros raidą.

Trakų istorijos muziejaus direktorius
Virgilijus Poviliūnas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Vasario 16-osios akto signataras Donatas Malinauskas

Paslaptingi Alovės dvaro ir Lietuvos nacionalinio muziejaus paveikslai

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis

Atkelta iš 5 p.

daugiausiai atkreipė dėmesį į Kęstučio atvaizdą, sakė, kad jis buvo labai tamsus ir dėl to ji jo bijodavo. Kunigaikščio Mindaugo atvaizdo istorijoje esama daug neaiškumų: jo pavadinimas, iš kokio jis dvaro, kur dingo paveikslo rėmai, kas restauravo pirmą kartą, kodėl tarpukariu drobei pritvirtinti naudojo kaltines vinis. Paklausus restauravimo centre, ar tikrai paveikslas yra iš tarpukario laikotarpio, restauratorius suabejojo, nors kilnojamojo kultūros paminklo restauravimo pase nurodyta, kad sukūrimo laikas nežinomas (gali būti tarpukaris). Tiesa, ant bageto restauratoriai rado įrašą: „Viršutiniame bagete, 9,5 cm nuo kairio porėmio krašto užrašas plunksna, juodu, vietomis pamėlusiu tušu „Kunigaikštis Mindaugas AKM GEK 1237 autorius – nežinomas“. Kada ir kuo remiantis padarytas įrašas, lieka paslaptis. Kitas paveikslas, patekęs į P. Gudyno centrą, buvo įvardytas kaip Vytauto Didžiojo atvaizdas. Kitoje paveikslo pusėje rastas įrašas: „ant kairiojo vertikalaus bageto ranka užrašyta samaninės spalvos rašalu „AKMEGK 1236 Kunigaikštis Vytautas“, o ant kairiojo viršutinio kampo „236“. Apatinis bagetas stipriai pažeistas kirvarpų, vietomis net sutrūnijęs ir pasidaręs minkštas.“[11]

Kituose Alytaus apylinkėse esančiuose dvaruose, be Alovės, tapytų kunigaikščių atvaizdų nerasta. Taigi labiausiai tikėtina, kad šie paveikslai iš Alovės dvaro. Kur dingo dar vienas 1940 m. rugpjūčio 19 d. apsaugai paimtas, nusavinimo aprašuose minimas Gedimino portretas, lieka neaišku. Tikėtina, kad tai žymaus dailininko Jono Rustemo mokinio kunigaikščio Bernardo Kęstučio-Gedimino palikimas. Taip jau susiklostė, kad jo darbai nėra žinomi. Ar esama daugiau kunigaikščio Bernardo Kęstučio-Gedimino darbų Alytaus muziejuje, išsiaiškinti nepavyko.

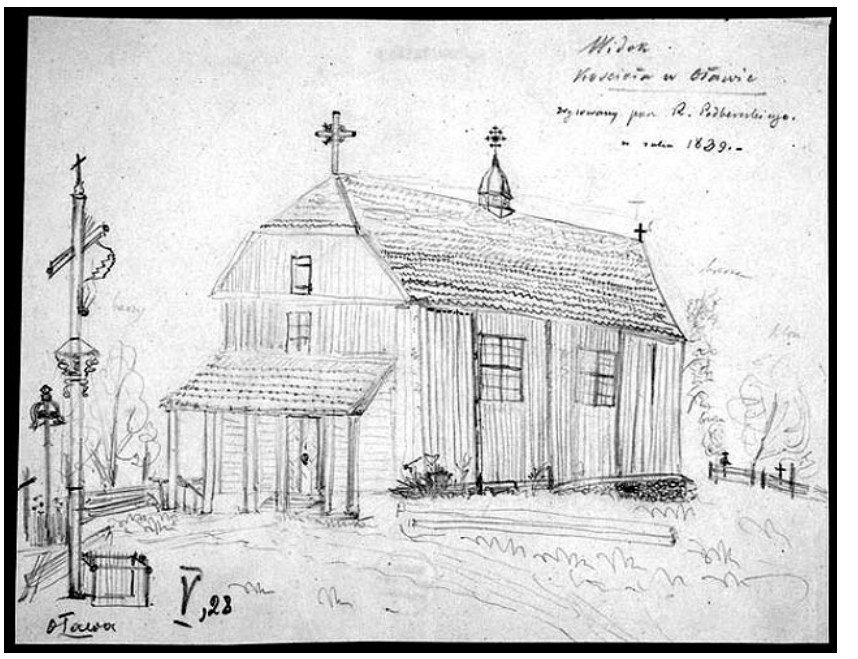
Yra žinomas 1823 m. Vilniaus universiteto studentų, lankiusių Jono Rustemo (1762–1835) piešimo paskaitas[12] sąrašas. Jame yra ir Bernardo Gedimino (*Bernard Giedymin*) pavardė. Reikėtų papildyti R. Šidlausko sudarytą Jono Rustemo mokinių sąrašą kai kuriomis detalėmis – kad ir nurodyti kunigaikščio Bernardo Kęstučio-Gedimino gimimo vietą ir metus – 1804 m., Alovės dvaras[13]. 1826 m. rugsėjo 14 d. Jono Rustemo pasirašytoje pažymoje nurodoma, kad Bernardas Gediminas nuo 1821 m. lankė jo piešimo pamokas[14]. Tarp paskaitas lankiusių buvo dalininkais tapę: Aleksandras Slendzinskis (1803–1878), Edvardas Jonas Romeris (1806–1878)[15]. Bernardas Gediminas lankė Jono Rustemo studiją penkerius metus[16]. Jo darbai liko nežinomi ir nėra su kuo lyginti. Apie jo sugebėjimus piešti dar 1992 m. yra užsiminęs Libertas Klimka[17]. Kunigaikštis Bernardas Kęstutis-Gediminas yra įtrauktas į Lietuvos dailininkų žodyną[18].

Nežinomo vyro (galbūt kunigaikščio Bernardo Kęstučio-Gedimino) portretas. Dail. Romualdas Podbereskis, 1831. Šaltinis – <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LDM/1_1046407>

Paslaptingi Podbereskiai

Vienas iš Romualdo Podbereskio darbų labai primena Bernardą. Kunigaikščio Bernardo Bartolomėjaus, gimusio 1804 m. rugsėjo 24 d., pakrikštyto kunigo Stanislovo Oranskio spalio 10 d. Alovės bažnyčioje krikštatėviai buvo Trakų regentas Andrius Podbereskis (*Andrzej Podbereski*) ir Rožė (*Roza Giedyminowna*)[19]. Gediminas ir R. Podbereskis, anot Halinos Žilinskos, buvo vedę seseris Kušeliauskaites. Koks buvo Andriaus Podbereskio žmonos vardas, sužinome iš krikšto įrašų: Petronelė[20]. Nemunaičio bažnyčioje 1809 m. buvo pakrikštytas Andriaus ir Petronelės iš Lykų (*z Lykow*) sūnus Romualdas. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomas 1839 m. omualdo Podbereskio Alovės bažnyčios piešinys pieštuku[21]. Tiek Romualdas, tiek jo brolis Andrius yra minimi Lietuvos dailininkų žinyne kaip mėgėjai[22]. Žinomo leidėjo Romualdo Podbereskio, Andriaus sūnaus, tiksli gimimo data ir vieta iki šiol nebuvo nurodoma jo darbų tyrėjų ir iki šiol nenustatyta. Vieni nurodo 1812 m., kiti – 1813 m., vieni mini Vilnių, kiti Vilniaus guberniją. Leidėjas Romualdas Podbereskis yra nurodęs kilimą iš kunigaikščių Druckių-Podbereskių, tiesa, rusų valdininkai jo kilmės nepripažino. Ta aplinkybė, kad Kęstučių-Gediminų atstovai (*Giedymin Kicjstutowicz Witold, Giedymin Kiejstutowicz Józef, Ob. Król. Polsk.*) prenumeravosi Romualdo Podbereskio leidžiamą žurnalą „Rocznik literacki“ (1843–1849), tik patvirtina jų giminystės ryšius. Giminystė per Kušelevskius siejo Kęstučius-Gediminus ir Druckius-Podbereskius. Žinant tai, aiškėja, kodėl Podbereskiai palaidoti Alovės bažnyčios rūsiuose. Lietuviškoji tematika neatsitiktinai dominavo Romualdo Podbereskio leidiniuose. Lietuvos kilmingųjų vien tik dėl kalbos negalima priskirti lenkų tautai, kaip tai daro mūsų akademinės visuomenės atstovai. Nepaisant paties Donato Malinausko tvirtinimų, kad jis lietuvis, Vilniaus universiteto docentė Dalia Bukelevičiūtė jį priskyrė lenkų tautai[23]. Postsovietinei nomenklatūrai atstovaujantys asmenys pripažįsta tik sovietinio raugo aristokratiją. Kitaip sakant, kieno vežime sėdi, to ir giesmę giedi.

Alovės bažnyčia. Dail. Romualdas Podbereskis, 1839. Šaltinis – „Architektūriniai piešiniai ir brėžiniai XVI–XX a.“, VUB, f. 78-204

[1] „Do Muzeum Ziemi Suwalskiej“, in: *Tygodnik Suwalski*, 1910, Nr. 36.
[2] Šiuo metu gyvena Lodzėje.
[3] Ją savo prisiminimuose, parašytuose sovietmečiu ir išleistuose Čikagoje, mini Aleksandras Stulginskis. Prof. Jonas Račkauskas, Lituanistikos centro Čikagoje (JAV) vadovas, man viešint JAV 2006 m. pasakojo, kad minimus prisiminimus sovietmečiu nufotografavo po lova ir išvežė į JAV (Aleksandras Stulginskis, *Atsiminimai*, Chicago, 1980, p. 94). Jos vyras buvo Jonas Gediminas, veterinarijos gydytojas.
[4] Jadvyga Kęstutytė-Gediminaitė gimė 1860 Maslove (lenk. *Masłow*), netoli Kelcų (*Kiełce*), Lenkijoje.
[5] Lietuvos *atgimimo patriarcho d-ro Jono Basanavičiaus gyvenimo vaizdų albumas su biografija*: 1851–1927, 1927–1937, [surinko, spaudai paruošė ir redagavo Kostas Radzius], Kaunas: VDU studentų „Šarūno“ korporacija (Kaunas: „Šviesos“ sp.), 1937, p. 30.
[6] Matušakaitė M., *Portretas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*: Tautos paveldo tyrimai, 2010, p. 374.
[7] Lietuvos nacionalinis muziejus, Nr. JKT 319.
[8] Bulota J., Šalūga R., *Vilniaus požemiuose*, Vilnius, 1960.
[9] Česlovas Janušas (1907 m. liepos 18 d. Feodosija–1993 m. spalio 30 d. Niujorkas).
[10] Paminklas perduotas restauruoti 2004 04 14, perdavimo aktas Nr. 5/34.
[11] Paminklas perduotas restauruoti 2004 04 14, perdavimo aktas Nr. 5/34.
[12] Jonas Rustemas – dailininkas ir pedagogas, p. 128; Janonienė R., Jonas Rustemas: dailininkas ir pedagogas, Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1999, p. 271.
[13] Alovės bažnyčios gimimo metrikų knyga.
[14] Lietuvos nacionalinis muziejus.
[15] Palaidotas Obelių kapinėse, Rokiškio rajone.
[16] Lietuvos nacionalinis muziejus.
[17] Klimka L., „Kaip buvo rengiami inžinieriai senajame Vilniaus Universitete“, in: *Mokslas ir technika*, 1993, Nr. 2, p. 19–20.
[18] *Lietuvos dailininkų žodynas*, T. 2: 1795–1918, Vilnius, 2012, p. 135.
[19] Alovės RKB gimimo, santuokos ir mirties metrikų knyga. 1802--1818 m.
[20] Alovės RKB gimimo, santuokos ir mirties metrikų knyga. 1802--1818 m.
[21] Vilniaus universiteto biblioteka, Rankraščių skyrius, F78-204.
[22] Lietuvių dailininkų žodynas II tomas: 1795–1918. Sudarytoja Jolanta Širkaitė, Vilnius, 2012, p. 298–299.
[23] „Radijo paskaitos: signataras Donatas Malinauskas“, in: *Anonsai... LRT...*, 2017-03-14, 14:05. Prieiga per internetą – http://www.lrt.lt/radijas/anonsai/24760, http://www.lrt.lt/media/radio/2017/03/1013729796.mp3. „Vasario 16 d. Akto signataras Donatas Malinauskas buvo kilęs iš turtingų lenkų bajorų šeimos, tačiau tai jam nesutrukdė tapti Lietuvos patriotu…“

Pataisymas

„Vorutos“, 2017 m. sausio 28 d., Nr. 1 (831), straipsnio „Liauda – literatūroje naudojamas, bet istorijai dar mažai žinomas regionas“ pirmoje išnašoje esanti bibliografinė nuoroda turėtų būti: *Livonijos kronikos*, Henrikas Latvis, Hermanas Vartbergė, iš lotynų kalbos vertė Juozas Jurginis, Vilnius: Mokslas, 1991, p. 197–198.

Atsiprašome autoriaus ir skaitytojų.

Redakcija

Muziejus laikraštyje Nr. 3 (473)

Šaukštas, dekoruotas valdovo portretu

2017 metais pažymint 550-ąsias Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Žygimanto Senojo (1467–1548) gimimo metines, trumpai priminsiu šio valdovo nuveiktus darbus. Patriotiškai nusiteikusi Lietuvos diduomenė 1506 m. savarankiškai paskelbė Žygimantą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, nepaisydama 1501 m. Melniko Akto nuostatų, kad valdovai abiem valstybėm bus renkami kartu. Lenkijos didikai, bijodami, kad nutrūks asmeninė unija, Žygimantą 1506 m. patvirtino savo karaliumi. Žygimantui Senajam per ilgą valdymą (1506–1548) pavyko sutvarkyti šalies ūkį – 1527 m. ir 1529 m. įvestas Žagrės mokestis, 1508 m. ir 1509 m. surašyti karo tarnybą privalantys eiti bajorai. Valdovui teko laviruoti darant nuolaidas Lietuvos didikams, tą liudija 1529 m. priimtas Pirmasis Lietuvos Statutas, kuris įtvirtino Ponų Tarybos dominavimą. Vienas sunkiausių išbandymų Žygimantui Senajam buvo kovos su stiprėjančia Maskvos Didžiąja kunigaikštyste. Jos vyko 1507–1508 m., 1512–1522 m., 1534–1537 m. ir grėsė Lietuvos bei Lenkijos egzistencijai. Veržimasis buvo pristabdytas 1514 m. po pergalingo Oršos mūšio, bet toliau kovos vyko permainingai.

Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose saugoma nemažai eksponatų, susijusių su Žygimanto Senojo epocha ir jo asmeniu, pagamintų įvairiais laikotarpiais.

Šaukštas. Vakarų Europa?, XVIII a. pab. - XIX a. pr. A. Valužio nuotr.

Muziejaus rinkinius 2016 m. papildė meninę ir istorinę vertę turintis, XVIII a. pab. – XIX a. pr. pagamintas taikomosios dailės dirbinys – sidabrinis šaukštas. Eksponatas dekoruotas Lietuvos ir Lenkijos valstybės heraldika bei valdovo portretu. Šaukštas pagamintas iš sidabro, auksuotas, 215 mm ilgio, sveria 132 g. Semtuvėlė gili, ovali, kotelis kiek išlenktas, į galą platėjantis, daugiakampis, gausiai dekoruotas. Kotelio priekinė viršutinė dalis dekoruota nimfos biustu. Jos galvą rėmina herbiniai skydai. Kairėje pusėje įkomponuotas Lenkijos herbas – Erelis, dešinėje – Lietuvos herbas – Vytis. Virš herbų ažūrinė karališka karūna. Kita kotelio pusė dekoruota augaliniu ornamentu. Kotelyje, arčiau semtuvėlės, lašo formos skydelyje įkomponuotas Žygimanto Senojo portretas. Šaukštas pagamintas vėlyvojo renesanso atmainos – manierizmo – stiliumi. Deja, nėra ženklų, kurie padėtų tiksliau identifikuoti pagaminimo vietą ir meistrą. Tokius dirbinius, po Lietuvos ir Lenkijos valstybės trijų padalijimų, vedini patriotizmo jausmų, galėjo užsakyti kilmingų giminių didikai.

Muziejininkas Saulius Zalys

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Pro memoria

Netekome iškilios lietuvininkės

Aldona KARVELYTĖ-PREIKŠAITIENĖ (1929–2017)

Balandžio 23 d. Smalininkų senosiose kapinėse šalia artimųjų ir gentainių amžinam poilsiui atgulė Mažajai Lietuvai daug nusipelniusi Aldona Preikšaitienė.

Ji gimė lietuvininkų Karvelių šeimoje, Klaipėdos krašto Pagėgių apskrities Antšvenčių kaimo sodyboje ant Šventosios upelio kranto, ties kelis šimtmečius baltiškąsias žemes į Mažąją ir Didžiąją Lietuvą dalijusia riba. Anuomet gretimas Jurbarkas atrodęs tolima vietovė kitokiame krašte, kur nuvykę smalininkiškiai stebėdavosi tenykščiais keistais dalykais. Tvarkingos Karvelių sodybos pastatus puošdavo dailūs medžio drožiniai – vėjalentės, lėkiai ir kitkas. Ilgais žiemos mėnesiais baigus nudirbti svarbiausius ūkio darbus, šeimos tėvas atidžiai apžiūrėdavo visas sodybos puošmenas – gal kurią jau pažeidė permainingi panemunių orai. Tokią suradęs šeimininkas pagal ankstesnį pavyzdį droždavo naują medinę lentelę, tad pavasarį sodyba sutikdavo visame puikume. Tokioje aplinkoje augo Aldona, nuo mažens mokoma, kad visur turi būti tvarka ir grožis.

Deja, tvarkingus lietuvininkų gyvenimus užgriuvo didieji XX a. vidurio įvykiai. 1939 m. pavasarį Klaipėdos kraštą aneksavę hitlerininkai Smalininkuose nusiaubė žydų sinagogą, nepageidaujamais asmenimis tapo ir senieji krašto gyventojai – lietuvininkai, nebenorėta girdėti ten per šimtmečius skambėjusios lietuvių kalbos. 1940 m. vasarą kitapus Šventosios upelio nuaidėjo rusų kalba – Baltijos valstybes okupavusios sovietinės pajėgos ruošėsi tolimesniems žygiams į Vakarus. 1941 m. pavasarį įtampa pasienyje toliau augo – Antšvenčiuose, laukiant sovietinės kariuomenės įsiveržimo, statytos užtvaros.

Įsibėgėjus Antrajam pasauliniam karui, nacistinis režimas nesiliovė ieškoti kokių vidaus priešų, persekiodamas įtartinas tautines mažumas. Iš savo gimtinės iškeldinta lietuvininkų Karvelių šeima atsidūrė dabartinės lenkiškos Gdynės apylinkėse. Nuo šeimos atskirtas tėvas žuvo nacistinės Vokietijos koncentracijos stovykloje. Artėjant frontui Karvelių moterys (senelė, motina ir paauglė Aldona) su kitais pabėgėliais blaškėsi karo keliais, galop įstrigdamos Pavyslyje prie Torunės. Iš ten 1950 m. moterys grįžo į gimtinę prie Nemuno ir Šventosios. Suniokotuose Antšvenčiuose neberadus prieglobsčio, kurtasi gretimuose Smalininkuose – nuo vaikystės pažįstamoje vietoje, kur praeityje lankyta mokykla, kur kažkada buvę tiek artimųjų ir pažįstamų.

Deja, pokariniai Smalininkai sovietų okupuotame krašte jau buvo visai kitokie. Ten nebeliko daugumos pažįstamųjų bei artimųjų, žuvusių kare ar pasitraukusių į Vakarus. Nusiaubtoje gyvenvietėje kūrėsi atvykėliai iš įvairių vietovių, kartais nesugebėję dorai gyventi savo gimtinėje. Okupacinė valdžia kūrė „naują pasaulį“ – be buvusios gausos ir įvairovės, su kortelėmis duonai ir darbo prievolėmis. Senieji krašto gyventojai dažnai tapdavo nepageidaujamais asmenimis, į buvusią jų nuosavybę kėsindavosi ne vien naujoji valdžia, bet ir ne vienas atėjūnas. Savajame krašte likę lietuvininkai ir kiti senbuviai tapdavo „svetimais tarp savų“, anuometinės jų dramos ir tragedijos ilgai niekam nerūpėjo. Okupuotoje Lietuvoje likę krašto senieji gyventojai tirpo ir nyko, nepastebimai išeidami į nebūtį, išsinešdami žinias apie buvusį kitokį pasaulį, kitokią būtį ir žmonių santykius.

Aldonos motina Anė (1906–1991), kilusi iš žinomos Meškaičių giminės, buvo išsilavinusi ir veikli moteris. Pokariu Smalininkuose ji dirbo gėlininke, bent taip prisimindama ankstesnį – tvarkingą ir gražų – gyvenimą. Anė Karvelienė buvo senosios liaudies medicinos žinovė, 1981 m. ji ėmėsi rašyti atsiminimus apie buvusį gyvenimą Mažojoje Lietuvoje (tie rašiniai buvo saugomi Vilniaus universiteto bibliotekoje).

Tėvų puoselėtus papročius toliau bandė saugoti Aldona, atsidūrusi jau visai kitokiuose – sovietinės sistemos nusiaubtuose Smalininkuose. Jos nuošalią sodybą supo nuostabiausių žiedų gėlynai, ten visada siekta palaikyti nuo vaikystės įprastą tvarką.

Iš gyvenimo traukiantis senesnių kartų lietuvininkams, jų pareigas tekdavo perimti jaunesniems. Sovietinio atšilimo laikais krašto senbuviams atsirado galimybė išvykti į Vokietiją, tad pokariu ir taip negausus senųjų lietuvininkų būrelis vis labiau tirpo. Tais laikais pasirodė, kad miela ir rūpestinga Aldona Preikšaitienė pasižymi ir bendruomenės lyderio bruožais – veiklumu ir atkaklumu. Sovietinio režimo engiamiems lietuvininkams kuklia priebėga liko jiems įprastinė liuteroniška bendruomenė, kur buvo galima pasijausti savais, prisiminti kitokius laikus ir svetur išvykusius.

Pokariu niokojant Smalininkus, ten buvo nugriauta didelė ir daili raudonplytė evangelikų liuteronų bažnyčia. Oficialiai kovojant su „religiniais prietarais“, itin nemėgstami buvo liuteronai, už akių pravardžiuoti „fašistais“, nemėgstamaisiais „vokiečiais“ ir visaip kitaip. Smalininkų evangelikų liuteronų bendruomenės pirmininke tapusiai Aldonai Preikšaitienei ilgai tekdavo kęsti visokias nuoskaudas, ieškoti bent menkiausių išgyvenimo galimybių apylinkėse besiglaudusiems krašto senbuviams.

Sulaukusi Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, atkaklioji A. Preikšaitienė su bendražygiais nugyventuose pastatuose ėmė kurti Smalininkų liuteronų bažnytėlės patalpas. Atminimo ženklais pažymėta sovietmečiu sunaikintosios bažnyčios vieta, rūpintasi gentainių kapais.

Lietuvos atgimimo laikais prisiminus Mažąją Lietuvą, bandant apibūdinti jos praeitį, A. Preikšaitienė atrasta kaip Smalininkų „gyvoji enciklopedija“ – viena iš negausių senojo gyvenimo liudininkių. Rengiant „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ I, II ir III tomus, daug dalykų apie tą kraštą sužinota iš A. Preikšaitienės, ji buvo išsaugojusi unikalių nuotraukų ir senųjų dokumentų. Aldutės (taip ją vadindavo daug kas) namuose jaukų prieglobstį rasdavo Mažosios Lietuvos tyrėjai. Ten susitikdavo vasaromis į gimtuosius Smalininkus parvykdavę išeiviai iš Vokietijos ir kitų kraštų. Taip kuklioji Aldona Preikšaitienė, nelyg kokia senovės vaidilutė, kelis dešimtmečius palaikė buvusiojo krašto lietuvininkų dvasios kibirkštėlę, ilgai neleido užgesti atminimui apie praeities dienas.

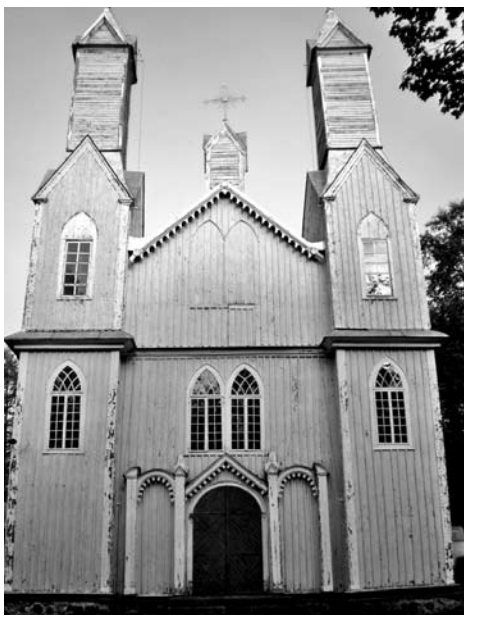
Doc. dr. Martynas PURVINAS,
Marija PURVINIENĖ, Kaunas

Lietuvos kaimai

Marcinkoniškiai

Svetlana MAKARČIUK, Marcinkonys

Pastaruoju metu vis dažniau girdime nusiskundimų, kad Lietuvos kaimai tuštėja, gyventojų mažėja, o senyvo amžiaus žmonių daugėja. Taip demografinė statistika rodo, kad visoje Lietuvoje mažėja gyventojų skaičius, bet pasigilinę į priežastis paklauskime vieni kitų, ar tikrai mes, Lietuvos piliečiai, padarėme viską, kad gyvenimas Lietuvoje būtų įdomesnis, patrauklesnis ir prasmingesnis. Išanalizavus Lietuvos istorijos šaltinius pastebėjau, kad visais laikais Lietuvoje žmonės stengėsi kurti savo gerovę patys. Steigė įvairias draugijas, bendruomenes, rūpinosi augančios kartos ateitimi. Tokios veiklos pavyzdžiu istoriniais ir dabartiniais laikais buvo ir yra Varėnos rajono Marcinkonių kaimas. 1906 m. laikraštyje „Šaltinis“ Marcinkonių kaimo gyventojas Petras Kieras (1871–1918) vienydamas bendruomenės narius, kreipiasi į Marcinkonių gyventojus: „... stokime visi petys į petį ir kiek galėdami darbuokimės Tėvynės gerovei. Suvienykime pajėgas, norus ir rūpesčius, platinkime įvairias draugijas, kaip antai ūkio kuopas, steikime pašalpas talentams šelpti...“ 1905 m. „Vilniaus žiniose“ jis rašo: „... Susivienykim ir pražys brangi mūsų Tėvynė Lietuva ir vėl skambės malonios mūsų sesučių dainos...“ Norėdamas įtraukti kuo daugiau gyventojų į aktyvią veiklą P. Kieras 1907 m. laikraštyje „Šaltinis“ praneša: „29 balandžio mūsų miestelyje bus lietuviškas teatras. Bus vaidinamos dvi komedijos – Amerika pirtyje ir Neatmezgamas mazgas.“ Noras gyventi prasmingai skatino to meto Marcinkonių gyventojus tobulėti įvairiapusiškai – skaityti knygas, vaidinti spektakliuose, giedoti bažnytiniame chore, kartu vakaroti. Žvelgiant į praeitį galima teigti, kad tuometinė Marcinkonių gyventojų švietėjiška veikla atsispindi ir dabartinėje Marcinkonių gyventojų veikloje. Gerbdami savo protėvius marcinkoniškiai iki mūsų dienų išsaugojo savo regiono tautinį turtą – liaudies dainas, patarles, legendas, liaudies šokius, spektaklius, gamtinį paveldą, humorą. Kas tie žmonės, kurie per amžius sugebėjo išsaugoti protėvių ir tėvų tautinį palikimą ir kurti savo miestelio gerovę patys? Atsakymas akivaizdus – piliečiai, kurie

Varėnos r. Marcinkonių Šv. apaštalų Simono ir Judo Tado bažnyčia. Autorės nuotr.

neabejingi Lietuvos ir Marcinkonių miestelio ateičiai. Tai aktyvūs, žingeidūs ir kūrybingi savo krašto patriotai – Marcinkonių seniūnijos seniūnas Vilius Petraška, tautinio ir gamtinio paveldo saugotojai Vytautas Paulaitis, Eimutis Gudelevičius, Onutė Grigaitė, Eugenijus Drobelis, Rimutė Avižinienė, Jonas Bajoriūnas, Juzė ir Stanislovas Česnulevičiai, Birutė Jazukevičienė, Ana Krokevič, Rūta Sakalienė, Mindaugas Lapelė, Lina Černiauskienė, Marcinkonių pagrindinės mokyklos bendruomenė ir visi Marcinkonių miestelio gyventojai, kuriems rūpi ateinanti karta ir miestelio gerovė. Marcinkonys – neišsenkančio entuziazmo, kūrybos ir šviesuolių kraštas, kuris džiugina savo gamta ir tradicijomis ne tik šeimininkus, bet ir iš viso pasaulio atvykstančius svečius. Lieka tik pasidžiaugti, kad tokio rezultato pasiekimas – vieninga bendruomenė, kurianti savo gerovę pati.

Valstybinė lietuvių kalba

Kalba negali būti geopolitinių mainų objektu

Atkelta iš 1 p.

G. Kirkilas minėjo draugystės su Lenkija sutartį, minėjo, kad neva Lenkija galvoja, kad mes jos nevykdome. Iš karto aiškiai pasakysiu, kad mes ją vykdome ir vykdome labai gerai. Toje sutartyje įrašyta, kad asmenvardžiai rašomi pagal skambesį. O tai yra tai, ką mes visą laiką iki šiol ir darėme.

Kitas dalykas, kurį reikia paminėti, kad kalba negali būti geopolitinių mainų objektu. Tai yra labai svarbi nuostata, kuria turi vadovautis tikri valstybininkai. Kai mes kalbame apie santykius su Lenkija, galų gale paaiškėjo, kad moterys buvo tik motyvas prieiti prie problemos, visa esmė vis tiek yra dvišaliai santykiai su Lenkija ir mąstymas, kad duokime ką nors ir atversime neva naują puslapį.

Tos klaidos vis kartojasi ir kartojasi, nes tie puslapiai vis neatsiverčia. Ir štai kodėl. Jeigu mes norime būti tikri Lenkijos strateginiai partneriai, palaikykime juos svarbiausiais strateginiais klausimais. Štai mus, vidurio europiečius, spaus dėl migracijos, dėl pabėgėlių kvotų, kad lenkai ar kitos Vidurio Europos šalys priimtų tas kvotas. O tada ir išreikškime solidarumą su Lenkija, tada bus tikras politinis palaikymas, tada ir išryškės politinė strateginė partnerystė. Nesu girdėjęs nė karto istorijoje, kad strateginė partnerystė priklausytų nuo to, kaip rašomi asmenvardžiai, jeigu nuo to priklauso, tai nėra strateginė partnerystė.

Prisiminkime ir pagalvokime apie mūsų kaimynus latvius. Jie gi nuolatinio informacinio karo akivaizdoje. Kai tik estai liberalizavo savo galimybes – leidimą balsuoti ne piliečiams – iš karto Rusija smūgiavo latviams ir bandė pasakyti, kad darytų tą patį. Kai tik mes priimsime tą liberalųjį asmenvardžių rašybos variantą, iš karto po to Latvija susilauks smūgių iš Rusijos pusės, kad tą patį padarytų ir savo teisėkūroje.

Kalbant apie tai, ar užteks asmenvardžių, ar neužteks asmenvardžių, aš jums vieną aiškų pavyzdį pasakysiu: Vengrijos tautinei bendrijai atstovaujanti politinė jėga Rumunijoje reikalavo asmenvardžių, juos gavo. Turi vietovardžius, turi gatvių pavadinimus. Žinote, ko jie šiandien reikalauja? Jie šiandien reikalauja antros valstybinės kalbos. Ir turėkime tą galvoje, pradėdami visą šį žaidimą.

Ir pabaigai aš pasakysiu, A. Ažubalio, kuris turėjo būti čia, vietoje manęs, straipsnyje cituoto profesoriaus kalbininko D. Kristalo žodžius, pacituosiu: „Kada nors, kai mes visi būsime tik istorija, bus aišku, kad kova už mūsų mažų kultūrų ir kalbų išsaugojimą buvo kova už pačių brangiausių dalykų, darančių mus žmonėmis, išsaugojimą.“ Tai balsuodami pagalvokime apie tai. Todėl raginu pritarti ir šitam alternatyviam variantui. Ačiū už dėmesį.

Jono Česnavičiaus nuotr.
Šaltinis – Lietuvos Respublikos Seimas,
2017-05-09.

Martyno Jankaus muziejus

Muziejaus adresas:
Martyno Jankaus g. 5
Bitėnai, Lumpėnų sen.
Pagėgių sav. LT-99265
Muziejaus darbo laikas:
Antradienis–Penktadienis 8.30–17.00
Šeštadienis 8.30–16.00
El. paštas: m.jankausmuz@gmail.com
Tel. 844142736
Mob. tel. +370 6 561 5021

Kitas numeris išeis 2017 m. birželio 17 d.

Voruta®
Visos prekių ženklo teisės saugomos

Prenumeratos indeksai 0135, 0136

Redakcinė kolegija:
Dr. Arūnas Bubnys, prof. habil. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektą *Lietuvos valstybės kūrėjai – Vasario 16-osios akto signatarai.*

Laiškams: **„Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel./faks. (8 528) 51 266,**
El. paštas: **vorutosfondas@voruta.lt**, **voruta@voruta.lt**. **vorutosfondas@gmail.com**
Interneto svetainė **www.voruta.lt.**

© **Voruta, 2017.** Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VšĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.

© Voruta, 2017. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt aštuntieji leidimo metai.
Rengėjas (leidėjas) – VšĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, a.s. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktorė Aušra Virvičienė.
Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel/ faks.: (8 528) 51 266, „Tele2“ mob. (8 605) 11117.
Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117.
Spausdino AB spaustuvė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.

Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com, tel. 8 605 11 117), **Irma Stadalnykaitė (redaktorė, 8 603 11 117)**, Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jurgita Jakienė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt, 8 603 11 117), Stanislava Žuravska (buhalterė, tel. (8 603) 11 117, tel./faks. (8 528) 51 266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Valentinas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych-Šochienė (publicistika), Martynas Buivys (internetas).